

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԵՐՎԱՆԴ ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ՎՆԱՍԻ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԿԱ ՀԻՄՆԱԽԵՆԴԻՐՆԵՐԸ..... 3

ՍԻՐՈ ԱՄԻՐԻՄԱՆՅԱՆ

«ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ»
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ
ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ 13

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՏԱԿ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ՄԱՐԴՈՒ ՍՈՄԱՏԻԿ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՊԱՏՄԱՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵՍԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ .. 21

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԱՇՈՏ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

ՄԻԳՐԱՑԻԱՆ ԵՎ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՍՈՑԻԱԼ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 30

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԳՈՀԱՐ ՀԱԿՈՒԲՅԱՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԳԱՂՏԻՔԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՄԱՆ ԻՐԱՎԱԶԱՓՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԻՐԱՎԱՊԱՀ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ
ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՏՐԱՄԱԴՐԵԼՈՒ ԴԵՊՔԵՐՈՒՄ 37

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՀԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

ԱՐՄԵՆ ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ

ԽՈՒՋԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՓԱՍՏԱԿԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԻ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 52

ՎԻՐԱԲ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ԱՌԵՐԵՍՄԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ ԱՌԿԱ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ 63

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՇԽԵՆ ՂԱՐՍԼՅԱՆ

ԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ 70

БАНКОВСКОЕ ПРАВО

МИКАЕЛ СТЕПАНЯН

ПОНЯТИЕ И МЕСТО ФИНАНСОВОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО (ОМБУДСМЕНА) СРЕДИ УПОЛНОМОЧЕННЫХ ПО ПРАВАМ (ОМБУДСМЕНОВ) В РОССИИ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ..... 79

ՄԱԿ ՓԳՀ ԱՄԲԻՈՆ

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՀՀ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ, ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ԿԱՐԵՆ ԶԱՐԻԿՅԱՆԻ ՀԵՏ..... 87

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 90

RESUME 150

ՀՀ դատավորների միության նախագահ,
ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական
և վարչական պալատի նախագահ

ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ՎՆԱՍԻ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳՎՎՈՐՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԿՎ ՅԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածը հռչակում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում մարդը բարձրագույն արժեք է, մարդու անօտարելի արժանապատվությունն իր իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմքն է: 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածն էլ ամրագրել է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց ոչ իրավաչափ գործողություններով կամ անգործությամբ, իսկ օրենքով սահմանված դեպքերում՝ նաև իրավաչափ վարչարարությամբ պատճառված վնասի հատուցման իրավունք, վնասի հատուցման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով:

2015 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների առանցքային ուղղություններից մեկը մարդու և քաղաքացու իրավական կարգավիճակի ամրապնդումն է ինչպես բովանդակային, այնպես էլ ընթացակարգային առումներով: Նպատակ ունենալով վերացնել 2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների բացերը և հետևելով

միջազգային առաջադիմական փորձին ու սահմանադրական իրավունքի զարգացումների արդի միտումներին՝ 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությունն ամրագրեց մի շարք նոր այնպիսի հիմնական իրավունքներ, ինչպիսին են՝ մարդու ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը (հոդվ. 25), պատվի և բարի համբավի անձեռնմխելիությունը (հոդվ. 31), պետության կողմից պատճառված վնասի հատուցման պարտականությունը (հոդվ. 62):

Վերոշարադրյալից հետևում է, որ իրավական պետության կարևորագույն ձեռքբերումներից է անձի հիմնարար իրավունքների ճանաչումն ու ամրագրումն սահմանադրական մակարդակով: Նշված իրավունքները, սակայն, կկրեն միայն հռչակագրային բնույթ, եթե ներպետական օրենսդրությունը չնախատեսի դրանց իրականացման և պաշտպանության գործուն կառուցակարգեր: Ուստի օրինաչափ է, որ 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ վնասների հատուցման պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, որպես քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության եղանակ, իր ընդունման իսկ պահից նախատեսել է վնասների հատուցում պահանջելու իրավունքը: Սակայն բավականին երկար ժամանակ իրավակիրառ պրակտիկայում խնդրահարույց էր այն հարցը, թե արդյոք հատուցման ենթակա է նաև ոչ նյութական վնասը: Ասել, թե ՀՀ օրենսդրությունն ընդհանապես որևէ կարգավորում չէր նախատեսել ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ, թերևս սխալ է: Ոչ նյութական վնասի հատուցման հատուկենտ իրավակարգավորումներ էին բովանդակում դեռևս 30.04.1996 թվականին ընդունված և 04.06.1996 թվականին ուժի մեջ մտած «Գովազդի մասին» ՀՀ օրենքը (նույն օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետի համաձայն՝ այն իրավաբանական և ֆիզիկական անձինք, որոնց իրավունքները խախտվել են անբարեխիղճ գովազդի հետևանքով, իրավունք ունեն սահմանված կարգով դատարան պահանջելու բարոյական վնասի հատուցում), 06.12.1985 թվականին ընդունված և 01.06.1986 թվականի ուժի մեջ մտած Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրքը (նույն օրենսգրքի 285-րդ հոդվածի համաձայն՝ տուժող համարվում է այն անձը, որին վարչական իրավախախտման հետևանքով բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս է պատճառվել): Նմանատիպ կարգավորումներ առկա էին նաև ՀՀ քրեական դատավարության

օրենսգրքում, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքում:

Թվարկված իրավակարգավորումները, սակայն, իրավակիրառ պրակտիկայում կիրառելի չէին՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման օրենսդրական ընթացակարգերի բացակայության պատճառաբանությամբ: Մասնավորապես՝ դատական պրակտիկայում ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջներով հարուցված գործերի վարույթները կարճվում էին՝ ՀՀ օրենսդրությամբ բարոյական վնասի հատուցումը որպես պատասխանատվության տեսակ նախատեսված չլինելու հիմքով: Անշուշտ, նման մոտեցումը չէր կարող դժգոհություն չառաջացնել իրավաբանական հանրության շրջանակներում, ինչը հատկապես խորացավ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) վավերացնելուց հետո: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը Հայաստանի Հանրապետության դեմ կայացրած մի շարք վճիռներում, մասնավորապես՝ Պողոսյանն ու Բաղդասարյանն ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության (գանգատ թիվ 22999/06, 12.06.2012թ.) և Խաչատրյանը և այլք ընդդեմ Հայաստանի Հանրապետության (գանգատ թիվ 23978/06, 27.11.2012թ.) գործերով, անձին պատճառված բարոյական վնասի դիմաց նյութական փոխհատուցում չտրամադրելը որակեց որպես Եվրոպական

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կոնվենցիայի համապատասխան դրույթների խախտում:

Իր հերթին ՀՀ սահմանադրական դատարանը, քննության առնելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ կետի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, 05.11.2013 թվականի թիվ ՍԴՌ-1121 որոշմամբ վկայակոչված իրավակարգավորումն *այնքանով, որքանով բարոյական վնասը չի դիպրում որպես վնասի տարատեսակ և չի ապահովում բարոյական վնասի փոխհատուցման հնարավորություն, ճանաչեց ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր*: Միաժամանակ ՀՀ սահմանադրական դատարանը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իրավական ուժը կորցնելու վերջնաժամկետ սահմանեց 01.10.2014 թվականը:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 19.05.2014 թվականի թիվ ՀՕ-21-Ն օրենքով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը լրացվեց 162.1-րդ հոդվածով՝ «Ոչ նյութական վնասի հասկացությունը և դրա հատուցումը» վերառությամբ: Ողջունելի է, որ օրենսդիրը «բարոյական վնաս» եզրույթի փոխարեն նախընտրել է «ոչ նյութական վնաս» արտահայտությունը: Թե՛ իրավաբանական գրականության մեջ, և թե՛ իրավակիրառ պրակտիկայում այս երկու արտահայտությունները հաճախ են նույնացվում, ինչը, սակայն, ընդունելի չէ: Ոչ նյութական վնասն անձի ֆիզիկական և

հոգեկան տառապանքն է, որը կարող է վրա հասնել ինչպես ոչ նյութական իրավունքների, այնպես էլ նյութական արժեքների դեմ ոտնձգության արդյունքում: Հետևաբար, ոչ միշտ է, որ անձի կրած ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքը որևէ աղերս ունի բարոյականության հետ՝ հաշվի առնելով վերջինիս էությունը: Բարոյական նորմերը տարերայնորեն ձևավորված և համընդհանուր ճանաչում գտած վեհ պատվիրանների, վարքագծի կանոնների համակցությունն են, որոնք ապահովվում են սովորույթի, հասարակական կարծիքի ուժով²: Նշվածին համարժեք՝ «բարոյական վնասը» պետք է ենթադրի այդպիսի նորմերի խախտում, ինչը սահմանափակում է քննարկվող ինստիտուտի բովանդակությունը: Նման պայմաններում գտնում ենք, որ «բարոյական վնաս» և «ոչ նյութական վնաս» արտահայտությունները ենթակա չեն նույնացման, ինչը և հաշվի է առնվել օրենսդրի կողմից:

Միաժամանակ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածի սկզբնական խմբագրությամբ բովանդակության վերլուծությունը թույլ է տալիս հետևություն անել, որ օրենսդիրը որդեգրել է ոչ նյութական վնասի ինստիտուտի քայլ առ քայլ ներդրման մոդելը: Այսպես՝ օրենսդիրը ոչ նյութական վնասի առաջացման հնարավորությունն ի սկզբանե պայմանավորել էր միայն *ոչ նյութական բարիքների դեմ որսնձգող կամ անձնական ոչ գույքային իրավունքները խախտող որոշմամբ, գործողությամբ կամ անգործությամբ*:

Մինևույն ժամանակ օրենսդիրը որպես ոչ նյութական իրավունքներ դիտարկել էր կոնվենցիոն այնպիսի իրավունքներ, ինչպիսիք են՝ *կյանքի իրավունքը, խոշորանգումների արգելումն ու ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունքը*:

«ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 21.12.2015 թվականին ընդունված և 01.01.2016 թվականին ուժի մեջ մտած թիվ ՀՕ-184-Ն օրենքով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածը լրացվեց: Գործող իրավակարգավորմամբ ոչ նյութական վնասի առաջացման հնարավորությունը պայմանավորված է նաև նյութական բարիքների դեմ ոտնձգող, ինչպես նաև անձնական գույքային իրավունքները խախտող որոշմամբ, գործողությամբ կամ անգործությամբ: Արմատական փոփոխության է ենթարկվել նույն հոդվածի 2-րդ կետը: Եթե նախկինում անձին ոչ նյութական վնաս պատճառելու հանգամանքը կարող էր հաստատվել միայն դատարանի կողմից, ապա ներկայումս այն կարող է հաստատվել նաև քրեական հետապնդման մարմնի կողմից: Եթե նախկինում պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնի կամ պաշտոնատար անձի համապատասխան որոշմամբ, գործողությամբ կամ անգործությամբ կարող էին խախտվել միայն անձի՝ վերը նշված կոնվենցիոն 3 իրավունքները, ապա գործող կարգավորմամբ այդ իրավունքների շրջանակն ընդլայնվել է: Ի թիվս նշված իրավունքների՝

կարող են խախտվել նաև *արդար դատաքննության իրավունքը, անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու, բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը, մարքի, իղճի և կրոնի ազատության, սեփական կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունքը, հավաքների և միավորմանն ազատության իրավունքը, իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքը, սեփականության իրավունքը*:

Նման նախաձեռնությունը, անշուշտ, ողջունելի է, քանի որ ուղղված է լրացնելու մեր երկրում ոչ նյութական վնասի հատուցման կառուցակարգը՝ այն համահունչ դարձնելով Եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին, ինչը կնպաստի նաև Եվրոպական դատարանի կողմից Հայաստանի վերաբերյալ կայացված վճիռների առավել ամբողջական կատարմանը: Սակայն, ինչպես ցանկացած նոր ինստիտուտ, այնպես էլ ոչ նյութական վնասի ինստիտուտի ներդրման պայմաններում գործնական խնդիրներն անխուսափելի են, որոնցից առավել հրատապ և արդիական նշանակություն ունեցող հիմնահարցերը կքննարկվեն ստորև:

Իրավաբանական գրականության մեջ ոչ նյութական վնասի հատուցման ինստիտուտը դիտվում է որպես քաղաքացիական պատասխանատվության տեսակ, հետևաբար, որպես այդպիսին, կարող է կիրառվել քաղաքացիական դատավարության կարգով քննվող գործերի շրջանակում³: Հայ օրենսդիրը, սակայն, շեղվել է ընդունված կանոնից, և պատասխանատվության

այս տեսակի կիրառումը հնարավոր է համարել նաև վարչական դատավարության կարգով: Ընդ որում՝ օրենսդիրը տարբերակել է կոնվենցիոն իրավունքի խախտման փաստի արձանագրումը և այդ հիմքով ոչ նյութական վնասի համար պատասխանատվության կիրառումը: Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված հիմնարար իրավունքների խախտման փաստն արձանագրվում է քրեական հետապնդման մարմնի կամ *դատարանի* կողմից: Ելնելով հիմնարար իրավունքի բնույթից՝ պետք է փաստել, որ այդ խախտումը կարող է արձանագրվել և՛ քաղաքացիական, և՛ վարչական, և՛ քրեական դատավարության կարգով: Այս կարգավորման առումով խնդրահարույց է այն հարցը, թե խախտման արձանագրումը վերաբերում է բացառապես ներպետական դատարաններին, թե Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային դատարանի կողմից արձանագրված՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածում թվարկված հիմնարար իրավունքների խախտումը ևս կարող է ոչ նյութական վնասի հատուցման հիմք հանդիսանալ: Համակարգային վերլուծության ենթարկելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 204.33-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 182-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետը և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4-րդ հոդվածի 1-ին

մասի 2-րդ կետը՝ կարող ենք եզրահանգել, որ նյութական օրենսդրությունը «դատարան» եզրույթի բացահայտումը թողել է դատավարական օրենսդրության իրավակարգավորմանը, իսկ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության, ՀՀ վարչական դատավարության և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքերն իրենց հերթին նախատեսում են «դատարան» և «Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարան» եզրույթները, ինչից հետևում է, որ օրենսդրի կամքն ուղղված է նրան, որ «դատարան» եզրույթի ներքո ընկալվեն միայն ներպետական դատարանները: Նման եզրահանգումը բխում է նաև այն իրողությունից, որ դատավարական օրենսդրությունը Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարանի կողմից արձանագրված՝ անձի՝ ՀՀ միջազգային պայմանագրով սահմանված իրավունքի խախտման փաստը դիտում է որպես նոր հանգամանք՝ գործի վարույթը վերաբացելու համար, որի հետևանքը մինչև իրավունքի խախտումն առկա վիճակի վերականգնումն է: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարանի կողմից արձանագրված խախտումների դեպքում ոչ նյութական վնասի համար հատուցում տրամադրելու հարցին, ապա, ինչպես ցույց է տալիս Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան, նշված հարցը, որպես կանոն, լուծվում է

Եվրոպական դատարանի վճռով⁴, հետևաբար այս առումով անձի իրավունքների սահմանափակման մասին խոսք լինել չի կարող:

Խնդրահարույց է նաև ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջներով հարուցված գործերի առարկայական ընդդատության հարցը: Ինչպես արդեն իսկ նշվեց, ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ նման վեճերը պետք է քննվեն քաղաքացիական դատավարության կարգով: Այդուհանդերձ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածի 5-րդ կետը սահմանում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարության հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասը ենթակա է հատուցման «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Նշված իրավակարգավորումից հետևում է, որ օրենսդիրը ոչ նյութական վնասի հատուցման վեճերով առարկայական ընդդատության տարանջատման հիմքում դրել է հիմնարար իրավունքի խախտման եղանակը: «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ գլխի իրավակարգավորումների վերլուծությունից հետևում է, որ վարչարարության հետևանքով պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջը նախ և առաջ պետք է ներկայացվի այն վարչական մարմին, որի վարչարարության հետևանքով պատճառվել է դա: Ընդ որում, քանի դեռ նման պահանջ չի ներկայացվել վարչական մարմնին, տվյալ վեճը ենթակա չէ դատարանում

քննության: Նման դիրքորոշում արտահայտել է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մի շարք գործերով կայացված որոշումների շրջանակում⁵: Միաժամանակ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 102-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումից հետևում է, որ վարչական մարմնի կողմից հատուցման պահանջն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն մերժելու կամ դիմումը չքննարկելու դեպքում վնաս կրած անձը կարող է վարչական ակտը, վարչական մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը բողոքարկել վարչական դատավարության կարգով: Վերոգրյալից հետևում է, որ վարչարարության արդյունքում պատճառված ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջը ենթակա է քննության ՀՀ վարչական դատարանի կողմից:

Այլ է իրավիճակն այն դեպքերում, երբ հիմնարար իրավունքի խախտման փաստը հաստատվել է քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Այսպես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 45-րդ կետը սահմանում է, որ *վնասը* դրամական չափման ենթակա բարոյական, ֆիզիկական, գույքային վնասն է: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ տուժող է ճանաչվում այն անձը, ում քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով անմիջականորեն պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս: Տուժող է

ճանաչվում նաև այն անձը, ում կարող էր անմիջականորեն պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, եթե ավարտվել քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարք կատարելը: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քաղաքացիական հայցվոր է ճանաչվում քրեական գործով վարույթի ընթացքում հայց ներկայացրած ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, որի նկատմամբ բավարար հիմքեր կան ենթադրելու, որ նրան քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով պատճառվել է քրեական դատավարության կարգով հատուցման ենթակա գույքային վնաս: Վկայակոչված հոդվածների փոխկապակցված մեկնաբանությունից հետևում է, որ չնայած այն հանգամանքին, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը նախատեսում է «բարոյական վնաս» եզրույթը, այդուհանդերձ, քրեական գործի շրջանակներում քաղաքացիական հայցով վնասի հատուցման պահանջ ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռում է միայն գույքային վնասի դեպքում⁶: Հետևաբար, նման դեպքերում ոչ նյութական վնասի հատուցումը՝ որպես քաղաքացիական պատասխանատվության տեսակ, կարող է կիրառվել քաղաքացիական դատավարության կանոններով հարուցված հայցի շրջանակներում: Փաստորեն՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջը քաղաքացիական դատավարության կարգով կարող է քննվել ինչպես այն դեպքում, երբ

հիմնարար իրավունքի խախտումը հաստատվել է քաղաքացիադատավարական կանոններով, այնպես էլ այն դեպքում՝ երբ ոչ նյութական վնասի հատուցման հիմքը հաստատվել է քրեադատավարական կանոններով:

Օրենսդիրը միաժամանակ հնարավոր է համարել նույն վարույթում ոչ նյութական վնասի հատուցման և հիմնարար իրավունքի խախտումը հաստատելու պահանջների ներկայացումը: Նշված ընթացակարգը, սակայն, ելնելով վերը շարադրված վերլուծությունից, կարող է գործել միայն այն դեպքում, երբ թե՛ հիմնարար իրավունքի խախտման փաստը և թե՛ ոչ նյութական վնասի հատուցումը պետք է իրականացվեն քաղաքացիական դատավարության կարգով: Մնացած երկու դեպքերի համար սույն ընթացակարգը կիրառելի չէ:

Իրավաբանական գրականության մեջ հաջորդ վիճահարույց հարցը վերաբերում է ոչ նյութական վնասի առկայության փաստի ապացուցմանը: Որոշ հեղինակներ գտնում են, որ այդպիսի վեճերով պետք է գործի ոչ նյութական վնասի առկայության կանխավարկածը, քանի դեռ պատասխանողը հակառակը չի ապացուցել⁷: Նման տեսակետի հետ, սակայն, դժվար է համաձայնվել: Անշուշտ, հաշվի առնելով հիմնարար իրավունքների բնույթը, դրանց կենսական նշանակությունն իրավունքի սուբյեկտի համար, կարող է ենթադրվել, որ անձը հոգեբանորեն որոշակի ապրումներ է ունենում դրանց դեմ ոտնձգության

արդյունքում, սակայն պնդել, որ հետևանքը բոլոր դեպքերում առկա է, միանշանակ ճիշտ չէ: Այսպես, օրինակ՝ արդար դատաքննության իրավունքի խախտման փաստը ևս հիմք է ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջ ներկայացնելու համար, սակայն այս իրավունքի ոչ բոլոր տարրերի խախտումը կարող է անձին հոգեպես տառապանք պատճառել: Ինչևէ, ՀՀ օրենսդրության վերլուծությունից ևս հետևում է, որ ոչ նյութական վնասի հատուցման կանխավարկածը չի գործում, հետևաբար բոլոր նմանատիպ գործերով հայցվորը պարտավոր է ապացուցել, որ իրեն հիմնարար իրավունքի խախտման արդյունքում պատճառվել է ոչ նյութական վնաս: Այլ կերպ ասած՝ հայցվորը պետք է հիմնավորի, որ իր հիմնարար իրավունքի խախտման արդյունքում գտնվել է որոշակի հուզական վիճակում, և որ այդ իրավունքի խախտումն էական ազդեցություն է թողել իր հետագա կյանքի որակի և գործունեության վրա:

Որոշակի դժվարություններ, այդուհանդերձ, կարող են ծագել ոչ նյութական վնասի հատուցման պայմանների ապացուցման գործընթացում: Մասնավորապես՝ ի՞նչ ապացույցներով կարող է հիմնավորվել ոչ նյութական վնասի առկայությունը՝ ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքը: Նման փաստը հաստատող ապացույց կարող են լինել համապատասխան բժշկական փաստաթղթերը (օրինակ՝ այցելությունները հոգեբանին կամ որևէ ֆիզիկական հիվանդության

ձեռքբերումը և բուժումը): Անհրաժեշտության դեպքում կարող է նշանակվել նաև դատահոգեբանական փորձաքննություն: Սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ ոչ բոլոր դեպքերում է, որ ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքը կարող է ենթադրել մասնագիտական միջամտություն: Այս առումով էական նշանակություն կարող են ունենալ նաև տուժողի, նրա մերձավորների բացատրությունները: Որպես վնաս պատճառող գործողությունը հիմնավորող ապացույց, ըստ էության, հանդիսանում է դատարանի կամ քրեական հետապնդման մարմնի որոշումը, սակայն նման որոշման առկայությունը միանշանակորեն չի ենթադրում վնասի հետ պատճառահետևանքային կապի առկայություն: Այդ փաստը ևս ենթակա է ապացուցման հայցվորի կողմից: Ինչ վերաբերում է մեղքին, ապա վնասի հատուցման այս տեսակ դեպքում ևս գործում է առանց մեղքի պատասխանատվության ինստիտուտը:

Տեսական և գործնական հետաքրքրություն է ներկայացնում ոչ նյութական վնասի հաշվարկման չափանիշների հարցը: Օրենսդիրը որպես ուղղորդող սկզբունքներ սահմանել է ողջամտության, արդարացիության (equitableness) և համաչափության սկզբունքները: Միաժամանակ նախատեսել է, որ նման իրավիճակում պետք է հաշվի առնել ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանքի բնույթը, աստիճանը և տևողությունը, պատճառած վնասի հետևանքները, վնասը

պատճառելիս մեղքի առկայությունը, ոչ նյութական վնաս կրած անձի անհատական հատկանիշները, ինչպես նաև այլ վերաբերելի հանգամանքներ: Թվարկված չափանիշները բացառապես սուբյեկտիվ ու գնահատողական գործոններ են և բխում են Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայից: Այսպես, համաձայն Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման չափը որոշելիս ուղղորդող սկզբունքն «արդարության» սկզբունքն է, որը, *inter alia*, ենթադրում է գործի փաստական հանգամանքների օբյեկտիվ ուսումնասիրություն՝ ընդգրկելով ոչ միայն դիմումատուի դիրքորոշումը, այլև ընդհանուր իրադրությունը, որում տեղի է ունեցել վնաս պատճառող իրավախախտումը: Եվրոպական դատարանի կողմից ոչ նյութական վնասի հատուցում տրամադրելը միտված է ճանաչելու այն փաստը, որ ոչ նյութական վնասը հասցվել է մարդու հիմնարար իրավունքի խախտման արդյունքում և այն, ամենալայն ձևակերպմամբ, արտացոլում է հասցված վնասի ծանրությունը⁸: Իսկ ինչպե՞ս է Եվրոպական դատարանը գնահատում հասցված վնասի ծանրությունը: Ըստ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ առանձնացվում է երեք ուղղորդող չափանիշ՝ խախտման ծանրությունը, դիմումատուին վերաբերող հատկանիշները, ընդհանուր իրադրությունը: Խախտման ծանրությունը կախված է դրա ինտենսիվությունից,

խախտման արդյունքում առաջացրած հետևանքներից և դրա տևողությունից: Դիմումատուին վերաբերող հատկանիշների ներքո Եվրոպական դատարանը հաշվի է առնում վերջինիս տարիքը, սեռը, դատավարական և իրավական կարգավիճակը, մեղքը և այլ անհատական հատկանիշներ⁹: Ոչ նյութական վնասի հատուցման չափը կախված է նաև «այն ընդհանուր իրադրությունից, որում խախտումը տեղի է ունեցել», և որն ընդգրկում է «տվյալ պետության տնտեսական դրությունը»¹⁰: Պատասխանող պետություններն ունեն տարբեր տնտեսական մակարդակներ, ինչը Եվրոպական դատարանի կողմից հաշվի է առնվում հատուցման չափը որոշելիս: Վերջին չափանիշը հիմք ընդունելով՝ Կոնվենցիային անդամ պետությունները կարող են սահմանել ոչ նյութական վնասի հատուցման առավելագույն սահմանաչափ, որպիսի սկզբունք որդեգրել է նաև հայ օրենսդիրը:

Կարծում ենք, որ նմանատիպ վեճերով էական նշանակություն ունի նաև հիմնարար իրավունքի տեսակը, մասնավորապես՝ դրա կենսական նշանակությունն անձի համար: Այսպես, օրինակ՝ կյանքի իրավունքի խախտումը և հավաքների ազատության իրավունքի խախտումը չեն կարող համարժեք լինել: Հենց այս նկատառումով էլ օրենսդիրը հատուցման տարբեր սահմանաչափ է նախատեսել *կյանքի իրավունքի խախտման և խոշտանգումների դեպքում*՝ այդպիսին դիտելով նվազագույն աշխատավարձի

Քաղաքացիական իրավունք

երեքիսգրապատիկը, մնացած իրավունքների պարագայում՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուիսգրապատիկը:

Ընդհանրացնելով կարող ենք արձանագրել, որ՝

- ոչ նյութական վնասի հատուցման հնարհարույրի ներդրումը ՀՀ իրավական համակարգ միանշանակ առաջադեմ քայլ է և ուղղված է սուբյեկտիվ իրավունքների և ազատությունների իրականացման ու պաշտպանության գործուն կառուցակարգերի ձևավորմանը,

- «ոչ նյութական վնաս» և

«բարոյական վնաս» եզրույթները ենթակա չեն նոյնացման,

- ՀՀ իրավական համակարգում ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջները կարող են քննվել ինչպես քաղաքացիադատարանական, այնպես էլ վարչադատարանական կանոններով,

- ՀՀ իրավական համակարգում չի գործում ոչ նյութական վնասի առկայության կանխավարկածը, հետևաբար ոչ նյութական վնասի առկայության փաստն ապացուցման ենթակա փաստ է և ենթակա է հիմնավորման հայցլորի կողմից:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

¹ Տե՛ս Պողոսյան Վ., Սարգսյան Ն. ՀՀ 2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը համառոտ պարզաբանումներ, Երևան, Տ. Մեծ հրատ., 2016, էջ 36-37, 43:

² Տե՛ս «Փիլիսոփայական բառարան», խմբ. Մ.Մ. Ռոզենտալի, Երևան, 1975թ., էջ 59:

³ Տե՛ս Ключков А.В. «Компенсация морального вреда как мера гражданско-правовой ответственности», автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, М., 2004.

⁴ Տե՛ս, օրինակ՝ Ավետիսյանն ընդդեմ Հայաստանի գործով (Գանգատ թիվ 13479/11) Եվրոպական դատարանի 10.11.2016թ. վճիռը, Ավաբեմյանն ընդդեմ Հայաստանի (Գանգատ թիվ 39563/09), Եվրոպական դատարանի 30.03.2017թ. վճիռը:

⁵ Տե՛ս, օրինակ՝ Մհեր Հայրապետյանն ընդդեմ ՀՀ Կոտայքի մարզի սոցիալական ծառայությունների Հրազդանի տարածքային գործակալության պետ Վարդան Միրզոյանի թիվ ՎԳ/3280/05/09 վարչական գործով

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 03.12.2010թ. որոշումը:

⁶ Տե՛ս թիվ ՇԳ/0072/01/15 քրեական գործով Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 27.05.2016թ. որոշումը, որով ոչ նյութական վնասի հատուցման պահանջի վերաբերյալ հայցադիմումի ընդունումից դատարանը հրաժարվել է՝ քրեադատավարական օրենսդրությամբ նման ընթացակարգ նախատեսված չլինելու և, ըստ այդմ, քաղաքացիական հայցը սահմանված պահանջներին չհամապատասխանելու հիմնավորմամբ:

⁷ Տե՛ս Ключков А.В., նույն տեղում:

⁸ Տե՛ս Cyprus v. Turkey գործով Եվրոպական դատարանի 12.05.2014թ. վճիռը, կետ 56:

⁹ Տե՛ս Al-Skeini and Others v. UK գործով Եվրոպական դատարանի 07.07.2011թ. վճիռը, կետ 182:

¹⁰ Տե՛ս Basarba ODD v. Bulgaria գործով Եվրոպական դատարանի 20.01.2011թ. վճիռը, կետ 26:

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

«ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ» ԴԻՄՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

«Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացությունը կարելի է հանդիպել արտասահմանյան երկրների քաղաքացիական օրենսգրքերում, օրինակ՝ Գերմանիայի, Վրաստանի, Ուկրաինայի, Մոլդովայի: Բացի այդ՝ ամրագրված է նաև Ֆրանսիայի և Թուրքիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի որոշ երկրների օրենսդրություններում (Արգենտինա, Բրազիլիա, Մեքսիկա, Վենեսուելայի Բոլիվարական Հանրապետություն և այլն¹): Ընդ որում՝ պետք է նշել, որ երկրների մեծամասնությունում չի տրվում հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց բառեզրույթային սահմանումը, ուստի հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց մասին կարողանում ենք պատկերացում կազմել քննարկման առարկա դարձնելով դրա տեսակները:

Նախևառաջ պետք է նշել, որ «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» բառակապակցությունը գործածվում է հիմնականում ֆրանսալեզու պետությունների իրավաբանական գրականության մեջ: Երբեմն, որպես այս հասկացության այլընտրանքային տարբերակ, կիրառվում է «վարչական իրավաբանական անձ» բառակապակցությունը²: «Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացությունը հանդիպում է նաև ֆրանսիական բացատրական բառարաններում, սակայն այդ

հասկացությանը բնորոշում չի տրվում, այլ միայն տրվում են օրինակներ: Վարչական իրավունքին նվիրված բառարանի հեղինակները նշում են՝ «տեղական և տարածքային կոլեկտիվները հանրային իրավունքի իրավաբանական անձեր են. նրանք իրավասու են լուծել տեղական որոշումները՝ դրա համար օգտագործելով ընտրովի մարմիններ»³:

Պետական և կիսապետական հիմնարկները (որպես կանոն, այդպես են անվանվել հանրության կարիքները բավարարելու համար ստեղծված հանրային կորպորացիաները) ֆրանսիական գրականության մեջ դասվել են իրավաբանական անձանց շարքին մինչ ֆրանսիայի քաղաքացիական օրենսգրքում տրվել էր իրավաբանական անձի հասկացության բնորոշումը: Այսպես՝ Ռ. Դրակոն դեռևս 1950թ. հանրային հիմնարկները բնորոշել է որպես ցանկացած կազմակերպություն, որը ստեղծվում է պետության կողմից, որն էլ նրանց տալիս է իրավաբանական անձի կարգավիճակ⁴:

Ներկայումս ֆրանսիայում հանրային իրավունքի համակարգի մեջ է մտնում սուբյեկտների 6 կատեգորիա: Դրանք են՝ պետություն, շրջաններ, վարչարարածքային միավորներ, համայնքները, հանրային հիմնարկներ (բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ, լիցեյներ, քոլեջներ, հասարակական հիվանդանոցներ,

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

համայնքներում սոցիալական ապահովության կենտրոններ, մունիցիպալ վարկի դրամարկղեր, առևտրային պալատներ, այլ մասնագիտական պալատներ, «Ֆրանսիական էներգետիկ ընկերություն», «Երկաթուղիների ազգային ընկերություն», «Փարիզի ինքնավար տրանսպորտի ցանց» և այլն), *հանրային բնույթի միավորումներ* (հիմնադրվում են հիմնարկների և ծառայությունների միջև համագործակցություն պահելու համար, որոնք իրականացնում են հանրային նշանակության գիտատեխնիկական հետազոտություններ⁵):

1896թ. Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթները տարածվում են հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց վրա⁶: Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց շարքին են դասվում տարբեր կազմակերպություններ՝ *միևնույն մասնագիտության անձանց կորպորատիվ միություններ, կորպորացիաներ*, որոնք ստեղծվում են պետական մարմինները տնտեսական գործունեությունից առանձնացնելու համար, *պետական գործառույթներ իրականացնող մարմիններ, ինքնառավարվող կազմակերպություններ* (օրինակ՝ տրանսպորտի և կապի ընկերությունները և այլն), *հանրային ֆոնդեր* և այլն: Ո՛չ պետությունը, ո՛չ դաշնության սուբյեկտները, ո՛չ նրանց մարմինները հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ չեն համարվում⁷:

Անգլոսաքսոնական իրավունքի երկրներում, ներառյալ ԱՄՆ-ը, սովորաբար «իրավաբանական անձ» հասկացության փոխարեն օգտագործվում է «կորպորացիա» հասկացությունը: Հետևաբար, «հանրային իրավունքի

իրավաբանական անձ» հասկացությունն օրենսդրության մեջ չի գործածվում: ԱՄՆ-ի իրավաբանական գրականության մեջ «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» են համարվում *պետությունը, նահանգները, անկախ գործակալությունները*, որոնք ստեղծվում են հանրության կյանքի տարբեր կողմերը կառավարելու համար⁸:

Վենեսուելայի քաղաքացիական օրենսգրքը 1982թ.⁹ (հոդված 19) առանձնացնում է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց հետևյալ տեսակները. *ազգ, հասարակության միավորում*¹⁰ (*entidades*), որոնք կազմում են այն, *ցանկացած կրոնական ուղղության եկեղեցի, համալսարանները և այլ բարոյական անձեր* (*seres*) *կամ հանրային բնույթի կազմակերպություններ*: Վենեսուելական իրավաբանական գրականության մեջ, որպես կանոն, իրականացվում է դասակարգում ՔՕ տրված իրավաբանական անձանց թվարկի հիման վրա, համապատասխան տարատեսակներով: Մասնավորապես, ազգը որպես հանրային իրավունքի հատուկ իրավաբանական անձ առանձնացնելիս հստակեցվում է, որ ազգ ասելով հասկացվում է ոչ այլ ինչ, եթե ոչ պետություն, որը հանդիսանում է նրա կազմակերպարավական ձևը: Ազգի՝ որպես հատուկ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի մասին խոսելիս ընդգծվում է, որ քանի դեռ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ է համարվում պետությունը իր ամբողջության մեջ, ապա նրա մարմինները (կոնգրես, դատարաններ և այլն) չեն կարող հանդիսանալ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձեր: Հասարակության միավորման

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հետ կապված, որոնք կազմում են ազգը կոնկրետացվում է, որ այդպիսիք են նահանգները և մունիցիպալ կազմավորումները: Նրանք կոչվում են նաև «տարածքային կորպորացիաներ»:

Պետք է նշել, որ «ցանկացած կրոնական ուղղության եկեղեցի» հասկացությունը օրենսդրական մակարդակով ունի որոշակիացված բովանդակություն, կախված նրանից՝ խոսքը գնում է կաթոլիկ եկեղեցու մասին, թե այլ կրոնական կազմակերպություններին: Կաթոլիկ եկեղեցին չունի գործադիր մարմնի կողմից իրավաբանորեն ճանաչման անհրաժեշտություն: Վենեսուելան ճանաչում է ոչ միայն կաթոլիկ եկեղեցու՝ հանրային իրավաբանական անձ լինելու բնույթը, այլ նաև ծխական համայնքի, եկեղեցական կարգերի, եկեղեցական միաբանության, եկեղեցական ժողովների, Հռոմի կաթոլիկ եկեղեցու հետ կքնված պայմանագրի հիման վրա: Ոչ կաթոլիկ կազմակերպությունները, ընդհակառակը, պետք է իրավական առումով ճանաչվեն գործադիր մարմնի կողմից:

Համաձայն վենեսուելացի հեղինակների՝ համալսարանները հանդես են գալիս որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձեր միայն այն դեպքում, երբ նրանք հանդիսանում են պետական: Այլ «հանրային բնույթի բարոյական կազմավորումներ» ասելով հասկացվում է, ամենից առաջ տարատեսակ ինքնավար ինստիտուտներ, որոնք վերաբերում են ապակենտրոնացված վարչակազմին¹¹:

Իսպանական գրականության մեջ ոչ միայն թվարկվում են հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց տեսակները, այլև դասակարգվում են

խմբերի: «Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց» բաժանման կարևորագույն չափանիշներից մեկը դիտվում է պետական կազմակերպության մեջ ներգրավվածության աստիճանը: Ընդ որում՝ նշվում է, որ այդ չափանիշի գործածումը դասակարգման սահմաններից դուրս է թողնում «հանրօգուտ մասնավոր հիմնարկները» (օրինակ՝ մասնավոր բնույթի բարեգործական ֆոնդերը¹²):

Ելնելով այդ չափանիշներից՝ հանրային բնույթի իրավաբանական անձինք դասակարգվում են *պարտաճախիների և ինստիպորտցիոնալների*: Առաջինների համար տարածքը հանդիսանում է բնորոշ տարր և, քանի որ այդ տարածքը միաժամանակ հանդիսանում է պետական տարածք, ուստի համարվում է, որ նրանք խաղում են ֆունդամենտալ դեր պետության տարածքային բաժանման մեջ: Այդ կազմավորումները դիտվում են որպես *հասարակության միասիրտներ*, որոնք հիմնադրվել են մի շարք անձանց կողմից, որոնք կապված են կոնկրետ տարածքի հետ: Դրանց շարքին Իսպանիայում դասում են՝ *պետությունը, ինքնավար և մունիցիպալ կազմավորումները, նահանգները (գավառները), միջմունիցիպալ կազմավորումները, շրջանները և այլն*:

Հանրային իրավունքի ինստիտուցիոնալ իրավաբանական անձինք դիտարկվում են որպես հիմնադրվածներ որոշակի նպատակների հասնելու համար, որոնք տարբերվում են անձանց, ովքեր անդամակցում են կամ դեկավարում են այն, մասնավոր նպատակներից: Այդ սուբյեկտները նաև գործում են կոնկրետ տարածքում: Մակայն այդ դեպքում տարածքը չի հանդիսանում

Նրանց կազմավորման բնորոշ գործոն, չնայած հիմնադրվում են, գործում և լիազորություններն իրականացնում են տարածքային սահմաններում: Այս դեպքում գլխավոր չափանիշը հանդիսանում է ոչ թե տարածքը, այլ նպատակը, այսինքն՝ գործառույթային չափանիշը:

Իր հերթին հանրային իրավունքի *ինստրիպուցիոնալ* իրավաբանական անձինք բաժանվում են *կորպորացիաների, հիմնարկների և անձնավորված հանրային հիմնարկների*:

Կորպորատիվ տիպի հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ (հանրային կորպորացիաներ) ասելով հասկացվում է այնպիսի կազմակերպություններ, որոնք հիմնադրվում են որոշակի անձանց կողմից, ովքեր ունեն որոշակի ընդհանուր նպատակներ: Այսպիսի հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց գլխավոր հատկանիշ է դիտվում նրանց սոցիատիվ բնույթը: Սակայն ինչ վերաբերում է «կորպորացիա» և «սոցացիա» հասկացությունների հարաբերակցությանը, իսպանական գրականության մեջ չկա միասնական մոտեցում: Որոշ հեղինակներ կարծում են, որ կորպորացիաների և սոցիացիաների մեջ չկա ինչ-որ հիմքային տարբերություն¹³: Այլ հեղինակներ ելնում են նրանից, որ կորպորացիաները միշտ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ են, մինևնոյն ժամանակ սոցիացիաները, այդ թվում՝ առանձին «հանրային բնույթի» սոցիացիաները» (օրինակ՝ մասնավոր բարեգործական միություններ և մշակութային ուղղվածության միություններ, որոնք չեն հետապնդում շահույթ ստանալու նպատակ) կարող են

հանդիսանալ մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձեր¹⁴:

Հանրային հիմնարկները, համաձայն իսպանական դոկտրինայի, չունեն «ասոցիատիվ» հիմք, այլ հիմնադրվում են պետության ակտով: Այն առանձնացնում է իր ունեցվածքի մի մասը կոնկրետ հանրային նպատակների հասնելու համար, իսկ դա դեկլարելու համար միաժամանակ ստեղծում է համապատասխան կազմակերպական կառույց: Այդպիսի իրավաբանական անձանց հիմնադրմամբ հետապնդվող նպատակները պետության ունեցած նպատակներից տարբեր չեն: Ընդհակառակը, խոսքը պետության նպատակների մասին է, որոնք իրականացվում են ապակենտրոնացված կազմակերպական կառույցների միջոցով: Այստեղից հետևություն է արվում, որ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց այս խմբի առաջացումը պայմանավորված է զուտ գործիքային տեխնիկական-իրավաբանական նկատառումներով: Համապատասխանաբար, այդ անձինք բավականին հաճախ բնորոշվում են որպես պետական կառավարման «գործիքային կազմավորումներ»:

«Հանրային անհատականացված հիմնարկները», ինչպես և հանրային հիմնարկները, կազմակերպություններ են, որոնք հիմնադրվում են պետության կողմից և ունեն հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի կարգավիճակ հանրային նպատակներին ավելի արդյունավետ հասնելու համար: Սակայն, ինչպես նշվում է իսպանական դոկտրինայում, անհատականացված հիմնարկները (ի տարբերություն հանրային հիմնարկների)

օգտագործվում են *պետության հանրային ծառայությունների մատուցման համար*: Դրանք հանդիսանում են կազմակերպություններ, որոնք հիմնադրվում են անմիջականորեն կոնկրետ հանրային նպատակների բավարարման համար: Իսպանիայում այդպիսի անձանց շարքին են դասվում մշակութային հիմնարկները (օրինակ՝ դպրոցներ), պետության կողմից հիմնադրված բարեգործական կազմակերպությունները, ֆինանսական հիմնարկները (օրինակ՝ Իսպանիայի կենտրոնական բանկը): Ընդ որում իսպանացի հեղինակները նշում են, որ դրանց հանրային բնույթը չի հանդիսանում խոչնդոտ նրան, որ նրանց գործունեության զգալի մասը կարգավորվում է մասնավոր իրավունքի նորմերով¹⁵:

Այսպիսով՝ պետք է նկատել, որ «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացությունը և դրա տեսակները հիմնականում ամրագրված են ռոմանոգերմանական իրավունքի երկրների օրենսդրությունների մեջ: Սակայն «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացությունը և դրա տեսակներն առավել հաճախ քննարկման առարկա են դառնում արտասահմանյան գիտնականների աշխատություններում:

Ֆրանսիացի հեղինակ Ֆ. Տերնեն, խոսելով հանրային անձանց մասին, դրանց շարքին էր դասում նաև հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց: Նա նաև նշել է, որ հանրային իրավունքի անձինք միշտ չէ, որ հիմնադրվում են պետության կողմից: Այդպիսիք կարող են լինել նաև այլ կազմակերպություններ (սակայն վերջիններս նրա կողմից ուսումնասիրության

առարկա չեն դարձել): Արդյունքում՝ Ֆ. Տերնեն հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց շարքին է դասում *պետությունը, տեղական կոլեկտիվները, ինչպես նաև հանրային հիմնարկները*¹⁶:

Ալժիրի իրավաբան Ա. Մախիմուն տալիս է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց ավելի լայն թվարկը՝ *պետություն, հասնյնք, հանրային հիմնարկներ և հանրային գրասենյակներ*¹⁷:

Ռուսական իրավաբանական գրականության մեջ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց առանձնացման հարցը բարձրացվել է դեռևս 1920-ական թվականներին: Ռուսական գրականության մեջ «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» հասկացությունն առաջին անգամ գործածել է Գ. Ֆ. Շերշենևիչը, ում աշխատանքներում հանրային իրավաբանական անձանց շարքին դասվում էին այն իրավաբանական անձինք, որոնք ստեղծվում են անկախ մասնավոր անձանց կամքից՝ ստեղծվում են պատմականորեն կամ օրենսդրական ճանապարհով: Առաջին հերթին դա *պետությունն* է որպես պետական միջոցների սեփականատեր (*казна*), այսինքն՝ ինքնին պետությունը, իր տնտեսական կողմից՝ *գերատեսչություններն ու հիմնարկները*, որոնք ունեն առանձնացված գույք, ինչպես նաև *տեղական ինքնակառավարման մարմինները*¹⁸:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց մասին առավել մանրամասն գրել է Մ. Ի. Կուլագինը: Նա հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց շարքին էր դասում *պետությունը*, որը գույքային հարաբերություններին մասնակցում է որպես

Քաղաքացիական իրավունք

իրավունքի հատուկ սուբյեկտ, *սկայության վարչարարածքային միավորները (տարածքներ, նահանգներ, դեսպարամենարներ, հասնայններ), սկայական հիմնարկները և սկայական կազմակերպությունները*, որոնք միաժամանակ հանդես են գալիս և՛ որպես տնտեսվարող սուբյեկտներ, և՛ որպես պետական կառավարման մարմիններ (հանրային կորպորացիաներ¹⁹):

Պետք է հատկապես ընդգծել, որ մինչհեղափոխական հետազոտողներն ունեցել են միասնական կարծիք այն սուբյեկտների վերաբերյալ, որոնք պետք է դասվեն հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց շարքում: Որպես կանոն դրանց շարքին էին դասվում պետությունը, գերատեսչությունները, որոնք ունեն առանձնացված գույքային կազմ, որը չի պատկանում պետությանը, այդ թվում՝ բարեգործական հիմնարկները, վարչատարածքային միավորները, ինչպես նաև գյուղական համայնքը՝ հանրային բնույթով²⁰:

Սովետական ժամանակաշրջանին բնորոշ է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց ամկայության հետևողական ժխտումը: Գիտնականների միակարծությունը հանրային իրավաբանական անձի կոնցեպցիայի ժխտման հարցի շուրջ շատ դեպքերում կարելի է բացատրել այնպես, որ այդ տեսությունը այն ձևով, որպիսին ձևավորվել է ռուսական մինչհեղափոխական և արտասահմանյան իրավաբանական գրականության մեջ, ենթադրել է հանրային իրավաբանական անձանց շարքում առանձնացնել նաև մասնավորը, ինչն ուղղակիորեն հակասել է մարքսիստ-լենինյան

գաղափարախոսությանը, որն էլ կանխորոշել է այդ ժամանակաշրջանի գիտական ուսումնասիրությունների արդյունքները:

Սակայն հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի իրավաբանական կառուցակարգն արդեն տարածվել է նաև հետսովետական իրակալության մեջ, օրինակ՝ Ուկրաինայում, Վրաստանում, Մոլդովայում, մերձբալթյան պետություններում: Ուկրաինայի քաղաքացիական օրենսգիրքն իրավաբանական անձանց բաժանում է հանրայինի և մասնավորի (հոդված 81, մաս 2²¹): Ուկրաինայի քաղաքացիական օրենսգիրքն ուղղակիորեն չի նշում հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց տեսակները, սակայն նշում է, թե որ անձինք են հիմնադրում հանրային իրավունքի իրավաբանական անձեր՝ որոշ դեպքերում նշելով, թե ինչպիսի իրավաբանական անձեր կարող են հիմնադրել դրանք: Օրինակ՝ Ուկրաինայի ՔՕ 9-րդ գլխում նշված է, որ պետությունը կարող է հիմնադրել հանրային իրավունքի իրավաբանական անձեր (պետական ձեռնարկություններ, ուսումնական հաստատություններ):

Իրավաբանական անձանց բաժանում հանրայինի ու մասնավորի ամբողջական է նաև Վրաստանի ՔՕ-ում: Պետության, ինքնավար միավորի, պետական հիմնարկների ու պետական ֆոնդերի հետ մեկտեղ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց շարքին են դասվում նաև օրենսդրության հիման վրա հիմնադրված ոչ պետական կազմակերպությունները (քաղաքական կուսակցություններ և այլն), Վրացական առաքելական ուղղափառ

եկեղեցին, կրոնական կազմակերպությունները, քաղաքացիական օրենսգրքով չնախատեսված կազմակերպչիրավական ձևերով իրավասու մարմինների կողմից հիմնադրված իրավաբանական անձինք (Վրասաստանի ՔՕ, հոդված 1509): Այս երկրում ընդունվել է նաև «Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց մասին» առանձին օրենք²²:

Նորագույն ժոռուսական իրավաբանական գրականության մեջ փորձ է արվել ոչ միայն նշել հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց տեսակները, այլև դասակարգել հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց՝ նպատակ ունենալով կառուցել դրանց համընդհանուր տեսական համակարգը: Այսպես՝ Վ. Ե. Չիռլինն այդպիսի դասակարգման հիմքում դրել է չորս (իր կարծիքով՝ առավել ընդհանուր) խմբային հատկանիշներ, որոնք կարելի է դիտել որպես դասակարգման չափանիշ.

1. հանրային իշխանության հետ հարաբերություններն ու կապերը,

2. այս կամ այն տեսակի հանրային-իրավական կազմավորման կազմակերպչիրավական ձևը (միություն, հիմնարկ, մարմին և այլն),

3. հիմնադրման կարգը,

4. գործունեության մեթոդները:

Ելնելով այս չափանիշներից՝ նա առաջարկել է առանձնացնել հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց հետևյալ 5 խմբերը. 1. պետություն և պետական (պետականսանման) կազմավորումներ (ֆեդերացիայի սուբյեկտներ և տարածքային ինքնավար մարմիններ), 2. տարբեր մակարդակի տարածքային հանրային խմբեր,

3. հանրային իշխանության մարմիններ, 4. հանրային իշխանության հիմնարկներ, 5. հանրային բնույթի ոչ առևտրային կազմակերպություններ²³:

Ըստ Օ. Ա. Յաստրեբովի՝ չնայած Վ. Ե. Չիռլինը նշում է, որ այս խմբերից յուրաքանչյուրը ներառում է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց տեսակներ (օրինակ՝ ոչ առևտրային հասարակական կազմակերպությունների մեջ կան քաղաքական կուսակցություններ և այլն) և ոչ քաղաքական (մասնագիտական միություն և այլն) կազմակերպություններ, նրա առաջարկած ընդհանուր-տեսական իրավաբանական անձանց համակարգը հազիվ թե կարելի է համարել ավարտուն²⁴: Մասնավարապես՝ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց թվարկից նա բացառում է կրոնական կազմակերպությունները, որոնք բազմաթիվ երկրներում (Հունաստան, Վենեսուելա, Չիլի և այլն) օրենսդրի կողմից ճանաչված են որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ: Բացի դրանից, Վ. Ե. Չիռլինի կողմից առաջ քաշված համակարգը որպես տեսակ չի դիտում հանրային (պետական և համայնքային) ընկերությունները, որոնք մի շարք երկրների օրենսդրության կողմից ճանաչված են որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ, օրինակ՝ Ուկրաինայում (Ուկրաինայի ՔՕ հոդվածներ 167, 169), Պորտուգալիայում և այլն²⁵:

Այսպիսով՝ պետք է նկատել, որ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց տեսակները գրեթե բոլոր երկրներում տարբեր են, և դրանք ազգային համակարգում ներառելիս չպետք է մեխանիկորեն փոխառել:

Յուրաքանչյուր երկրի ազգային համակարգը, ելնելով պատմական ավանդույթներից, դոկտրինալ մեկնաբանություններից և օրենսդրի կամքից, կարող է հանդես գալ նշանակալից ինքնուրույնությամբ և չներառել այս կամ այն տեսակի՝ ընդհանուր տեսական իմաստով հանրային իրավունքի իրավաբանական անձը հանրային իրավաբանական անձանց շարքում: Սակայն, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով վերոգրյալը, կարծում ենք՝ պետության և մունիցիպալ կազմավորումների, ինչպես նաև հանրային հիմնարկների

հանրային իրավաբանական անձ լինելու բնույթը կասկած չի հարուցում, և պետք է ներառվեն բոլոր երկրների (որոնք նախատեսում են իրավաբանական անձանց բաժանում հանրային և մասնավորի) օրենսդրության մեջ՝ որպես այդպիսիք: Ինչ վերաբերում է պետական մարմիններին, կրոնական կազմակերպություններին, քաղաքական կուսակցություններին, պետական ընկերություններին՝ պետք է հաշվի առնել իրավական համակարգը, պատմական ավանդույթները, կառավարման համակարգը և այլն:

¹ St'u Чиркин В. Е. Заметки к дискуссии о юридическом лице публичного права / Государство и право, 2010, № 7, с. 23 – 30.

² St'u Mahiou A. Cours des institutions administratives. 2-me ed. Alger, 1979. p. 61-62, 67.

³ St'u Von Land A., Gondouin G., Insarguer-Brisser V. Dictionnaire du droit administrative. 3-me ed. P. 2002, p. 61.

⁴ St'u Drago R. Les crises de la notion d'etablissement public.P., 1950, p. 238.

⁵ St'u Юридические процедуры во французском праве. М.: Французская организация технического сотрудничества. 1994., с. 25-26.

⁶ Ուժի մեջ է մտել 1900թ:

⁷ St'u Кузык М. Г., Симачев Ю.В. Государственные корпорации в России: создание и эволюция в 2007-2012 годах, Москва 2013 с. 26.

⁸ St'u նույն տեղում, էջ 27:

⁹ St'u Código Civil de Venezuela. Gaceta Oficial № 2.990 del 26 de julio de 1982.

¹⁰ Հասարակության միություն, որը միավորվում է պատմականորեն սոցիալական կապերով ու հարաբերություններով և ունի մի շարք ընդհանուր հատկանիշներ, տեղական վարչատարածքային միավոր:

¹¹ St'u Brewer-Carías A. R. Derecho Administrativo. T. I. Caracas. 1981. p. 61 –62.

¹² St'u Garrido Falla F., Palomar Olmeda A., Losada Gonzalez H. Tratado de Derecho Administrativo. p. 395 –402.

¹³ St'u Garcia Trevijano J., Principios jurídicos de la organización administrativa. Madrid. 1957., p. 165-167.

¹⁴ St'u Soto Kloss E., Las personas jurídicas administrativas del Estado // Derecho Administrativo. Santiago: Universidad Católica de Chile., 2001., p. 436.

¹⁵ St'u Garrido Falla F., Palomar Olmeda A.,

Losada Gonzalez H. Ob. cit. p. 401.

¹⁶ St'u Ternier Ph. La responsabilté contractuelle des personnespublique en droitadministratif., P. 1989, p. 7.

¹⁷ St'u Mahiou A. Cours des institutions administratives. 2-meed. Alger, 1979. p. 61 – 62, 67:

¹⁸ St'u Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права в 2 т., Т.1. М., 2005., с. 155-156.

¹⁹ St'u Кулагин М. И., Государственно-монопольистический капитализм и юридическое лицо // Избранные труды. М., 1997., с. 40, Кулагин М. И., Избранные труды по акционерному и торговому праву. с. 39.

²⁰ St'u, օրինակ՝ Шершеневич Г. Ф. նշված աշխատությունը, էջ 157: Кулагин М. И. նշված աշխատությունը էջ 40, Кавелин К. Д. Права и обязанности по имуществам и обязательствам в применении к русскому законодательству. Опыт систематического обозрения. СПб., 1879 с. 17– 20, Анненков К.Н. Система русского гражданского права. Т. 1. Введение и общая часть. СПб., 1910., с. 256.

²¹ St'u <http://meget.kiev.ua/kodeks/grazdanskij-kodeks/glava-7/06.10.2017>:

²² St'u Վրաստանի Հանրապետության 28/05/1999թ. օրենքը «Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձի մասին», <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/19204> :

²³ St'u Чиркин В. Е. Юридические лица публичного права. с. 101-102.

²⁴ St'u Ястребов О. А., Юридическое лицо публичного права: сравнительно-правовое исследование: диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук М., 2010., с. 287.

²⁵ St'u Ястребов О. А., Государственное унитарное предприятие как субъект публичного права., М., Наука., 2008., с. 23-39.

ՄԱՐԴՈՒ ՍՈՄԱՏԻԿ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՏՄԱՓԻԼԻՍՈՓԱՅՎԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵՍԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Մարդու սոմատիկ իրավունքները ասելով անհրաժեշտ է հասկանալ այն իրավունքների համախումբը, որոնք կապված են մարդու մարմնի որպէս ամբողջության, ինչպէս նաև այդ ամբողջության առանձին մասերի (օրգաններ, հյուսվածքներ, բջիջներ) նկատմամբ մարդու՝ ըստ իր հայեցողության տնօրինման, տիրապետման, օգտագործման, կառավարման հետ, այլ կերպ ասած՝ դրանք մարդուն տրված հնարավորություններ են՝ ազատորեն վերահսկելու իր մարմինը:

Մարդու սոմատիկ իրավունքների պատմության ուսումնասիրությունը կարելի է դիտարկել տարբեր ժամանակահատվածներում ելակետ ընդունված «Մարմինը և հոգին՝ մեկ ամբողջություն», «Իմ կյանքը, մարմինը իմ տիրոջ (ստրկատիրոջ) սեփականությունն են» «Իմ մարմինն իմ ազատություն է», «Իմ ազատությունն իմ ընտրությունն է» սկզբունքները:

Մարդու իրավունքների պատմությունն ուսումնասիրելիս ակնհայտ է դառնում, որ հասարակական կյանքի յուրաքանչյուր ժամանակահատվածում մարդու իրավունքները միշտ էլ ուշադրության կենտրոնում են եղել, միշտ էլ հակասություններ են եղել մարդու իրավունքների և դրանց պաշտպանվածության կամ, ընդհանուր առմամբ, դրանց առկայության

վերաբերյալ: Եթե սկզբնական շրջանում այն դասակարգային բնույթ է կրել, ապա հետագայում՝ ունիվերսալ: Օրինակ՝ կյանքի իրավունքը ստրկատիրական ժամանակահատվածում (ստրուկ-ստրկատեր հարաբերությունների շրջանակում) և այսօր (մարդ-պետություն շրջանակում):

Մարդու իրավունքների պատմությանը հայտնի է մի քանի սերունդների իրավունքներ, այնուամենայնիվ, չանդարադառնալով յուրաքանչյուր սերնդի իրավունքների առանձնահատկություններին, նշենք, որ դրանց ամրագրվածության հիմքը իրավական նորմի առաջացումն է: Այսինքն՝ ստեղծվեց իրավական նորմ, որն էլ հիմք հանդիսացավ մարդու իրավունքների ամրագրման, իրացման և պաշտպանության համար:

Պետության և իրավունքի տեսությանը հայտնի են երեք սերունդների մարդու իրավունքներ: XXI դարից թևակոխեցինք նոր սերնդի իրավունքների ժամանակահատված, որը կարելի է բնութագրել նաև որպէս բիոտեխնոլոգիայի դար, ընդ որում՝ չորրորդ սերնդի իրավունքների վերաբերյալ միանշանակ մոտեցում չկա: Որպէս այդպիսին կարելի է համարել տիեզերքի ուսումնասիրման, գենային ինժեներիայի, մարդկության, մարդու մարմնի օգտագործման և այլ հարցերի իրավական

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ
Իշխանություն

կարգավորումը:

Խոսելով մարդու սոմատիկ իրավունքների մասին՝ պետք է նշենք, որ վերջիններիս առաջացումը կամ իրացումը մեծապես կախված է գիտատեխնիկական, բժշկական նվաճումների հետ, հետևաբար, երբ խոսում ենք մարդու սոմատիկ իրավունքների պատմության մասին, պետք է հաշվի առնենք, որ յուրաքանչյուր իրավունք իր անցած ճանապարհն ունի, որը միշտ չէ, որ համընկնում է, բայց բոլորն ունեն մեկ ընդհանրություն՝ էությունը (մարդու հայեցողությունը կառավարելու, վերահսկելու իր կյանքը, մարմինը):

Մարդու սոմատիկ իրավունքների հիմքում ունենալով մարդու՝ իր մարմինը որպես իրավահարաբերության օբյեկտ դիտարկելու գաղափարը՝ կարող ենք փաստել, որ այն կապված է մի շարք իրավական կատեգորիաների հետ՝ ազատության, իրավական մշակույթի, իրավաբնկալման, իրավունքի իրացման, իրավական կարգավորման, իրավական պաշտպանության և այլն:

Սոմատիկ իրավունքն իր էությամբ նաև ազատություն է, քանզի իրավունքի սուբյեկտն ինքն է ազատորեն, իր հայեցողությամբ որոշում՝ երկկամի դոնոր դառնալ թե ոչ: Այն կրոնական, բարոյական և էթիկական արգելքների է բախվում, քանզի միշտ չէ, որ կամքի ազատ արտահայտումը կրոնական, էթիկական կամ բարոյական տեսանկյունից ընդունելի է: Այն իրավական ամրագրման խնդիր ունի, քանզի, չճանաչելով և չբացահայտելով իրավունքի բովանդակությունը, խնդրահարույց

իրավիճակների կբախվենք: Այն նաև իրավական կարգավորման կարիք ունի, քանզի ամրագրելով, որ անձն ունի այս կամ այն սոմատիկ իրավունքը, սակայն չկարգավորելով դրա իրացման ընթացակարգերը՝ կունենանք իրավունք՝ առանց բովանդակության:

Մարդու սոմատիկ իրավունքների փիլիսոփայական ակունքները գալիս են Վ. Խեպելյի մտորումներից, ով քննարկում էր մարդու անսահմանափակ, անվերահսկելի շատանալու հարցեր, իսկ Մ. Ֆուկոն՝ կրոնական արգելքների ոչ իրավաչափ լինելու հարցեր: Ժան Բոդրիարը խոսում էր մարմնի ազատականացման, իսկ Ս. Ֆրանկը՝ մարդու բնության և անձնական իրավունքների մասին:

Փիլիսոփայական, տեսական քննարկումների լույսի ներքո մարդու սոմատիկ իրավունքների հիմնախնդիրը կապված է մարդու մարմնի ազատականացման հետ:

Մարդու սոմատիկ իրավունքների պատմությունը կարելի է դասակարգել ըստ ստորն նշվածի.

1. Մեր թվարկությունից առաջ, մինչհասարակության, նախնադարյան համայնական, իսկ հետո՝ ստրկատիրական ժամանակահատվածից մինչև V դար, երբ մարդու սոմատիկ իրավունքների մասին խոսք չկար իրավական ամրագրման տեսանկյունից, այլ այն գործում էր բարոյական, էթիկական տեսանկյունից: Օրինակ՝ բժշկական վիրահատական միջամտությունը՝ մարմինը բուժելու, մարդու կյանքը փրկելու համար կամ, այսպես կոչված, մարմնի երիտասարդացումը, կյանքի երկարացումը,

որն արտահայտվում էր կենդանու արյուն խմելով:

Պատմական այդպիսի աղբյուրներ են Համնուրաբիի օրենսքերը (վիրահատական միջամտության տեսքով), արորտի իրականացումը (Հին Չինաստանում): Ինչ վերաբերում է օրգանի փոխպատվաստմանը, ապա որպես օրինակ նշվում է մահացածի ոտքի օգտագործումը կենդանի մարդու համար (սա կրոնական ակունք ունի): Հետաքրքրական է մարդու ծնունդի հետ կապված հարցերի ուսումնասիրությունը Պլատոնի կողմից, ով բարձր էր գնահատում պետության դերը այդ գործընթացում: Այս փուլի առանձնահատկություններից էր Հիպոկրատի երդումը:

Դեռևս ստրկատիրական ժամանակներից ստրուկը չունէր որևէ իրավունք, այդ թվում՝ իր կյանքը, մարմինն ազատորեն տնօրինելու: Ժամանակի ընթացքում այդ իրավունքը փոփոխվեց, մարդը դարձավ իր կյանքի լիարժեք տնօրինողը, սակայն իր մարմինն ազատորեն, իր հայեցողությամբ կառավարելու, վերահսկելու իրավագործությունը պատմական զարգացման համատեքստում էական փոփոխությունների չի ենթարկվել:

Պետք է փաստենք, որ բիոէթիկան¹, բիոիրավունքը², մարդու սոմատիկ իրավունքների ուսումնասիրումը, որպես գիտության ուսումնասիրման ոլորտ, գիտական առանձին ճյուղ, բուն ուսումնասիրման առարկա է դարձել XX դարից սկսած: Այդուհանդերձ, վերջինիս արմատները (ակունքը) բխում են նույնիսկ մեր թվարկությունից առաջ կատարված

ուսումնասիրություններից, իսկ դրա վաղ վկայությունն են բժշկական և իրավափիլիսոփայական պատմության ուսումնասիրությունը: Մասնավորապես՝ մեր թվարկությունից առաջ IV դարում (մ.թ.ա.) Հիպոկրատը հաճախ ջանք էր գործադրում՝ տարբերակում մտցնելու մի կողմից՝ դեղորայքի օգտագործման, մյուս կողմից՝ կրոնի, փիլիսոփայության, մեջ, որի վաղ արտացոլումը Հիպոկրատի երդումն է. այն արդիական է նաև այսօր:

Մարդու սոմատիկ իրավունքների ուսմունքի շրջանակում բազում հասկացություններ բխում են Հիպոկրատի երդումից, որոնցից են, օրինակ՝ հիվանդի (պացիենտի³) լավագույն շահերից ելնելով գործելը (beneficence), հիվանդին (պացիենտին) վնաս հասցնելուց խուսափելը (nonmaleficence) և այլն⁴: Այսօր, հիպոկրատական ավանդույթի ոչ բոլոր ոլորտներն են ներառվել ժամանակակից բժշկական էթիկայի, մարդու սոմատիկ իրավունքների ուսմունքի մեջ: Մասնավորապես՝ հիպոկրատիկ ավանդույթի պատերնալիզմը, որը ենթադրում է մարդու առողջության պահպանման որոշումների ժամանակ հաշվի առնել բժշկի, ոչ թե հիվանդի (պացիենտի) ցանկությունը, վերջին տարիներին էականորեն փոփոխվել է:

Մինչդեռ այսօր հիվանդն (պացիենտն) է ընտրում բուժման այն մեխանիզմը, որը ցանկանում է, օրինակ՝ վիրահատվել լազերային, թե ոչ լազերային եղանակով: Հետևաբար, կարող ենք արձանագրել, որ աստիճանաբար, դանդաղորեն, բայց,

այնուամենայնիվ, մարդը (անձը) կարողանում է մասամբ իրականացնել իր սոմատիկ իրավունքները:

Վերոգրյալի հիման վրա կարող ենք փաստել, որ դա մի ժամանակահատված էր, երբ հիմնականում կարելի էր խոսել մարդու սոմատիկ իրավունքների նախնական դրսևորումների մասին, օրինակ՝ մարդու կենսաբանական սեռի փոփոխման, մարդու կրոնավորման, գենետիկ փոփոխության հարցեր չէին քննարկվում, սակայն քննարկվում էին աբորտի իրականացման հարցեր, իսկ ինչ վերաբերում էր վերարտադրողական իրավունքներին, ապա դրանք մասնակի դրսևորում ունեին: Այս ժամանակահատվածում մարդու սոմատիկ իրավունքների վերաբերյալ պատկերացումները գործում էին արգելքների, տաբուների տեսքով կամ դրանք կրոնական, բարոյական նորմեր էին, երբեմն՝ ոչ ամրագրված (ձևական որոշակիություն չստացած):

2. Միջին դարերի ժամանակահատված՝ VI-XV դարեր. Այս ժամանակահատվածն աչքի էր ընկնում կրոնական լոգունգներով: Հայտնի է, որ մարդը, ով արհեստական վիժեցում էր առաջացնում, համարվում էր մարդասպան՝ ըստ Ստեֆան V-ի (IX դար): Մարդու մարմնի ժամանակավոր, իսկ հոգու անմահ լինելու հարցեր էին քննարկվում: Այս փուլում մարդու սոմատիկ իրավունքների առաջընթացի կանգ տեղի ունեցավ, քանզի երևոյթների ուսումնասիրման, մեկնաբանության ժամանակ շեշտադրումը կատարվում էր աստվածաբանական, կրոնական բաղադրիչի վրա, ինչի արդյունքում

մարդու սոմատիկ մի շարք իրավունքներ (աբորտի իրավունք, արտաքին տեսքի փոփոխման դրսևորումներ, փոխպատվաստում և այլն) արգելված էին:

3. Նոր ժամանակահատված, այդ թվում՝ Վերածնունդ՝ XVI-XX դարեր: Կյանքից հեռանալու ընտրությունն արդեն դառնում էր նոր ուղղություն, քննարկվում էին մարդու ազատությունների, իրավունքների հարցերը: Արդիական էր դառնում մարդու իրավական կարգավիճակի ուսումնասիրությունը, զարկ տրվեց գիտական ուսումնասիրության ոլորտին, աստիճանաբար մտածում էին գիտատեխնիկական լուրջ նվաճումների մասին:

Անդրադառնալով մարդու սոմատիկ իրավունքների հիմնահարցին՝ չպետք է անտեսել այդ հարցերի քննարկումը բարոյափիլիսոփայական, բարոյաէթիկական լույսի ներքո, մասնավորապես բարոյափիլիսոփայական, բարոյաէթիկական տեսությունը բխում է այնպիսի հեղինակների աշխատություններից, ինչպիսիք են Ջոն Լոքը, Շարլ Լուի Մոնտեսքյոն, Հուգո Գրոցիուսը, Ժան-ժաք Ռուսսոն, Բերնարդ Մանդեվիլը:

Բարոյական տարբեր տեսություններ կան, սակայն Թոմ Բոչամփը և Ջեյմս Չիլդրեսն առաջարկում են ստորև նշված 5 տեսությունները, համաձայն որոնց մեկնաբանվում են ամերիկաեվրոպական մոտեցումները բիոէթիկայի⁵ և բիոիրավունքի⁶ վերաբերյալ: Դրանք են ուտիլիտարիզմը, կանտիանիզմը, լիբերալ ինդիվիդուալիզմը, կոմունիտարիզմը և ինսամքի էթիկան:

Ոստիլիտարիզմի⁷ տեսությունը կապված է բրիտանացի փիլիսոփա Ջերեմի Բենտամի և Ջոն Ստյուարտի անունների հետ, ովքեր բարոյականությանը ցուցաբերում էին թեոլոգիական մոտեցում, քանի որ գործողությունների վերաբերյալ դատողություններ կարելի է անել արդյունքով: Ոստիլիտարիզմի հիմքում ընկած է բարոյական հեղոնիզմի գաղափարը, որի էությունն այն է, որ բոլոր մարդիկ իրավունք ունեն անել այն ամենը, որպեսզի հասնեն իրենց ցանկացած հնարավոր հաճույքին: Ոստիլիտարիզմի մյուս առանձնահատկություններից է այն, որ դժվարությամբ է տարբերակում հաճույքը և ցավը: Օրինակ՝ Բենտամի համար, եթե որևէ խաղ ավելի մեծ հաճույք է պատճառում, քան որևէ բանաստեղծություն, ուրեմն խաղի դերակատարությունն առավել արժեքավոր է, քան բանաստեղծությանը: Ոստիլիտարիզմի⁸ դեպքում մարդու ցանկությունը, հաճույքը իրագործված է, եթե հասել է նրան, ինչ կամենում էր: VIII դարի փիլիսոփա Կանտը ևս անդրադարձել է ժամանակակից բիոէթիկայի տեսությանը, մասնավորապես՝ վերջինս նշում էր, որ ոստիլիտարիզմի համար ընդունելի է անմեղ մարդուն վնասելը, եթե դա կհանգեցնի մեծամասնության երջանկության, այսինքն՝ այս մոտեցմամբ մարդու, անհատի դերակատարությունը, իրավունքների իրականացումը մոլորում էին երկրորդական պլան: Կարելի է եզրահանգել, որ սույն մոտեցման շրջանակում մարդու ցանկացած սոմատիկ իրավունքի իրացում իրավաչափ է՝ հաշվի առնելով մարդու ցանկությունը:

Լիբերալ ինդիվիդուալիզմի⁹ հիմքում ընկած է այն գաղափարը, որ հասարակության մեջ մարդիկ ունեն տարբեր իրավունքներ, իրենց նկատմամբ կիրառվող ոչ իրավաչափ գործողություններից պաշտպանվում են տարբեր եղանակներով: Այս տեսության հիմքերը գալիս են VII դարից. այն կապված է անհատական ազատությունների սահմանադրական պաշտպանության հետ: Լիբերալ ինդիվիդուալիզմն առավել շատ կապված է նեգատիվ իրավունքների հետ (ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունք պետության միջամտությունից): Այսինքն՝ սույն մոտեցման շրջանակում մարդու ցանկացած սոմատիկ իրավունքի իրացում պետք է ունենա անհրաժեշտ պայմաններ, իսկ պետության մասնակցությունն այդ իրավունքների իրացման փուլում հասցվի նվազագույնի:

Կոմունիտարիզմը¹⁰ հիմնվում է ոչ թե անհատի, այլ հասարակության բարեկեցության պաշտպանության վրա՝ հաշվի առնելով ընդհանուր համագործակցության կանոնները: Այս տեսության շրջանակներում ակնհայտ է, որ մարդու սոմատիկ շատ իրավունքներ մնալու են առանց իրականացման, քանի որ հասարակության մեջ դեռևս առկա չէ դրական մոտեցում այդ իրավունքների իրականացման վերաբերյալ:

Խնամքի էթիկայի¹¹ տեսության հիմքում այն գաղափարն է, որ ոչ ոքի վնաս չպետք է պատճառվի: Բիոէթիկայի սկզբունքները բխում են այն տրամաբանությունից, որ կենսաբժշկական էթիկայի հարցերը պետք է կարգավորվեն միջոցառումային

սկզբունքների կիրառմամբ: Խոսքն այնպիսի սկզբունքների մասին է, ինչպիսիք են անկախությունը, ինքնուրույնությունը, արդարությունը և այլն: Այսինքն՝ այս մոտեցումը հիմնավորում է իրավագիտության, բժշկագիտության, էթիկայի և այլ ոլորտների արդյունավետ համագործակցությունը:

Մարդու սոմատիկ իրավունքների զարգացումը նաև կապված է այն հանգամանքի հետ, որ 1960-ական թվականներից հիվանդները (պացիենտները) սկսեցին առավել մեծ պահանջներ ներկայացնել կապված իրենց առողջության վերականգնման, բուժմանը վերաբերող հարցերում որոշումներ ընդունելիս իրենց իսկ կարծիքն առաջնային համարելու վերաբերյալ: Այսինքն՝ առաջնային էր դառնում հիվանդի (պացիենտի)՝ իր մարմինն իր հայեցողությամբ տնօրինելու ազատության դրսևորումը: Այդ առաջնայնությունը վերաբերում էր բուժման ժամկետին, կիրառվող մեթոդներին, միջոցներին, դեղերին և այլն: 1970-ական թվականներից հիվանդի (պացիենտի) բուժման հարցերի վերաբերյալ որոշումների ընդունումը դառնում էր ոչ միայն բժշկի, այլև հենց հիվանդի (պացիենտի) համաձայնության արդյունք, այսինքն՝ շեշտադրվում էր կիսվող լիազորությունների ոլորտի դերակատարությունը¹²:

Հաշվի առնելով նացիստների կողմից մարդկանց նկատմամբ իրականացվող վայրագությունները՝ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո առավել մեծ հետաքրքրություն դարձվեց բժշկական այն

հետազոտությունների վրա, որոնք կատարվում էին մարդկանց վրա, այսինքն՝ ուսումնասիրման առարկան և օբյեկտը մարդն էր դառնում: Արդյունքում ստեղծվեցին մեխանիզմներ, մշակվեցին իրավական փաստաթղթեր, որոնք կարգավորում էին ոչ միայն իրավական, այլ նաև բարոյական հարցերը:

Օրինակ՝ ԱՄՆ-ում 1974 թվականին ստեղծվեց մարդու՝ կենսաբժշկական և վարքածին հետազոտության պաշտպանության ազգային հանձնաժողով, որի գործունեությանը վերաբերող հարցերը կարգավորվում էին 1974 թվականի Ազգային հետազոտության ակտով: Նպատակը գիտական հետազոտությունների ենթարկվող մարդկանց իրավունքների պաշտպանությունն էր: Հետագայում այդ ակտն արդեն հայտնի էր Բեյլոնտի զեկույց անունով¹³: Հանձնաժողովի գործունեությունը սկսվում էր կլոնավորման, սաղմի հարցերի ուսումնասիրությունից, ավարտվում բժշկական ցանկացած հետազոտության հարցերով: Առավել մանրամասն գիտական վերլուծությունը բիոէթիկայի (կենսաէթիկայի) վերաբերյալ տպագրվել է 1973 թվականին ԱՄՆ Կոնգրեսի գրադարանի կատալոգում: Հեղինակը Դանիել Կալահանն էր, նյութի վերնագիրը՝ «Բիոէթիկան՝ որպես գիտակարգ»¹⁴: Առաջին անգամ հատուկ ինստիտուտը, որը գիտական մակարդակով զբաղվել է մարդկային վերարտադրողականության հարցերի խորը ուսումնասիրմամբ, հանդիսանում է 1971 թվականին հիմնադրված Մարդու վերարտադրողականության և բիոէթիկայի

ուսումնասիրման Ջոզեֆ և Ռոսի Բե-
նեդու անվան ինստիտուտը:

1970-ական թվականներին բարո-
յական տեսանկյունից ոչ լիարժեք էր
թվում ԱՄՆ հանրային առողջության
դեպարտամենտի որոշումը, որն ար-
գելում էր աֆրո-ամերիկյան ծագման
տղամարդկանց հակաբիոտիկնե-
րի տրամադրումը՝ սիֆիլիսը բուժե-
լու համար: Այսինքն՝ սրանով բարձ-
րացվում էր այն հարցը, որ մարդու
մարմնի անձեռնմխելության, ինք-
նավարության, առողջության պահ-
պանման հարցերում ոչ միանշանակ
մոտեցում է ցուցաբերվում:

4. Նորագույն ժամանակաշրջան՝
XXI դարից առ այսօր: Այն կապված է
բժշկական նվաճումներով մարդուն
ընձեռոված հնարավորությունների
հետ: Միևնույն ժամանակ այն աչքի
է ընկնում միջազգային-իրավական
կարգավորումների ստեղծմամբ,
իրավունքների պաշտպանության
ներպետական և միջազգային մա-
կարդակների սահմանմամբ: Մարդու
սոմատիկ իրավունքների տեսական
կարգավորմամբ, գիտական ուսում-
նասիրմամբ, ինչպես նաև գիտա-
տեխնիկական լուրջ նվաճումներով
պայմանավորված՝ մարդու սոմատիկ
իրավունքների տեսական և գործնա-
կան ուսումնասիրություն սկսվեց: Այն
շարունակվում է նաև այսօր:

Անդրադառնալով մարդու սոմա-
տիկ իրավունքների գիտական ու-
սումնասիրման հարցին՝ պետք չէ
անտեսել այն հանգամանքը, որ գի-
տության էթիկան (էթոսը) ուսումնա-
սիրում է գիտական գործունեության
բարոյաարժեքային կողմերը, որը
կանխորոշում և պայմանավորում է

գիտական գործունեությամբ զբաղ-
վողի վարքը (պահվածքը), գործու-
նեության բարոյական և արժեքային
կողմը:

Մարդու սոմատիկ իրավունք-
ները հիմնականում կապված են
մարդկային էակի արժանապատ-
վության, պատվի, բարոյական ար-
ժեքների հետ, իսկ որոշ դեպքերում
այդ հարցերն առնչվում են այնպի-
սի միջավայրերի, որոնք վերագրե-
լի են սոլյալ մարդկային էակի գոյու-
թյունից առաջ կամ հետո: Հարցերը
որոշ դեպքերում ոչ միայն անհատա-
կան բնույթ ունեն (օրինակ՝ սեփա-
կան մարմնով սեռական ծառայու-
թյուն մատուցելը), վերաբերում են
կոնկրետ անձին, այլև հասարակա-
կան կամ համամարդկային (օրինակ՝
մարդու կլոնավորումը), որովհետև
որևէ կերպ ազդում են գենոֆոնդի,
մարդկային կյանքի շարունակակա-
նության վրա:

Խոսելով մարդու սոմատիկ իրա-
վունքների մասին՝ պետք չէ անտեսել
բարոյականության դերը այդ իրա-
վունքների իրականացման համա-
տեքստում: Շատ դեպքերում իրա-
վունքը, օրենքը և բարոյականությունը
գտնվում են հակառակ բևեռնե-
րում, որոշ դեպքերում առավելու-
թյուն է տրվում միայն օրենքին՝ ան-
տեսելով բարոյականությունը, որոշ
դեպքերում՝ հակառակը:

Մարդու սոմատիկ իրավունքների
պաշտպանության, այդ իրավունքնե-
րի իրականացման դեպքում բարո-
յական և իրավական հարցերը շատ
են, հակասությունները ևս, ուստի
տարբեր երկրներում այն տարաբ-
նույթ լուծում ունի, որոշ դեպքերում

Պետութեան և իրավունքի տեսություն

միմյանց էականորեն հակասող, տարբերվող լուծում ունի, ինչի արդյունքում միանշանակ չի ընդունվում իրավունքի և բարոյականության դերակատարությունը:

Հաճախ մեր բարոյական տեսակետները կապակցում ենք օրենքների հետ և արդյունքում օրենքի ուժ ենք տալիս բարոյականությանը: Ժամանակի ընթացքում փոփոխվում է բարոյականության վերաբերյալ մեր ընկալումը, երևույթներն այլ կերպ ենք ընդունում, այլ արժեքներ ենք համարում ոչ բարոյական կամ հակառակը, այնուամենայնիվ, այդ ամենն իր արտացոլումն է գտնում իրավունքում, օրենքներում: Օրինակ՝ տարբեր ժամանակներում տարբեր կերպ են ընկալել մարդու՝ իր սեռը փոխելու, արտամարմնային բեղմնավորման և այլ երևույթները, ըստ այդմ՝ այդ հարցերի իրավական և բարոյական ոլորտները շատ դեպքերում չեն համընկել: Շատ հաճախ մարդու սոմատիկ իրավունքների իրականացման ընթացքում բարոյական և իրավական ոլորտները հակասում են, օրինակ՝ փոխնակության ժամանակ փոխնակ մայրը կարող է ստանալ դրամական հատուցում: Որոշ երկրներում դա անթույլատրելի է, ոչ իրավաչափ վարքագիծ է համարվում, իսկ որոշ երկրներում՝ իրավաչափ, մինչդեռ բարոյական տեսանկյունից այն ընդունելի է, ոչ քննադատելի. չէ՞ որ կինը (փոխնակ մայրը) ծախսում է ռեսուրսներ և դրա համար պետք է փոխհատուցում ստանա: Բարոյական և իրավական ոլորտների համապատասխանությունը պետք է տեղի ունենա կոնսենսուսի (փոխհամաձայնության)

միջոցով, որը չի ենթադրում բոլորի միաձայն որոշումը, այլ, ընդհակառակը, այն ենթադրում է դեմոկրատ լուծում, հնարավորինս օբյեկտիվ լուծում սուբյեկտիվ իրավիճակում:

Անփոփելի վերը նշվածը կարելի է եզրահանգել, որ, ինչպես վկայում է պատմության ուսումնասիրությունը, մարդու սոմատիկ իրավունքների իրականացման կառուցակարգերն աստիճանաբար են ձևավորվել՝ հիմք ընդունելով մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիության գաղափարը: Սկզբնական շրջանում մարդու սոմատիկ իրավունքների կարգավորումն արտահայտվում էր կրոնական, բարոյական, էթիկական նորմերի, ինչպես նաև տաբուների տեսքով, իսկ ժամանակի ընթացքում՝ նաև իրավական նորմերի տեսքով: Մարդու սոմատիկ շատ իրավունքների կյանքի կոչելը պայմանավորված է գիտատեխնիկական նվաճումներով, ուստի այդ իրավունքների գործնական ուսումնասիրությունը հիմնականում սկսվեց XX դարից, մինչդեռ կրոնափոխության, տեսափրավական ուսումնասիրությունն սկսվել է շատ ավելի վաղ: Այնուամենայնիվ, պետք է փաստել, որ մարդու սոմատիկ իրավունքների ուսումնասիրությունն այսօր արդիական է, քանզի պետք է հստակեցնել մարդու կոնկրետ սոմատիկ իրավունքի բովանդակությունը, իսկ վերջինիս համար հարկավոր է ուսումնասիրել այդ իրավունքի պատմությունը, զարգացումները: Որպես անկյունաքար ընդունելով նախ՝ կյանքի, ապա՝ մարմնի ազատականացման գաղափարները՝ մարդու սոմատիկ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

իրավունքները նոր հարթոլթյուն ուսումնասիրոլթյուն համար:
են բացում միջգլխակարգային

- ¹ Տե՛ս Ղամբարյան Ա. Իրավագիտոլթյան և բիո-էթիկայի զարգացման հեռանկարները 21-րդ դարում. բիրոիրավունքի համակարգը: Կոն-ֆերանսի կոլթերի ժողովածու, 2016, էջ 12:
- ² Բիոիրավունքն անդրադառնում է կենսա-բանական գիտոլթյունների օգտագործման հարցերին՝ նկարագրելու, վերլուծելու, բարելավելու օրենքը, իրավունքը կենսաբանական գիտոլթյունների, վերջինիս ինստիտուտների, դրանց կիրառումների լույսի ներքո: Այն լայն հասկացոլթյուն է և ներառում է հետազոտոլթյան այնպիսի ոլրտներ, ինչպիսիք են իրավունքը և գենետիկան, իրավունքը և բիոտեխնոլո-գիան, բիոէթիկան, վերարտադրողական իրավունքը, կոգնիտիվ հոգեբանոլթյունը, կենսաբազմազանոլթյան իրավունքը, վար-քազծային էկոնոմիկան և այլն (Տե՛ս A Defi- nition of Biolaw, Andrew W. Torrance, 2009, p. 1):
- ³ Պացիենտը առողջապահական ծառայո- թյուններ օգտագործող անձն է՝ ինչպես առողջ, այնպես էլ հիվանդ (Եվրոպայում պացիենտների իրավունքների խրախուս- ման հռչակագիր, Ամստերդամ, 1994), ինչ- պես նաև առողջապահական հարաբերո- թյան մեջ գտնվող անձն է, ով, առողջա- կան վիճակով պայմանավորված, խնամքի կարիք ունի:
- ⁴ Տե՛ս https://en.wikipedia.org/wiki/Hippocratic_Oath (05.04.2017 թվականի դրոլթյամբ):
- ⁵ Տե՛ս Rinchik I., Muzur, A.: Fritz Jahr i ra anje europske bioetike (Fritz Jahr and the Birth of European Bioethics). Zagreb: Pergamena, 2012, p. 141:
- ⁶ Տե՛ս Britta van Beers, Humanity across Inter- national Law and Biolaw, 2014, p. 268:
- ⁷ Տե՛ս Яркова Е. Н., Утилитаризм как стимул самоорганизации культуры и общества / Е. Н. Яркова // ОНС: Общественные науки и современность. 2002, N2, стр. 88-101:
- ⁸ Տե՛ս <https://en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism> (30.07.2017 թվականի դրոլթյամբ):
- ⁹ Տե՛ս Will Kymlicka, Ethics-Liberal Individualism and Liberal Neutrality, 1989, pp. 883-905:
- ¹⁰ Տե՛ս Sandel, M. Liberalism and the Limits of Justice, 1998, p. 179:
- ¹¹ Տե՛ս <http://www.iep.utm.edu> (20.08.2016 թվա- կանի դրոլթյամբ):
- ¹² Տե՛ս <http://en.euabc.com/word/832> (12.05.2017 թվականի դրոլթյամբ):
- ¹³ Տե՛ս The Belmont Report, The National Com- mission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research, Vol- ume 2, DHEW publication, 1974, p. 13:
- ¹⁴ Տե՛ս Daniel Callahan, Bioethics as a Discipline, 1973, pp. 66-73:

Աշոտ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

*Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
Հայաստանի Հանրապետության պետական
կառավարման ակադեմիայի դոկտորանտ*

ՄԻԳՐԱՑԻԱԸ ԵՎ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱԸ ՍՈՑԻԱԼ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Միգրացիան սերտորեն առնչվում է հասարակական կյանքի մյուս առանցքային երևույթների ու գործընթացների հետ: Տեսանելի է, որ արդի պայմաններում հասարակական զարգացման և միգրացիայի փոխազդեցությունն ավելի է խորանում: Այդ երևույթը համակողմանիորեն է դրսևորվում մարդկային զարգացման ոլորտում, անդրադառնում առաջացած հրատապ հիմնախնդիրների վերլուծության և հիմնավոր առաջարկությունների մշակման ասպարեզում:

Միգրացիայի հետ առնչվող մարդկային զարգացման հեռանկարային ծրագրերի մշակումը և դրանց գործնականում իրականացումն անհնարին է՝ առանց բացահայտելու մարդկային զարգացման արդի միտումների էությունը: Արժե անդրադառնալ մարդկային զարգացման երևույթի էության բացահայտմանը: Հասարակության զարգացման բոլոր ժամանակաշրջաններում, ներկայում նույնպես, մարդկային զարգացման հիմնական բաղադրիչներն են կրթությունը, առողջապահությունը, կենսամակարդակի բարձրացումը:

Մարդկային զարգացման առաջնային չափորոշիչներն են մարդկանց ունակությունների բացահայտման և իրացման բարենպաստ, բոլորի համար հավասար պայմանների ու հնարավորությունների ստեղծումը: Այն ենթադրում է, որ մարդիկ պետք է ապագայի հանդեպ երաշխիքներ և նմանատիպ այլ հնարավորություններ ունենան:

XXI դարի սկզբին վերահիմաստավորվեց մարդու դերը տնտեսության մեջ: Մարդու մտավոր, ստեղծագործական կարողությունները սկսեցին դիտարկվել որպես տնտեսական զարգացման գլխավոր գործոն: Ներկայում գրեթե համընդունելի է դարձել այն մտտեցումը, որ ներդրումները մարդկային կապիտալում կայուն տնտեսական աճի առավել կարևոր աղբյուր են: Աստիճանաբար տեղի է ունենում և՛ տեսամեթոդաբանական, և՛ գործնական մակարդակներում ամրագրված շատ դրույթների վերագնահատման անշրջելի գործընթաց, ինչն իր արտացոլումն է գտել տնտեսական աճի նոր մոդելներում՝:

Առանձնանում է մարդկային զարգացման և մարդկային կապիտալի փոխհամագործակցության և

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

միգրացիոն գործընթացին նրանց ազդեցության խնդիրը: Մարդկային կապիտալը տևական ժամանակ ընկալվել է որպես մարդկային հմտությունների և ունակությունների այնպիսի ամբողջություն, որը, բարձրացնելով աշխատուժի որակային հատկանիշները, նպաստում է տնտեսական աճի խթանմանը:

Ներկայումս փորձագիտական առումով ընդլայնվում են «մարդկային կապիտալ» հասկացության շրջանակը: Այն դիտարկվում է որպես մարդու ընդունակությունների, կարողությունների և հմտությունների այն ամբողջությունը, որը նպաստում է մարդու հնարավորությունների և ազատությունների աճին²:

Ըստ ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի՝ մարդկային զարգացումը մի գործընթաց է, որն ուղղված է մարդկանց հնարավորությունների ընդլայնմանը, որոնցից կարևորագույնն են երկարատև և առողջ կյանք վարելը, կրթություն ստանալը և պատշաճ կենսամակարդակ ունենալը: Այս հնարավորությունների շարքն են դասվում նաև քաղաքական ազատությունը, մարդու երաշխավորված իրավունքները և հարգանքն անձի արժանապատվության նկատմամբ:

Անգլիացի տնտեսագետ, Նորբլյան մրցանակակիր Արթուր Լյուիսը զարգացման նպատակը բնորոշում էր որպես «մարդու ընտրության հնարավորությունների ընդլայնում» և մինևույն ժամանակ ասում էր, որ պետության տնտեսական աճն անխուսափելիորեն հանգեցնում է

մարդու զարգացմանը³:

Ըստ դիտարկումների՝ միջազգային միգրանտների 75%-ից ավելին արտագաղթում են մարդկային զարգացման ավելի բարձր ցուցանիշներ ունեցող երկրներ⁴:

Հարց է ծագում, զարգացած երկրներն ինչպիսի նշանակություն են արդյոք տալիս միգրացիայի ոլորտում մարդկային զարգացման գործոնի առկայությանը:

Միգրացիայի կառավարման ռազմավարությունը նախատեսում է պետությունների կողմից սեփական համակողմանի ծրագրերի մշակում և այլ երկրների հետ նրանց ներդաշնակեցում: Հետևաբար, միգրացիոն քաղաքականության մեջ, երկրների կողմից անհրաժեշտ է համարժեք մոտեցումների մշակում՝ անկախ նրանից թե միգրացիայի ծագման, տրանզիտի, թե ընդունման պետություն է⁵:

Հատկանշական է, որ Հելսինկիում ընդունված փաստաթղթում բացակայում է մարդկային զարգացման առանցքային խնդիրների անդրադարձը: Թերևս դրանով պետք է բացատրել, որ միգրացիայի հետ առնչվող մարդկային զարգացման խնդիրները հետագա տարիներին նույնպես չդարձան զարգացած երկրների միգրացիոն քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը: Մինչդեռ մարդկային զարգացման կարևորությունն առաջնահերթային է շատ երկրների, այդ թվում նաև հայաստանցի միգրանտների համար:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Հայաստանից

բնակչության մի հատվածի արտագաղթի պատճառով ոչ միայն մարդկանց սոցիալ-տնտեսական վիճակի վատթարացումն է, այլև միգրանտների ճգնուժը բնակություն հաստատել իրենց համար առավել չափով զարգացում ապահովող երկրներում:

«Միգրացիա և մարդկային զարգացում. հնարավորություններ և մարտահրավերներ» վերնագրով Մարդկային զարգացման ազգային զեկոյոյցի (ՄԶԱԶ) նպատակն է հստակեցնել Հայաստանին առնչվող միգրացիոն գործընթացի հիմնախնդիրները: Դրանք են՝ ա) գլոբալիզացման ժամանակաշրջանում մարդկային զարգացման (ՄԶ) տեսանկյունից միգրացիոն միտումները, բ) միգրացիայի, աղքատության ու անհավասարության պատճառահետևանքային կապերը, գ) միգրացիայի կառավարման և մարդու իրավունքների (ՄԻ) առնչությունները, դ) միգրանտների դրամական փոխանցումների, հայկական սփյուռքի դերը ՄԶ գործընթացում, ե) միգրացիայի և մարդկային զարգացման (ՄԶ) արդի միտումների առնչությունները⁶:

Վերը նշված հիմնախնդիրներից յուրաքանչյուրը հանրության համակողմանի քննարկման և ոլորտի մասնագետների հետազոտության առարկա դարձավ: Հեռանկարային է միգրացիայի և մարդկային զարգացման հիմնախնդիրների քննարկման շրջանակում անդրադարձ կատարել միգրացիայի ոլորտի կարգավորման հարցերին:

Գլոբալիզացիան շարունակական

ընդլայնման և նորանոր դրսևորումների հետևանքով դարձել է համաշխարհային հանրության համար նվազ կանխատեսելի երևույթ: Ուստի դժվար է գուշակել, թե որքանով և ինչ ուղղություններով գլոբալիզացիան կարող է ներգործել տարբեր երկրների միգրացիոն գործընթացների վրա:

Հարկ է նշել, որ միգրացիան գլոբալացման գործընթացում հասարակության ներգրավվածության ցուցիչներից մեկն է և դրանով իսկ վկայում է բացվող նոր հնարավորություններին հասարակության համարժեք ռեակցիայի մասին: Նման գործընթացների արդյունքում առաջացող «արտերկիր-հայրենիք» ֆինանսական հոսքերը դրականորեն են անդրադառնում տնտեսական ցուցանիշների վրա: Սակայն ժողովրդագրական «հյուծվածությունը» վաղ թե ուշ խիստ բացասաբար է անդրադառնալու հանրության կենսագործունեության բոլոր ոլորտների վրա, և հարկ է ընդունել, որ այս մարտահրավերին Հայաստանում դեռևս համարժեք պատասխան ձևավորված չէ⁷:

Փորձագետների մեծ մասը հավանական է ասել, որ միգրացիոն հոսքերի քանակի ավելացման հարցում գնալով կաճի համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ներգործությունը: Նման տեսակետ ունի նաև միգրացիոն գործընթացի մեջ ներգրավված շատ երկրների հանրությունը:

Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի խորացման

և միգրացիոն հոսքերի ավելացման պատճառահետևանքային կապը տեսանելի է հատկապես Հայաստանի Հանրապետությունում: Այն դրսևորվում է առանձնապես միգրացիոն երևույթի ծավալների մեծացմամբ: Շարունակաբար աճում է բնակչության արտահոսքը Հայաստանից: Այսպես, 2002-2007թթ. Հայաստանի արտաքին միգրացիոն տեղաշարժը կազմել է մոտ 750 հազար մարդ, մինչդեռ ներհոսք եղել է 600 հազար մարդ: Այսինքն՝ բացասական մնացորդը կազմել է գրեթե 150 հազար մարդ կամ երկրի բնակչության 5%-ը:

Տարեկան միջին հաշվով իրականացվել է արտաքին միգրացիոն մեկնում՝ գրեթե 125 հազար մարդ, վերադարձ՝ մոտ 100 հազար մարդ: Դրանց արդյունքում միգրացիայի բացասական մնացորդի միջին տարեկան մեծությունը կազմել է շուրջ 25 հազար մարդ⁸:

Հայաստանում վերջին երկու տասնամյակներին ձևավորված սոցիալ-տնտեսական անբարենպաստ իրավիճակն ինչպես անցյալում, այնպես էլ ներկայում, բացասական դեր է խաղացել Հայաստանից բնակչության մի մասի արտագաղթի ակտիվացման գործում: Ուստի Հայաստանի համար նախքան մարդկային զարգացման ապահովումը, նախևառաջ անհրաժեշտ է երկրում աղքատության վերացումը և բնակչության տարբեր շերտերի միջև անհավասարության մեղմումը:

Ըստ հայտնի վիճակագրագետ Էրնեստ-Գեորգ Ռավեյնշտայնի՝

միգրացիան ֆենոմեն է, որն իր գոյության համար պարտական է շուկայական տնտեսությանը և առաջարկի ու պահանջարկի օրենքներին: Դրա համար էլ, համաձայն այդ տեսության, տնտեսական պատճառները հանդիսանում են միգրացիայի հիմնական կողմնորոշիչներ՝ միգրանտների նախապատվությունների որոշման համար, և միջազգային միգրացիոն դիսբալանսն մշտապես կապված է աշխարհի այս կամ այն մասում տեղի ունեցող տնտեսական փոփոխությունների հետ⁹:

Հարկ է ընդգծել, որ աղքատության և բնակչության տարբեր շերտերի միջև անհավասարության դրսևորումները զգալիորեն աճում են աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում: Անգամ զարգացած երկրներում տարբեր սոցիալական խմբերի միջև ավելանում են անհավասարության բազմապիսի դրսևորումները: Այսպես, աճում են եկամուտների տարբերությունները հարուստների և միջին խավի միջև:

Համաշխարհային բանկի փորձագետ Քեյթ Գորֆինի կարծիքով՝ շուկայական տնտեսությանն անցնելու գործընթացի հենց սկզբից Հայաստանում կտրուկ աճեց մարդկանց եկամուտների անհավասարությունը: Այն ավելացրեց աղքատության տեսակարար կշիռը բնակչության ընդհանուր թվակազմում: ՀՀ-ն դասվեց եկամտային անհավասարության գծով աշխարհի ամենաանհավասարաչափ երկրների դասը¹⁰:

Միգրացիոն գործընթացում

ընդգրկված անձինք, անկախ դր-
դապատճառներից, հայտնվում են
այնպիսի իրավիճակում, երբ նրանց
համար առաջնահերթային է պայ-
քարը կենսաապահովման համար:
Միաժամանակ, աշխարհում ընթա-
ցող մասշտաբային տեղաշարժերն
իրապես փոխում են պետություն-
ների և նրանց իշխանությունների
մոտեցումները միգրացիոն գոր-
ծընթացների և դրանցում ընդգրկ-
ված անձանց ճակատագրերի տնօ-
րինման նկատմամբ: Կյանքը ցույց
է տալիս, որ ընդունող երկրում
միգրանտների կենսաապահովու-
մը սոսկ առաջին քայլերն են տվյալ
պետության միգրացիոն քաղաքա-
կանության իրականացման ասպա-
րեզում:

Ցանկացած երկրից բնակչու-
թյան արտահոսքի ծավալների մե-
ծացումը վտանգում է պետության և
հասարակության բնականոն զար-
գացումը: Նման իրավիճակում է
հայտնվել Հայաստանի Հանրապե-
տությունը:

Միգրացիոն գործընթացը, ինչպես
աշխարհի շատ երկրներում, այնպես
էլ Հայաստանում, գնալով բովանդա-
կային առումով ավելի տարաբնույթ
է դառնում: Հատկապես նկատելի
է, որ մի երկրից մյուսը մարդկանց
գանգվածային հոսքը պատճառ է
դառնում ներքաղաքական և միջպե-
տական ցնցումների համար: Միգ-
րացիոն գործընթացի բացասական
հետևանքները նկատելի են մարդ-
կային զարգացման հիմնախնդիրնե-
րի լուծման ասպարեզում:

Ինչպես մարդկային գործու-
նեության ցանկացած ոլորտում,

միգրացիայի կառավարումը նույն-
պես ենթադրում է մարդու իրա-
վունքների որոշակի սահմանափա-
կում: Ուստի առաջնային խնդիր է
այն «չափաբաժնի» հստակեցու-
մը, որ առկա է միգրացիայի կառա-
վարման և մարդու իրավունքների
պաշտպանության միջև:

Արժե հիշատակել, որ միգրացի-
այի կառավարումը միջոլորտային
բնույթ ունի և բովանդակում է տն-
տեսական, սոցիալական, աշխա-
տանքի, առողջապահության, ան-
վտանգության վերաբերյալ քա-
ղաքականության իրականացման
տարրեր: Ի լրումն դրանց, ազգային
ու միջազգային մակարդակներով
միգրանտներն ու պետություններն
ունեն պարտականություններ և
իրավունքներ:

Կառավարումը վերաբերում է
միգրացիոն հիմնական խնդիրների
վերաբերյալ քաղաքականության,
օրենսդրական ու վարչական ար-
ձագանքների մշակման նկատմամբ
պլանավորված մոտեցմանը¹¹:

Միգրացիոն երևույթների կա-
ռավարման պրակտիկան համո-
զում է, որ այն կարող է լինել ար-
դյունավետ, եթե զուգակցվում է
պետության կողմից այս ոլորտում
ստանձնած պարտավորություննե-
րի կատարմանը: Այլ կերպ ասած,
իշխանական մարմինների կողմից
միգրացիոն գործընթացի կառավա-
րումը, վարչական միջոցների գոր-
ծադրումից բացի, նկատի ունի նաև
մարդու իրավունքների և ազատու-
թյունների պաշտպանություն:

Իրականում ելքի երկրներում
միգրացիոն հոսքերի քանակի

նվազեցման քաղաքականությունը և մարդկային զարգացման հնարավորությունների ընդլայնումը փոխկապակցված երևույթներ են: Այս տեսակետը հիմնավոր է, քանի որ անհատի կողմից իր սեփական հայրենիքում ազատորեն գործելու հնարավորության պայմաններում են լիարժեքորեն դրսևորվում նրա ընդունակությունները, հետևաբար մարդկային զարգացման հնարավորությունները:

Հայաստանը ԱՊՀ շրջանակներում միացել է 1998թ. մարտին Մոսկվայում ստորագրված «Անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարում ԱՊՀ մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագրին: Նման համաձայնագրի կնքման անհրաժեշտությունը թելադրված է նրանով, որ ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ ԱՊՀ երկրներում զգալի քանակություն են կազմում անօրինական միգրանտները:

Վերը նշված համաձայնագրի իրականացումը ենթադրում է հստակեցնել հետևյալ կարևոր սնուցումը. միգրանտներ ընդունող պետություններն իրենց երկրում գործող օրենքի սահմաններում ինչպիսի՞ հարկադրանքի միջոցներ կարող են կիրառել օրինախախտ միգրանտների հանդեպ:

Միգրացիայի կառավարման ասպարեզում Հայաստանը որդեգրել է այնպիսի գործելակերպ, երբ երաշխավորվում է մարդու ազատությունների և իրավունքների պաշտպանությունը: Միաժամանակ ելակետային է պետության

արմատական շահերի պաշտպանության նպատակով վարչական ներգործության միջոցների կիրառումը:

Տարիների փորձը ցույց է տալիս, որ շատ երկրներում աշխատանքային միգրանտների կողմից իրենց ընտանիքներին դրամական փոխանցումները նպաստել են հարենիքի բնակիչների մարդկային զարգացմանը: Դրան հավելյալ՝ Հայաստանում մարդկային զարգացման գործընթացում նշանակալից է նաև հայկական սփյուռքի դերը: Ներդրումային ոլորտում սփյուռքը կարևոր դերակատարում ունի: Ըստ ճշգրտված տվյալների, 1998-2004թթ. ընթացքում սփյուռքը Հայաստանում ներդրել է 275 միլիոն ԱՄՆ դոլար, կամ ՀՀ տնտեսության մեջ ուղղակի ներդրումների ծավալի 25%-ը: Սփյուռքի ներդրողների մեծամասնությունը երեք երկրներից են՝ ՌԴ, ԱՄՆ և Իրան¹²:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը, կցանկանայինք առանձնացնել մարդկային զարգացման հիմնական տարրերը, այն է՝ ա) հասարակության մեջ անհատի դերի գիտակցում, բ) պետության կողմից տվյալ պատմական հոլովություն անձի ինքնիրացման համար համահունչ ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերի առկայություն, գ) պետության աշխարհագրական, էկոլոգիական, ռազմական ու մշակութային բարենպաստ օբյեկտիվ գործոններ և այլն:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կփորձենք տալ «մարդկային զարգացման» եզրույթի մեր բնորոշումը,

այն է՝ մարդկային զարգացումը պետության աշխարհագրական, էկոլոգիական, ռազմական, մշակութային և այլ գործոններով պայմանավորված, ավյալ պարունակա՞ն հոլովոյթում անձի ինքնիրացման համար համահունչ ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերի (իրավական, տնտեսական, կրթական, մշակութային և այլ) առկայությունն է, որն ուղղված է հասարակության մեջ

անհատի ներդաշնակ գոյության և զարգացման ապահովմանը:

Այսպիսով, մարդկային զարգացումը միգրացիոն գործընթացների հիմնական շարժիչ ուժն է հանդիսանում, քանի որ մարդն իր ինքնիրացման խնդիրը լուծելու համար մշտապես փնտրում է տնտեսական, կրթական, իրավական, մշակութային և այլ բարենպաստ միջավայրեր:

- 1 Տե՛ս Ֆիրուզ Մայիլյան, Մարդկային կապիտալի ընդգրկմամբ տնտեսական աճի մոդելների կատարելագործման հնարավոր ուղիները, «Բանբեր», ՀՊՏՀ, 2017.2, էջ 35: http://media.asue.am/upload/banber/2017_n2/Banber_17.2_3.pdf :
- 2 Տե՛ս «Человеческое развитие, новое измерение социально-экономического прогресса», М, 2016, ст. 44-45.
- 3 Տե՛ս Курс лекций «Человеческое развитие», Под общ. ред. к. э. н., доцента, Р.М. Бабаджанова, Душанбе – 2012, ст. 8-9. file:///C:/Users/user/Downloads/UNDP_TJK_Human_Development_lectures_2012_rus.pdf .
- 4 Տե՛ս Human Development on the Move. Human Development report, 2009, p. 2.
- 5 Տե՛ս Руководящий комитет по миграции. К стратегии управления миграцией. Страсбург, ноябрь, 2002г., ст. 6-7.
- 6 Տե՛ս, «Միգրացիա և մարդկային զարգացում: Հնարավորություններ և մարտահրավերներ», Եր., 2009, էջ 13:
- 7 Տե՛ս Գ. Հարությունյան Հայաստանը գլոբալ աշխարհում, «21-րդ ԴԱԲ», թիվ 3 (17), 2007, էջ 8:
- 8 Տե՛ս «Միգրացիա և մարդկային զարգացում: Հնարավորություններ և մարտահրավերներ», Եր., 2009, էջ 46:
- 9 Տե՛ս Рувинский В. В., «Человеческое развитие, современные политические условия и международная миграция», Известия Иркутского государственного университета, 2014, ст. 16. /<https://elibrary.ru/item.asp?id=22502756/>.
- 10 Տե՛ս «Деловой экспрес, экономический еженедельник Армении», N 08 (512), 6-12 марта, 2003.
- 11 IOM.World Migration 2008. Managing Labour Mobility in the Evolving global Economy (2008):
- 12 Տե՛ս «Միգրացիա և մարդկային զարգացում. հնարավորություններ և մարտահրավերներ», Եր. 2009, էջ 134:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՅՐԱՊԱՐԱԿՄԱՆ ԻՐԱՎԱԶՎՓՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԻՐԱՎԱՊԱՅ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՏՐԱՄԱՊՐԵԼՈՒ ԴԵՊԲԵՐՈՒՄ

Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 145-րդ հոդվածը սահմանում է, որ բժշկական գաղտնիքը կարող է հրապարակվել միայն մասնագիտական կամ ծառայողական անհրաժեշտության դեպքում: Իր հերթին քրեական նոր օրենսգրքի նախագիծը նշում է, որ հանցավոր է բժշկական գաղտնիքի ապօրինի հրապարակումը: Այս կապակցությամբ հարց է առաջանում՝ ո՞ր իրավիճակներն են բավարարում մասնագիտական կամ ծառայողական անհրաժեշտության պահանջին, և ո՞ր պայմաններում է հրապարակումը համարվում օրինական: Այս հարցերի հստակ և ամբողջական պատասխանները չենք կարող գտնել և ոչ մի իրավական ակտում: Ուստի պատասխանները գտնելու համար անհրաժեշտ է կատարել վերաբերելի դոկտրինալ աղբյուրների և իրավակարգավորումների համակողմանի վերլուծություն: Մույն հոդվածի շրջանակում վերլուծության կենթարկվի բժշկական գաղտնիքի հրապարակման իրավաչափ հիմքերի շարքում ամենահաճախ հիշատակվողներից մեկը, այն է՝ իրավապահ մարմիններին տեղեկություններ տրամադրելը հանցագործության կապակցությամբ: Այսպես՝ ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական հարթության մեջ մի շարք հարցեր են ծագում՝ կապված

նկարագրված իրավիճակում բժշկի կողմից բժշկական գաղտնիքը պահպանելու և իրավապահ մարմինների հետ համագործակցելու պարտականությունների հարաբերակցության և նման համագործակցության սահմանների հետ: Մույն հոդվածը կոչված է բարձրացնելու և քննարկելու հետևյալ հարցերը՝ (1) ո՞ր պայմաններում են բուժհաստատությունը կամ բժիշկը պարտավոր իրավապահ մարմիններին տրամադրել բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ, (2) կոնկրետ ո՞ր տեղեկություններն են ենթակա հրապարակման իրավապահ մարմինների կողմից հարցման պարագայում, (3) արդյոք գործող օրենսդրությունը տրամադրում է քրեական գործի շրջանակում բժշկի հարցաքննության անհրաժեշտ և բավարար երաշխիքներ, և, հետևաբար, անհրաժեշտ է բժշկին օժտել դատավարական անձեռնմխելիությամբ, (4) ի՞նչ փոփոխություններ է անհրաժեշտ կատարել՝ բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պարունակող փաստաթղթերի առգրավման կարգը բարելավելու նպատակով, (5) ի՞նչ փոփոխություններ է անհրաժեշտ կատարել համապատասխան իրավական ակտերում՝ հանցագործության կապակցությամբ բժշկական գաղտնիքի հրապարակման իրավաչափությունն ապահովելու նպատակով:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ընդհանուր առմամբ, հանցագործության կապակցությամբ իրավապահ մարմիններին կոնֆիդենցիալ տեղեկության տրամադրումը տարածված պրակտիկա է և ավանդաբար համարվում է գաղտնիքի հրապարակման իրավաչափ հիմք՝ հաշվի առնելով հանցավորության դեմ պայքարի և արդարադատության հաստատման հասարակական շահը: Այնուամենայնիվ, դաշտի փոքր-ինչ խորը վերլուծությունն անգամ երևան է հանում իրավաչափության հստակ չափորոշիչների և տարբեր շահերի համաչափության գնահատման կանոնների բացակայությունը: Մասնավորապես՝ իրավապահ մարմիններին պացիենտների վերաբերյալ տեղեկություններ տրամադրել պարտադրող իրավական ակտերից է ՀՀ առողջապահության նախարարի 24.07.2013թ. թիվ 39 հրամանը, որի 4-րդ հավելվածի 2-րդ կետի 8-րդ ենթակետը շտապ օգնության դիսպետչերի գործառույթների շարքում նշում է. «բոլոր այն դեպքերում, երբ կա կասկած կանչի պատճառների վերաբերյալ (բռնություն, վթար և այլն), տեղեկացնում է իրավապահ մարմիններին կամ Հայաստանի Հանրապետության ճանապարհային ոստիկանությանը»: Այս նորմի հետ կապված առաջին խնդիրն այն է, որ, փաստորեն, անձի առողջության վերաբերյալ կոնֆիդենցիալ տեղեկության տրամադրման պարտականությունը նախատեսված է ենթաօրենսդրական ակտով՝ առանց որևէ օրենքի հղում կատարելու: Մինչդեռ ՀՀ Սահմանադրության 31-րդ հոդվածն ընդգծում է, որ. «Մասնավոր և ընտանեկան կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը կարող է սահմանափակվել

միայն օրենքով...»: Բացի այդ, Ոստիկանության մասին ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն. «Ոստիկանությունն իրավասու է հավաքելու, պահելու, օգտագործելու և տարածելու մարդու անձնական և ընտանեկան կյանքին վերաբերող տեղեկություններ, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի»: Նույն օրենքի 19-րդ հոդվածը ոստիկանության՝ հանցագործություններ և այլ իրավախախտումներ կանխելու խնդիրներն իրականացնելու համար տվյալներ պահանջելու և ստանալու իրավունքը նախատեսել է իրականացնել «(...) օրենքով սահմանված կարգով և հիմքերով (...):»:

Այսինքն՝ անձի առողջության վերաբերյալ տեղեկությունների տարածման, այդ թվում՝ դրանք իրավապահներին փոխանցելու հիմքերը և կարգը պետք է սահմանված լինեն օրենքով, ոչ թե ենթաօրենսդրական ակտով: Իսկ որևէ օրենք չի սահմանում իրավապահ մարմիններին առանց նրանց կողմից հարցման օրենքով պաշտպանվող գաղտնիք կազմող տեղեկությունների տրամադրման հիմքերը և կարգը: Այսինչ, ըստ «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» օրենքի՝ առողջության վերաբերյալ տեղեկությունները համարվում են հատուկ կատեգորիայի տվյալներ և որպես այդպիսին չեն կարող մշակվել առանց դրանց սուբյեկտի համաձայնության, բացառությամբ եթե մշակումն ուղղակիորեն նախատեսված է օրենքով (հոդված 12): Նման իրավիճակում Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունը քաղցկեղով տառապող անձանց վերաբերյալ տեղեկությունները թմրամիջոցների ապօրինի

շրջանառությունը կանխելու նպատակով Ոստիկանությանը տրամադրելու պրակտիկան համարել է «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքին հակասող: Գործակալության 18.04.2016 որոշման մեջ մասնավորապես ընդգծվում է. «...որևէ իրավական ակտով սահմանված չեն նշված անձնական տվյալների փոխանցման կարգը և պայմանները, ինչի պայմաններում սպահովված չէ անձնական տվյալների մշակման հասնաչափության սկզբունքը, ինչպես նաև օրենքով ուղղակիորեն նախատեսված չէ անձի առողջության վերաբերյալ տեղեկությունների՝ որպես հստակ կարեգործիչի անձնական տվյալների, փոխանցումը և սահմանված չեն «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված՝ անձնական տվյալների սուբյեկտի իրավունքների սպահովման կառուցակարգերը անձնական տվյալների փոխանցման դեպքում»:

Այս իրավակարգավորումը հավասարապես վերաբերելի է նաև խնդրո առարկա հրամանով նախատեսված դեպքերում իրավապահ մարմիններին տեղեկություններ տրամադրելու նկատմամբ:

Սակայն քննարկվող հրամանի հետ կապված ամենալուրջ խնդիրը նույնիսկ դրա՝ ենթաօրենսդրական ակտ լինելը չէ: Առավել մտահոգիչ է այն, որ ներկայացված դրույթն անորոշ է, չափազանց լայն և չի համապատասխանում ոչ միայն իրավական դրույթի որակի մասին Մարդու Իրավունքների Եվրոպական Դատարանի (այսուհետ՝ ՄԻԵԴ) սահմանած չափանիշներին, այլև ՀՀ քրեական օրենսգրքին: Այսպես, քրեական օրենսգրքի 145-րդ

հոդվածը վստահորեն սահմանում է բժշկական գաղտնիքի հրապարակման միայն մեկ հիմք, այն է՝ մասնագիտական կամ ծառայողական անհրաժեշտությունը: Մնացած բոլոր դեպքերում հրապարակումը պետք է որակվի որպես հանցագործություն: Իսկ քննարկման առարկա դրույթը հնարավորություն չի տալիս անգամ գնահատելու նման անհրաժեշտության առկայությունը, ինչպես նաև չի նշում դրա գնահատման չափորոշիչները: Ստացվում է՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ դիպատեղերին կասկածելի է թվում կանչի նպատակը, պետք է իրավապահներին տեղյակ պահի: Արդյունքում, նման հրապարակումների իրավաչափությունը ստուգելիս կարելի է գտնել բժշկական գաղտնիքն առանց անհրաժեշտության հրապարակելու բազում դեպքեր, ինչի պատճառը նախարարի հրամանում պարունակվող իրավակարգավորման անորոշությունն է:

Ինչպես նշվեց վերը, քննարկվող նորմը նաև չի համապատասխանում ՄԻԵԴ չափանիշներին: Մասնավորապես, կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքին (անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունք) պետության միջանտությունը կարող է իրավաչափ համարվել մի քանի իրավաչափության պայմանների բավարարման դեպքում, որոնց ավելի մանրամասն կանդրադառնանք հաջորդիվ, բայց այդ պայմաններից առաջինը նման միջանտության՝ օրենքով նախատեսված լինելն է: Դատարանի իրավաբանությունում վաղուց հաստատված են «օրենքին» ներկայացվող պահանջները: Այդ պահանջներն են, որպեսզի օրենքը լինի

բավականաչափ հասանելի և ձևակերպված լինի բավարար ճշգրտությամբ, որպեսզի անձը դրա հիման վրա կարողանա կարգավորել իր վարքագիծը¹: Ակնհայտ է, որ «բոլոր այն դեպքերում, երբ կա կասկած կանչի պատճառների վերաբերյալ (բռնություն, վթար և այլն)...» արտահայտությունը վկայակոչված պայմաններին չի համապատասխանում: Այս ձևակերպման բոլոր երեք առանցքային բառերը (կասկած, բռնություն, վթար) արդեն իսկ չափազանց ընդարձակ են և տարատեսակ մեկնաբանությունների տեղիք են տալիս, հատկապես, երբ ցանկը սպառիչ չէ և եզրույթների գնահատումը թողնված է բացառապես կասկածելիության սուբյեկտիվ ընկալմանը՝ առանց ուղղորդիչ պարզաբանումների: Բացի այդ, ինչի՞ վերաբերյալ կասկած պետք է առկա լինի: Եկթադրաբար հանցագործության: Եթե այդպես է, բռնության և վթարի առանձին դեպքեր ընդհանրապես հանցակազմ չեն պարունակում, իսկ մի մասն էլ մասնավոր մեղադրանքի գործեր են, և այդ պայմաններում առանց տուժողի համաձայնության իրավապահներին տեղյակ պահելը տուժողի շահերի ոտնահարում է: Այս կապակցությամբ գրականության մեջ առաջարկ է արվել իրավապահ մարմիններին հաղորդում ներկայացնելու պահանջը տարածել միայն ենթադրվող ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների վրա: Քանզի այդ դեպքում բժշկական հիմնարկների անձնակազմին հնարավոր չէր լինի մեղադրել, որ նրանք, օգտագործելով իրենց մասնագիտական գիտելիքները, իրավապահ մարմինների հետ համագործակցում են ավելի

շատ, քան սովորական քաղաքացիները²: Սակայն, խնդիրն այն է, որ շտապ օգնության դիսպետչերները չեն կարող իրավական գնահատական տալ հանցագործություններին: Ավելին, նրանք չեն կարող նաև գնահատել անձի առողջությանը պատճառված վնասի բնույթը և աստիճանը, քանզի, որպես կանոն, բժշկական կրթություն չեն ունենում: Փոխարենը, դա կարող են անել բժիշկները: Ընդ որում, հիշատակման է արժանի նաև այն, որ անմիջապես բժիշկների վրա սեփական նախաձեռնությամբ իրավապահ մարմիններին տեղեկությունների տրամադրելու պարտականություն որևէ իրավական ակտով դրված չէ, թեև այդ պրակտիկան լայնորեն տարածված է: Այնուամենայնիվ, արդարացված է թվում հանցագործությունների բացահայտման նպատակով և բռնությամբ պատճառված վնասի դեպքում իրավապահ մարմիններին տեղեկություններ տրամադրելու պարտականություն նախատեսելը միայն առողջությանը պատճառված միջին ծանրության և ծանր վնասի կամ բռնի մահի պարագայում, բացառությամբ ընտանեկան և սեռական բռնության դեպքերի, որոնք առանձնահատուկ կարգավորման կարիք ունեն: Ընդ որում, հաղորդում ներկայացնելու պարտականությունը պետք է դրվի անմիջականորեն բուժհաստատությունների և բժիշկների, և ոչ թե շտապ օգնության դիսպետչերների վրա:

Մնացած բոլոր դեպքերում իրավապահ մարմիններին պացիենտի մասին տեղեկություն տրամադրելն այն պայմաններում, երբ նրանց կողմից պատշաճ կարգով նման պահանջ չի ներկայացվում, խախտում է

բժշկական գաղտնիքի պահպանության և հանցագործությունների բացահայտման շահերի հավասարակշռման սկզբունքը: Մասնավորապես, որոշ հեղինակներ մտահոգություն են հայտնում, որ իրավապահներին տեղեկություն տրամադրելու պրակտիկան կարող է հետ պահել անհետաձգելի բուժօգնության կարիք ունեցող մարդկանց բժշկական օգնության դիմելուց³: Ուստի, վկայակոչված շահերը պետք է հավասարակշռվեն:

Իսկ ինչպիսի՞ իրավաչափության պայմանների պետք է բավարարի իրավապահ մարմիններին համապատասխան տեղեկությունների տրամադրումը՝ նրանց կողմից նման պահանջի ներկայացման դեպքում: Հարցը պետք է քննարկել երկու իրավիճակների համատեքստում՝ մինչև քրեական գործի հարուցումը՝ նյութերի նախապատրաստման փուլում և քրեական գործի հարուցումից հետո: Այսպես՝ ըստ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ նյութերի նախապատրաստման փուլում կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր: Քանի որ բժշկական գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերը քրեական դատավարության օրենսգրքով լրացուցիչ պաշտպանության չեն ենթարկվում, ստացվում է՝ դրանք կարող են վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից պահանջվել անգամ մինչև քրեական գործի հարուցումը: Մինչդեռ օրինակ բանկային գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերը ենթարկվում են լրացուցիչ պաշտպանության: Անհասկանալի է օրենսդրի անհետևողական մոտեցումն այս հարցի առնչությամբ:

Բացի այդ, դժվար է հիմնավորել գաղտնիքը հրապարակելու անհրաժեշտությունը չհարուցված քրեական գործի պարագայում, քանզի նման անհրաժեշտության առկայության դեպքում նախ և առաջ պետք է հարուցվի քրեական գործ և միայն դրանից հետո կատարվեն ապացուցողական գործողություններ: Անձի հիմնարար իրավունքների սահմանափակման անհրաժեշտությունը և իրավաչափությունը կարող են գնահատվել միայն հստակ դատավարական կարգավիճակների, ապացույցների գանգվածի մեջ մտնող այլ ապացույցների հետ հարաբերակցության գնահատման և օրենքով սահմանված ընթացակարգերի պահպանման պայմաններում:

Ինչ վերաբերում է քրեական գործի հարուցումից հետո բժշկական գաղտնիքի հրապարկման իրավաչափության պայմաններին, ապա դրանց առավել ամբողջական վերլուծության համար թերևս անհրաժեշտ է նախ և առաջ անդրադարձ կատարել անձնական կյանքի վերաբերյալ կոնֆիդենցիալ տեղեկություններին պետական մարմինների կողմից ծանոթանալու ոլորտում ՄԻԵԴ սահմանած իրավաչափության պայմաններին: Այսպես, սկզբի համար հարկ է ընդգծել, որ ՄԻԵԴ նախադեպային պրակտիկայում մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ կոնվենցիա) 8-րդ հոդվածի ներքո ընթացակարգային կամ դատավարական պարտականությունների գաղափարն այսօր արդեն ոչ միայն սահմանված, այլև բավականին զարգացած է: Պետական մարմնի կողմից անձնական կյանքին միջամտությունը

Քրեական իրավունք

կարող է ընդունելի լինել, եթե ապացուցվում է, որ որոշման կայացման գործընթացն ընդգրկել է 8-րդ հոդվածի ներքո ծագող բոլոր վերաբերելի հարցերի պատշաճ գնահատման համար անհրաժեշտ երաշխիքներ⁴: Ետևաբար, պետությունը պարտավոր է իրականացնել իր դրական պարտականությունները՝ առողջապահական տեղեկությունները պետական մարմինների ապօրինի տիրապետումից պաշտպանելու նպատակով: Այսպես, դատարանը հիշատակում է հետևյալ փուլերը, որպեսզի անձնական կյանքին միջամտությունը, որպիսին է անձի առողջության վերաբերյալ տեղեկություններ պահանջելը և դրանց ծանոթանալը, համարվի օրինաչափ՝ (1) գնահատումը, թե արդյոք միջամտությունը իրականացվել է օրենքին համապատասխան, ինչը ենթադրում է նաև օրենքի մատչելիությունը և որոշակիությունը, (2) որոշումը, թե որոնք են միջամտությանը նվաճվելիք նպատակները, ընդ որում, այդ նպատակները պետք է լինեն օրինաչափ և (3) որոշումը, թե արդյո՞ք միջամտությունը «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում», այսինքն՝ թե արդյոք պետությունը տրամադրում է համապատասխան և բավարար պատճառներ միջամտության համար, և արդյոք այդ պատճառները համաչափ են իրավունքի իրականացման սահմանափակմանը⁵: Ինչպես նաև, համաչափության սկզբունքը ենթադրում է, որ գերակայող շահը պաշտպանելու՝ իրավունքի իրականացումը նվազ սահմանափակող միջոցներ պետք է հասանելի չլինեն⁶, և որ միջամտությունը պետք է լինի միայն այն չափով,

որն անհրաժեշտ է նպատակին հասնելու համար, ինչպես նաև բավարար երաշխիքներ պետք է նախատեսվեն կամայականություններից խուսափելու համար: Ահա այս չափանիշներին պետք է բավարարի իրավապահ մարմիններին անձի վերաբերյալ առողջապահական տեղեկություններ տրամադրելու յուրաքանչյուր դեպքը:

Այժմ տեսնենք, թե արդյոք գործող օրենսդրությունում առկա իրավակարգավորումները համապատասխանում են վերը ներկայացված պահանջներին: Քննարկումը ճիշտ է թվում սկսել բժշկի դատավարական անձեռնմխելիության հարցից, քանի որ իրավապահ մարմիններին բժշկական գաղտնիքի հաղորդման իրավաչափության պայմանները վերլուծելիս առանցքային հարցը թերևս բժշկի հարցաքննությունն է:

Գործող քրեադատավարական օրենսդրությունը բժիշկների համար դատավարական անձեռնմխելիություն չի նախատեսում, հարցն այն է, թե արդյոք քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծը պետք է նման երաշխիք նախատեսի, ինչպես նաև այն, թե անձեռնմխելիության բացակայության պայմաններում սահմանված են արդյոք համապատասխան և բավարար երաշխիքներ բժշկի հարցաքննության համար:

Հարցը, թե արդյոք բժշկական հաղորդակցությունների կոնֆիդենցիալության պահպանության շահը գերակայում է հանցագործությունների քննության շահի նկատմամբ, իրավաբանների կողմից քննարկվում է բավականին վաղուց: Այս հարցի հետ կապված ամենահայտնի գործերից է Հերցոգուհի Քինգսթոնի գործը՝ քննված

Անգլիայում 1776թ.-ին: Այսպես, դատարանում վիրաբույժը մտադիր էր հրաժարվել իր պացիենտի մասին տեղեկություններ հրապարակելուց, որոնք նրան հաղորդվել էին կոնֆիդենցիալության պայմանով՝ որպես հրաժարման պատճառ մատնանշելով «մասնագիտական պատիվը»: Դատարանը սակայն մերժել է նշված փաստարկը՝ ընդգծելով, որ վիրաբույժը չէր կարող պախարակվել անձնական տեղեկությունների հրապարակման համար, քանզի նրանից պահանջվել էր այդպես վարվել արդարադատության դատարանի կողմից, և նա տեղեկությունները չի հրապարակել իր կամքով: Ներկայացված գործը ցույց է տալիս, որ անգլիական ընդհանուր իրավունքը նախապատվությունը տալիս էր հանրային շահին, ինչն այնուամենայնիվ հատուկ էր ոչ բոլոր եվրոպական երկրներին: Օրինակ, Ֆրանսիայում և Գերմանիայում բժշկի դատավարական անձեռնմխելիությունն ավելի շուտ օրենք, քան բացառություն է եղել սկսած 19-րդ դարից⁸:

Իրականում, տեսական աղբյուրներում չկա միասնական կարծիք բժիշկներին դատավարական անձեռնմխելիություն շնորհելու անհրաժեշտության կամ արդարացվածության մասին: Առողջապահական իրավունքի ոլորտի գրականության մեջ քննարկվող հարցի վերաբերյալ հիմնական տեսությունները հիմնված են բժշկական էթիկայի երկու՝ ուտիլիտարիստական և դեոնտոլոգիական դպրոցների կողմից մշակված կոնցեպտների վրա, որոնք ամփոփվել են ստորև:

Առաջին տեսանկյան համաձայն սկզբունքորեն անձեռնմխելիությունն

այնքան էլ հիմնարար չէ բժիշկ-պացիենտ հարաբերություններում, քանզի պացիենտների մեծամասնությունը բժշկին միևնույն տեղեկությունը կտրամադրեր անկախ անձեռնմխելիության առկայությունից⁹: Ավելին, պացիենտները պարտադիր չէ, որ տեղյակ լինեն, թե իրենց իրավական համակարգն արդյոք նախատեսում է անձեռնմխելիություն կամ ինչ բացառություններ այդ անձեռնմխելիությունից գոյություն ունեն: Մա ուտիլիտարիստներին հիմք է տալիս փաստել, որ մինչ անձեռնմխելիությունը վստահորեն խոչընդոտ է քրեական վարույթում ճշմարտությունը բացահայտելու համար, հաստատապես հայտնի չէ, թե արդյոք կամ ինչ չափով կտուժեն բժիշկ-պացիենտ հարաբերությունները իրավապահ մարմինների պահանջով բժշկական գաղտնիքի հրապարակումից: Այս տեսակետի աջակիցները հետևաբար պնդում են, որ բժշկի դատավարական անձեռնմխելիությունը չի կարող արդարացված լինել՝ պատճառաբանելով, որ դրա առավելություններն ակնհայտ չեն, մինչդեռ գինը բարձր է:

Մյուս ուտիլիտարիստները հետևողականորեն առաջ են քաշում բժշկական էթիկայի այս դպրոցի դասական, հետևանքների վրա հիմնված մոտեցումը: Նրանք մասնավորապես առաջարկում են անձեռնմխելիության շնորհման հարցը որոշել յուրաքանչյուր գործի համար առանձին կախված կոնկրետ իրավիճակում մի կողմից գաղտնիքի հրապարակմամբ պատճառվելիք վնասի և մյուս կողմից՝ ապացույցների հավանական կորստի կարևորության հարաբերակցությունից¹⁰: Պետք է նկատել, որ այս

տեսակետն առավել համատեղելի է ՄԻԵԴ-ի՝ անհրաժեշտության և համաչափության չափանիշների հետ: Զարմանալիորեն ուտիլիտարիստական դպրոցում արտահայտվել է նաև հակառակ և բավականին ծայրահեղական մոտեցում, համաձայն որի բժշկի և պացիենտի միջև բաց հարաբերությունների խթանումը գերակայում է առանձին գործերով դատական սխալների վտանգի նկատմամբ, քանի որ հասարակությունը չի կարող իրեն թույլ տալ հետ պահել մարդկանց բժշկական խորհրդատվության և բուժման դիմելուց¹¹:

Պետք է նշել սակայն, որ այն տեսակետը, թե գաղտնիության պահպանման կամ խախտման հավանականությունը որևէ նշանակություն չունի պացիենտ-բժիշկ հարաբերությունների համար, և որ չկան էմպիրիկ ապացույցներ անձեռնմխելիության անհրաժեշտության վերաբերյալ, քննադատության չի դիմանում վիճակագրական տվյալների ծանրության ներքո: Այսպես, օրինակ ԱՄՆ-ում Առողջապահության և Մարդկային Ծառայությունների վարչության կողմից անցկացված հետազոտության տվյալների համաձայն գաղտնիության նկատառումները ստիպել են 586000 ամերիկացիների հետաձգել քաղցկեղի բուժման, իսկ ավելի քան երկու միլիոնի՝ մտավոր խանգարումների համար դիմելը: Միևնույն ժամանակ, մեկ միլիոնից ավելի ամերիկացիներ պարզապես չեն դիմել սեռավարակների բուժման համար¹²: Իսկ մեկ այլ՝ հեղինակավոր դոկտորինալ աղբյուրի համաձայն՝ զգալի թվով պացիենտներ, հատկապես անչափահասներ, հոմոսեքսուալներ

և մարմնավաճառներ, պարբերաբար թաքցրել են տեղեկությունները կամ պարզապես խուսափել են բժշկի դիմելուց սեռավարակների, սեքսուալ կողմնորոշման և ստիգմատիզացիայի ենթարկվող վարքագծի վերաբերյալ գաղտնիության մտահոգությունների պատճառով¹³: Ինչ վերաբերում է Հայաստանին, ապա թեև պացիենտների շրջանում նման հարցում չի արվել, սակայն հեղինակի կողմից բժիշկների շրջանում արված փորձագիտական հարցումները ցույց են տալիս բժշկական գաղտնիքի պատշաճ պաշտպանության նշանակությունը երկրում առողջապահական բարենպաստ իրավիճակի ապահովման գործում: Մասնավորապես, հարցվածների 47,1 տոկոսը կարծում է, որ որոշակի դեպքերում բժշկական գաղտնիքի՝ օրենքով պաշտպանության բացակայությունը մարդկանց հետ կպահեր բժշկական օգնության դիմելուց: Եվ այդ դեպքերն են՝ անձի՝ սեռավարակով, այդ թվում՝ ՄԻԱՎ-ով կամ ԶԻԱՀ-ով տառապելը (44.2%), մտավոր խանգարումների դեպքում (15.6%), պացիենտի՝ հոմոսեքսուալ լինելու դեպքում (9.1%), հղիության արհեստական ընդհատման դեպքում (7.8%) և այլն:

Վկայակոչված թվերը գալիս են ապացուցելու, որ պացիենտ-բժիշկ հարաբերակցությունների գաղտնիությունը անկյունաքարային նշանակություն ունի առողջապահական համակարգի բնականոն գործունեության համար:

Ինչ վերաբերում է բժշկական էթիկայի երկրորդ՝ դեոնտոլոգիական դպրոցին, ապա դրա հետևորդների մեծամասնությունն ավանդաբար առաջ է մղում այն տեսակետը, որ

բժշկական գաղտնիքի հրապարակումն իրավաչափ չէ, քանզի խախտում է անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության ու ինքնավարության իրավունքները: Համապատասխանաբար, դատավարական անձեռնմխելիությունը պետք է դիտվի որպես կանխավարկածային իրավունք քրեական դատավարությունում: Այնուամենայնիվ, այդ դպրոցի ներկայացուցիչները ևս բժշկական գաղտնիքը չեն համարում բացարձակ կոնցեպտ և ընդունում են, որ այն կարող է տեղի տալ առավել կարևոր շահին: Ուտիլիտարիստների արտահայտած դիրքորոշումից դեռևս տրոհիստականը տարբերվում է նրանով, որ վերջինը բավականին խիստ պայմաններ է նախատեսում առավել կարևոր շահերը նույնականացնելիս: Մասնավորապես, առաջարկվում է դատավարական անձեռնմխելիությունից բացառություններ նախատեսել լուրջ հանցագործությունների դեպքում, օրինակ՝ հարբած վիճակում մեքենա վարելու կամ երեխայի նկատմամբ բռնության, երբ բժշկական տեղեկություններն էական կլինեն քրեական հետապնդման համար¹⁴: Այս տեսության հիմնական խնդիրը նրանում է, որ բավականաչափ հստակ չեն այն չափորոշիչները, որոնցով պետք է որոշվի՝ որ շահերն են գերակա բժշկական գաղտնիքի նկատմամբ և որոնք ոչ:

Այժմ, դատավարական անձեռնմխելիության վերաբերյալ էթիկական կողմնորոշիչներին ծանոթանալուց հետո անդրադառնանք իրավականներին: Ինչ վերաբերում է ՄԻԵԴ-ին, ապա հարկ է ընդգծել, որ դատարանը հանցագործությունների

բացահայտումը համարում է օրինաչափ նպատակ անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքին միջամտության համար:

Մասնավորապես, Զ-ն ընդդեմ Ֆիլանդիայի գործով¹⁵ դատարանը բժշկի հարցաքննությունը գնահատել է որպես օրինաչափ, ինչն իր հերթին նշանակում է, որ բժշկին դատավարական անձեռնմխելիությամբ օժտելը պարտադիր չէ Դատարանի նախադեպային պրակտիկայում: Այնուամենայնիվ, դատարանը բազմիցս ընդգծել է, որ 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքին միջամտությունը կարող է իրավաչափ համարվել միայն, եթե իրականացվել է համապատասխան երաշխիքների խստագույն պահպանմամբ: Նշված գործում այդպիսի երաշխիքներ առկա էին: Մասնավորապես, Ֆինլանդիայի օրենսդրությունը թույլ էր տալիս բժշկին հարցաքննել միայն առնվազն վեց տարվա ազատազրկմամբ պատժվող լուրջ հանցագործության հետ կապված, հարցաքննությունը տեղի էր ունեցել *in camera*, բոլոր արձանագրությունները գաղտնի էին պահվել և դատավարության բոլոր մասնակիցները պարտավոր են եղել չհրապարակել այդ տեղեկությունները: Այս գործի լույսի ներքո Հայաստանյան օրենսդրությունը վերլուծելիս ակնհայտ է դառնում, որ բժշկի հարցաքննության գործող երաշխիքները բավարար չեն: Ավելին, այնպիսի տպավորություն է, որ օրենսդիրն ընդհանրապես ստահոգված չի եղել նման երաշխիքներ ներդնելու խնդրով: Առաջինը, չկա որևէ սահմանափակում, թե երբ կարող է բժիշկը հարցաքննության ենթարկվել

բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների կապակցությամբ: Քննիչը կարող է հարցաքննել բժշկին ցանկացած հանցագործության վերաբերյալ, նույնիսկ ոչ մեծ ծանրության: Ավելին, բժշկի հարցաքննությունը դնսփակ իրականացնելու կանխավարկածային կանոն նույնպես նախատեսված չէ: Նման երաշխիքներ նախատեսված չեն նաև քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծով: Մինչդեռ, բժշկին հրապարակայնորեն ինտիմ բնույթի տեղեկություններ հայտնելուն հարկադրելը, որոնք նա պետք է որ գաղտնի պահեր, չի նպաստում առողջապահական համակարգի նկատմամբ վստահության բարձրացմանը: Այս կապակցությամբ առաջարկվում է քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի 57-րդ հոդվածում, որը թվարկում է, թե ովքեր և երբ չեն կարող ներգրավվել որպես վկա, կատարել լրացում բժշկի մասով՝ սկզբի համար ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների կապակցությամբ: Իսկապես, ինչո՞ւ են մասնագիտական գաղտնիքի որոշակի տեսակներ պաշտպանվում, իսկ մյուսները՝ ոչ: Եթե փաստաբան-վստահորդ հաղորդակցությունը պաշտպանված է, ինչո՞ւ բժիշկ-պացիենտ հաղորդակցությունը չի պաշտպանվում¹⁶: Ինչո՞ւ է նախագիծը պաշտպանում օրինակ խոստովանահոր հետ հաղորդակցությունների գաղտնիությունը, որը վերաբերում է միայն քրիստոնյաներին և պաշտպանում է միայն անհատի կրոնական զգացմունքները, այն էլ մի հասարակությունում, որտեղ խոստովանությունն ընդունված պրակտիկա չէ: Մինևնույն ժամանակ, այն չի

պաշտպանում բժշկական գաղտնիքը, որը վերաբերում է հասարակության յուրաքանչյուր անդամի և ունի էական կարևորություն ողջ առողջապահական համակարգի համար:

Ի հավելումն, արժե այս հարցը քննարկել ապացույցների տեսության լույսի ներքո: Այսպես, գրականության մեջ մշակվել են հետևալ չորս պայմանները, որպեսզի հաղորդակցությունը որակվի որպես անձեռնմխելի⁽¹⁾ հաղորդակցությունը պետք է տեղի ունեցած լինի կոնֆիդենցիալության պայմաններում, (2) կոնֆիդենցիալությունը պետք է անհրաժեշտ լինի համապատասխան հարաբերությունների պահպանման համար, (3) հանրությունը պետք է խրախուսի, որ կոնֆիդենցիալությունը «ջանասիրաբար պահպանվի», և (4) պետք է պարզ լինի, որ հարաբերությանը հրապարակմամբ պատճառված վնասն ավելին է, քան «դատավարության ճիշտ տնօրինմանը»¹⁷: Բժիշկ-պացիենտ հաղորդակցությունները բավարարում են վերոնշյալ պայմաններին, բացառությամբ վերջինի, որը կարող է գնահատվել միայն կոնկրետ գոծի հանգամանքների համատեքստում: Ամեն դեպքում, բժշկի անձեռնմխելիությունը չի կարող լինել անսահմանափակ, ինչը կհակասեր շահերի հավասարակշռման սկզբունքին: Խնդիրն այն է, որ սահմանափակումները նախատեսվեն միայն անհրաժեշտության դեպքում, և տրամադրվեն բավարար երաշխիքներ: Ավաճից հետևում է, որ բժշկի պացիենտի վերաբերյալ հարցաքննության համար իրավաչափ հիմք է ոչ թե ցանկացած, այլ միայն ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունը: Այստեղ

պետք է մի նրբություն պարզաբանել. անկասկած է, որ ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործությունների քննության ընթացքում ևս կարող է բժշկական հետազոտությունների արդյունքների ստացման անհրաժեշտություն ծագել: Սակայն այդ դեպքում հանցագործության բացահայտման շահը ակնհայտորեն չի գերակայի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության պաշտպանության շահի նկատմամբ: Երկրորդը, պետք է սահմանել որպես կանխավարկածային կանոն, որ բժշկի հարցաքննությունը, ինչպես նաև հիվանդության պատմության հրապարակումը պետք է տեղի ունենան դռնփակ նիստում:

Բժշկի դատավարական անձեռնմխելիության հետ կապված մեկ այլ հետաքրքիր հարց կա, որը բխում է քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով մեղադրյալին վերապահված՝ հետազոտության համար իր ընտրությամբ բժիշկ հրավիրելու աննախադեպ իրավունքից: Մասնավորապես, նախագիծը չի շնորհում անձեռնմխելիություն նույնիսկ մեղադրյալի կողմից հրավիրված և վարձատրվող բժշկին, ինչը կարծես չի համապատասխանում քրեական օրենսգրքի և ՄԻԵԴ սահմանած «անհրաժեշտության» չափանիշին: Նախաքննության մարմինը մինևնույն է՝ կարող է հրավիրել իր նախընտրած բժշկին և վերջինիս կատարած հետազոտության արդյունքները ներկայացնել դատարանում կամ հարցաքննել նրան: Իսկ մեղադրյալի հրավիրած բժիշկը չպետք է հարկադրված լինի հրապարակել մեղադրյալի վերաբերյալ

տեղեկություններ՝ ապացույցի ձեռքբերման այլընտրանքային տարբերակի առկայության պայմաններում¹⁸:

Դատավարական անձեռնմխելիության հետ կապված մեկ այլ քննարկման արժանի հարց է, թե բժշկական օգնություն և սպասարկում իրականացնող կոնկրետ ո՞ր մասնագետները պետք է օժտված լինեն անձեռնմխելիությամբ, և արդյոք այդ անձեռնմխելիության աստիճանը պետք է տարբերվի: Գրականության մեջ տեսակետ է արտահայտվել, որ անձեռնմխելիությունը պետք է շնորհվի միայն բժիշկներին, այլ ոչ թե դեղագործներին, բուժքույրերին կամ օժանդակող անձնակազմին¹⁹: Որպես հիմնավորում նշվում է, որ անձեռնմխելիության նպատակն այն է, որպեսզի պացիենտը բացահայտի իր առողջության մասին մանրամասներն առանց ամոթի կամ մտահոգության: Սակայն, քանի որ պացիենտը կարիք չունի այդ տեղեկությունները կիսել վերոնշյալ մյուս մասնագետների հետ, հետևաբար վերջիններիս անձեռնմխելիություն շնորհելու անհրաժեշտություն չկա: Այս մոտեցումը հավասարակշռված չի թվում: Մասնավորապես, հնարավոր են դեպքեր, երբ իրենց մասնագիտական պարտականությունները պատշաճ կատարելու համար մյուս բուժաշխատողները ևս կարիք ունենան գաղտնիք կազմող տեղեկություններին ծանոթանալու, օրինակ՝ ՄԻԱՎ դրական կարգավիճակ ունեցող անձանց վիրահատելիս և այլ դեպքերում: Ուստի, անձեռնմխելիությամբ օժտված սուբյեկտների շրջանակը որոշելիս պետք է հիմնվել այսպես կոչված «գործառության անձեռնմխելիության» կոնցեպտի վրա, որի համաձայն մասնագիտական

անձեռնմխելիությունը շնորհվում է այն մասնագետներին, ում համապատասխան տեղեկություններին տիրապետելն անհրաժեշտ է իրենց գործառույթները կատարելու համար: Վերոշարադրյալ փաստարկների տրամաբանության լույսի ներքո արդարացված է թվում կոնկրետ քրեական գործի շրջանակում քրեադատավարական անձեռնմխելիությանը օժտել այն բուժաշխատողներին (այդ թվում՝ հոգեբույժներին, հոգեթերապևտներին, բուժքույրերին), ովքեր կոնկրետ պացիենտին տրամադրվող բժշկական օգնության և սպասարկման համար պետք է տիրապետելին գաղտնիք կազմող տեղեկությունների: Մինևույն ժամանակ, այն դեպքերում, երբ դա չի բխում մասնագիտական անհրաժեշտությունից, բուժքույրերը և այլ օժանդակ անձնակազմը չպետք է օգտվեն անձեռնմխելիությունից, ինչը բխում է գործառույթային անձեռնմխելիության տրամաբանությունից:

Բժշկի դատավարական անձեռնմխելիության հետ կապված վերջին հարցը, որ ենթակա է պարզաբանման, հետևյալն է. արդյոք այն բժշկի իրավունքն է, թե՞ պարտականությունը: Այլ կերպ՝ բժիշկը կարո՞ղ է կանավոր հրաժարվել իր անձեռնմխելիությունից: Այս հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է վերադառնալ անձեռնմխելիության նպատակային նշանակությանը: Այս առումով մասնագիտական գրականության մեջ կարծես թե աներկբայորեն ընդունվում է այն հիմնարար սկզբունքը, որ մասնագիտական գաղտնիքը կոչված է պաշտպանելու վստահորդին, ոչ թե համապատասխան մասնագետին²⁰: Ասել է թե, բժշկական գաղտնիքի

ինստիտուտը պաշտպանում է պացիենտին, այլ ոչ բժշկին²¹: Բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների սուբյեկտները կամ տնօրինողները պացիենտներն են: Ուստի, բժիշկը չի կարող իր կամքով հրաժարվել անձեռնմխելիությունից: Դրանից բացառությունները կարող են սահմանվել միայն օրենքով:

Հրապարակայնության սկզբունքը և բժշկական գաղտնիքի հրապարակումը քրեական վարույթում

Բժիշկների հարցաքննությունը և բժշկական փաստաթղթերի դատական հետազոտությունը դռնփակ իրականացնելու հարցի հետ մեկտեղ հետաքրքիր է բացահայտել, թե արդյոք քրեական դատավարության օրենսգրքում կամ նախագծում կան բավարար իրավական հիմքեր դռնփակ նիստի պայմաններում բժշկական գաղտնիքի պատշաճ պաշտպանության համար: Այսպես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատարանի նախաձեռնությամբ կամ դատավարության մասնակիցների միջնորդությամբ բացառիկ դեպքերում, եթե դա չի վնասի արդարադատության իրականացմանը կամ չի հանգեցնի դատավարության հրապարակայնության սկզբունքի չարդարացված սահմանափակմանը, դատարանի որոշմամբ դռնփակ դատական քննություն կառող է անցկացվել նաև անձնական և ընտանեկան կյանքին, անձի պատվին և արժանապատվությանն առնչվող հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով: Ակնհայտ է, որ հիշյալ ձևակերպումը չի կարելի հաջողված համարել, քանզի այն պաշտպանում է ոչ թե ցանկացած գործի շրջանակում

անձնական կամ ընտանեկան կյանքին վերաբերող տվյալները, այլ վերաբերում է միայն անձնական կամ ընտանեկան կյանքին առնչվող հանցագործությունների վերաբերյալ գործերին: Բացի այդ, դատարանի հայեցողության շրջանակը չափազանց լայն է:

Ինչ վերաբերում է Նախագծին, ապա դրա հոդված 28-ը նախատեսում է, որ վարույթի մասնակցի անձնական կյանքի պաշտպանության նպատակով դատական նիստն ամբողջությամբ կամ մասամբ կարող է անցկացվել դռնփակ: Նախ, բժշկական գաղտնիքի հրապարակման վտանգը չի ընդգրկվում պարտադիր դռնփակ նիստերի անցկացման հիմքերի շարքում, դատարանը միայն կարող է այն հաշվի առնել: Բացի այդ, հոդվածն ընդգծում է, որ առնվազն դատավճռի ներածական և եզրափակիչ մասերն ամեն դեպքում հրապարակվում են: Սա նշանակում է, որ եթե անգամ անձի առողջության վերաբերյալ տվյալները քննարկվում են փակ դռների ետևում, նրա անունն ամեն դեպքում հրապարակվելու է համապատասխան գործի առնչությամբ և մնալու է գործի նյութերում: Այս կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը սահմանել է Զ-ն ընդդեմ Ֆիլիանդիայի գործով, որ դիմումատուի անունը և ՄԻԱՎ դրական կարգավիճակը դատավճռում հրապարակելը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում է, քանզի նման հրապարակումն անհրաժեշտ չի եղել, կարելի էր դատավճռում դիմումատուրի ամբողջական անունը պարզապես չօգտագործել: Այս իրավակարգավորումը հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է թվում նախագծում կատարել համապատասխան լրացում, որը թույլ կտա

զգայուն անձնական բնույթի տեղեկություններ (ՄԻԱՎ դրական կարգավիճակ, հղիության արհեստական ընդհատում, մտավոր հիվանդություն և այլն) պարունակող և դռնփակ դատական նիստի արդյունքում ընդունվող դատավճռում, ինչպես նաև հանրությանը հասանելի պաշտոնական այլ փաստաթղթերում անձի ամբողջական անվան փոխարեն օգտագործել նրա անվան սկրնատառերը կամ ձեռնարկել այլ միջոցներ նրա ինքնությունը չբացահայտելու համար:

Մասնավոր և ընդհանրական կյանքի գաղտնիության սկզբունքը և բժշկական գաղտնիքի հրապարակումը քրեական վարույթում

Հանցագործության քննության կապակցությամբ իրավապահ մարմինների կողմից անձի առողջության վերաբերյալ տեղեկություններ կարող են ձեռք բերվել ոչ միայն բժիշկներին հարցաքննելու, այլև, և թերևս ավելի հաճախ, բժշկական փաստաթղթերն առգրավելու միջոցով: Քրեական դատավարության նոր օրենսգիրքը չի նախատեսում սկզբնական դատական վերահսկողություն բժշկական փաստաթղթերի առգրավման համար: Ընդհանուր առմամբ ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքում *ex post factum* դատական վերահսկողությունը համարվում է բավարար երաշխիք անձնական կյանքին վերաբերող գործերով²²: Այնուամենայնիվ, նախագիծը մեկ քայլ առաջ է շարժվել և ներդրել է նոր սկզբունք հատուկ մասնավոր և ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը քրեական վարույթներում պաշտպանելու նպատակով: Այսպես, այն 26-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանում է, որ անձի վերաբերյալ բանկային,

Նոտարական և հարակից գաղտնիք պարունակող տեղեկությունները կարող են հավաքվել միայն դատարանի որոշմամբ: Այս սկզբունքի հիման վրա 216-րդ հոդվածն իր հերթին սահմանում է, որ նոտարական, բանկային կամ հարակից գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերը և առարկաները կարող են առգրավվել բացառապես դատարանի որոշման հիման վրա: Զարմանալիորեն, նախագիծը չի տրամադրում պաշտպանության միևնույն մակարդակը բժշկական գաղտնիք պարունակող տեղեկություններին և փաստաթղթերին: Մինչդեռ վերջիններս կարող են պարունակել նույնիսկ ավելի ինտիմ և զգայուն տվյալներ անձի մասին, քան բանկային և նոտարական փաստաթղթերը: Հետևաբար, նախագծի կողմից ավելի հետևողական մոտեցում կլինի վերոնշյալ գաղտնիքների ցանկը համալրել բժշկականով: Առավել ևս, որ դատարանն ամենաշահեկան դիրքում է կոնկրետ իրավիճակում բժշկական գաղտնիքի հրապարակման անհրաժեշտությունը գնահատելու տեսանկյունից:

Անփոփելով վերոշարադրյալը կարող ենք արձանագրել, որ ինչպես ցանկացած ոչ բացարձակ կոնցեպտ, բժշկական գաղտնիքը ևս կարող է սահմանափակվել, երբ մրցակցող շահը գերակայում է: Օրենսդրության խնդիրն է ապահովել, որ այդ սահմանափակումն ապահովի համապատասխան երաշխիքները և լինի համաչափ: Երաշխիքներն իրենց հերթին կարող են պարունակել ինչպես նյութական, այնպես էլ ընթացակարգային բնույթի պահանջներ: Նյութական երաշխիքը ենթադրում է գաղտնիքի

սահմանափակման իրավաչափի հիմքերի նախատեսում (օրինակ՝ հանցագործությունների բացահայտումը), ինչպես նաև յուրաքանչյուր առանձին դեպքում գաղտնիքի հրապարակման անհրաժեշտության գնահատման և շահերի հավասարակշռման պահանջ: Ընդ որում, նման անհրաժեշտության գնահատման պարտադիրությունը բխում է նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 172-րդ հոդվածի 2-րդ մասից, որի համաձայն՝ դատավարական գործողություններ կատարելիս **առանց անհրաժեշտության** չպետք է հավաքվեն, պահվեն, օգտագործվեն և տարածվեն ծառայողական, առևտրային և օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող տեղեկություններ:

Եթե նյութական երաշխիքները ապահովված են, պետք է անցում կատարել ընթացակարգային երաշխիքներին: Իսկ վերջինները բազմազան են և կարող են վերաբերել օրինակ անձանց շրջանակին, որոնց գաղտնիք կազմող տեղեկությունները կարող են հաղորդվել, հրապարակման ենթակա տեղեկությունների ծավալին (իրավաչափ է համարվում տեղեկությունների միայն անհրաժեշտ չափով հրապարակումը), հանցագործությունների դասակարգման խմբերին, որոնց քննության շրջանակում գաղտնիքը կարող է հրապարակվել, բժշկի հարցաքննության հետ կապված դատավարական երաշխիքներին և այլն: Իրավաչափ կամ ոչ հանցավոր համարվելու համար հրապարակումը պետք է բավարարի բոլոր վերոնշյալ պահանջներին: Ուստի, առավել քան կարևոր է որպեսզի օրենքը հատակ նախատեսի իրավաչափ

հրապարակման հիմքերը և պայմանները, ինչը հնարավորություն կտա գնահատել, թե որ պայմաններում գործ ունենք ապօրինի հրապարակման հետ քրեական իրավունքի տեսանկյունից:

Անփոփեղով վերը շարադրված վերլուծությունը, նպատակահարմար է թվում առաջարկել հետևյալ օրենսդրական բարեփոխումները՝

- օրենքի մակարդակով ամրագրել առանց իրավապահ մարմինների կողմից հարցման բժիշկների կամ առողջապահական հաստատությունների կողմից նրանց բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ տրամադրելու հստակ հիմքերը և կարգը՝ վերացնելով նշված պարտականությունը շտապ օգնության դիսպետչերների համար.

- քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի 57-րդ հոդվածում, որը թվարկում է, թե ովքեր և երբ չեն կարող

ներգրավվել որպես վկա, կատարել լրացում, որը համապատասխան բուժաշխատողների կօժտի անձեռնմխելիությանը՝ ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների մասով.

- բժշկի հարցաքննությունը և բժշկական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պարունակող փաստաթղթերի և առարկաների հետազոտությունը, որպես կանխավարկածային կանոն, կատարել միայն դռնփակ դատական նիստում: Իսկ անձի առողջության մասին զգայուն տեղեկություններ պարունակող դատավճռում և այլ հանրամատչելի փաստաթղթերում չօգտագործել անձի ամբողջական անունը.

- քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում բժշկական գաղտնիքի պաշտպանությունը համապատասխանեցնել բանկային և նոտարական գաղտնիքի պաշտպանությանը:

¹ St՛u ECtHR Sunday Times v UK, Application no. 6538/74, 26.04.1979, § 49:
² St՛u Петрухин И. Л., Личные тайны (человек и власть), М., 1998, էջ 175:
³ St՛u Петрухин И. Л., Личная жизнь: пределы вмешательства, М., 1989, էջ 36:
⁴ St՛u D.J. Harris, M. O’Boyle, E.P. Bates and C.M. Buckley, Law of the European Convention on Human Rights, 3rd edition, Oxford University Press, 2014, էջ 536:
⁵ St՛u D.J. Harris, M. O’Boyle, E.P. Bates and C.M. Buckley, նշված աշխատությունը, էջ 521:
⁶ St՛u ECtHR Markcx v Belgium, Application no. 6833/74, 13.06.1979, § 40:
⁷ St՛u Ronald Goldfarb, In Confidence: When to protect secrecy and when to require disclosure, Yale University Press, 2009, էջ 88:
⁸ St՛u Sabine Michalowski, Medical Confidentiality and Crime, Ashgate Publishing Limited, 2003, էջ 102:
⁹ St՛u Sabine Michalowski, նշված աշխատությունը, էջեր 23– 24:
¹⁰ St՛u նույն տեղում:
¹¹ St՛u նույն տեղում:
¹² St՛u Standards for Privacy of Individual-ly Identifiable Health Information”, HHS 45

CFR,160–164 մասեր:
¹³ St՛u P. Sankar and Others, “Patient Perspectives of Medical Confidentiality – A Review of the Literature”, Med. 2003, 18(8), էջեր 659–669:
¹⁴ St՛u Sabine Michalowski, նշված աշխատությունը, էջ 26:
¹⁵ St՛u Z v Finland, Application no. 22009/93, 25.02.1997:
¹⁶ St՛u Jean V. McHale, Medical Confidentiality and Legal Privilege, London, GBR: Routledge, 1993. ProQuest ebrary.Web.15 August, 2015, էջ 12:
¹⁷ St՛u Ronald Goldfarb, նշված աշխատությունը, էջ 95:
¹⁸ St՛u այս հարցի վերաբերյալ այլընտրանքային դիրքորոշման համար W v Edgell [1990] 1 All ER 835:
¹⁹ St՛u Ronald Goldfarb, նշված աշխատությունը, էջ 90:
²⁰ St՛u George G. Annas, The Rights of Patients, 3rd edition, New York University Press, 2004, introduction.
²¹ St՛u Natalie-Jane MacDonald, “Medical confidentiality and legal privilege, British Medical Journal”, Vol. 308, No. 6920, 1994, էջ 69:
²² St՛u ECtHR Heino v Finland, Application no. 56720/09, 15.01.2011:

Վահե ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ

*ՀՀ դատավարության միության գործադիր տնօրեն,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ
քրեական դատավարության և կրոնաազգային ամբիոնի պրոֆեսոր*

Արսեն ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ

*ՀՀ Երևան քաղաքի Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական
շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի
դատարանի դատավոր, իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ*

**ԽՈՒՋԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՓԱՏՏԱԿԱՆ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՅԻՄՔԵՐԻ ՓՈԽՅԱՐԱԲԵՐՎԱՑՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱԿԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՔԳԾ) 225-րդ հոդվածի համաձայն՝ քննիչը, բավարար հիմքեր ունենալով ենթադրելու, որ որևէ շենքում կամ այլ տեղ կամ որևէ անձի մոտ գտնվում են հանցագործության գործիքներ, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված առարկաներ ու արժեքներ, ինչպես նաև այլ առարկաներ և փաստաթղթեր, որոնք կարող են նշանակություն ունենալ գործի համար, խուզարկություն է կատարում դրանք գտնելու և վերցնելու համար:

Խուզարկություն կարող է կատարվել նաև հետախուզվող անձանց, հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձանց, ինչպես նաև դիակները հայտնաբերելու համար:

Խուզարկությունն իր բնույթով բարդ և աշխատատար քննչական գործողություն է, որի իրականացումը պահանջում է ուժերի և միջոցների առավելագույն կենտրոնացում: Խուզարկության՝ որպես քննչական գործողության բովանդակության,

ինչպես նաև քրեական գործի քննության ընթացքում դրա ունեցած դերի ու նշանակության բացահայտման համար անհրաժեշտ է պարզաբանել այս քննչական գործողության կատարման հիմքերը:

Պետք է նշել, որ մասնագիտական գրականության մեջ խուզարկության կատարման հիմքերը բաժանվում են 2 խմբի՝

1. խուզարկություն կատարելու փաստական հիմքեր,
 2. խուզարկություն կատարելու իրավական հիմքեր:
- Խուզարկություն կատարելու փաստական հիմքերն այն փաստական տվյալներն են, որոնք հիմք են հանդիսանում ոչ միայն խուզարկություն կատարելու մասին որոշման ընդունման, այլև դրա կատարման միջնորդության համար:

Մասնագիտական գրականության մեջ խուզարկության կատարման փաստական հիմքեր ասելով հասկացվում է այն փաստական տվյալները, որոնք ստացվել են ինչպես

դատավարական (ապացույցներ), այնպէս էլ ոչ դատավարական եղանակով՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում²:

ՔԴՕ 225-րդ հոդվածում ամբողջովն դրույթների վերլուծությունը թույլ է տալիս բացահայտել խուզարկություն կատարելու փաստական հիմքերի բովանդակությունը: Խուզարկություն կատարելու հիմք է հանդիսանում ապացույցների (ինչպէս նաև ապացույցների և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքների) համակցությունը, որը թույլ է տալիս որոշակի վստահությամբ ենթադրել, որ՝

ա) որևէ շենքում կամ այլ տեղ կամ անձի մոտ գտնվում են հանցագործության գործիքներ, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված առարկաներ ու արժեքներ, ինչպէս նաև այլ առարկաներ ու փաստաթղթեր (նաև հետախուզվող անձ, հանցագործություն կատարելու մեջ կասկածվող անձ կամ դիակ), որոնք կարող են նշանակություն ունենալ գործի համար:

բ) դրանց որոնման և վերցնելու (հետախուզվող կամ հանցագործության կատարման մեջ կասկածվող անձին ձերբակալելու) համար կարող է առաջանալ հարկադրանք կիրառելու անհրաժեշտություն:

Ակնհայտ է, որ օրենսդիրը խուզարկություն կատարելու փաստական հիմքը կապում է ոչ թե ապացույցների, այլ որոշակի փաստական տվյալների (այդ թվում նաև օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքների) առկայության հետ:

Ուշագրավ է, որ օրենսդիրը մի դեպքում խուզարկություն կատարելու հիմք է դիտում «որոշակի ենթադրություն անելու համար բավարար հիմքեր ունենալը» (ՔԴՕ 225-րդ հոդվածի 1-ին մաս), իսկ մեկ այլ դեպքում՝ անձնական խուզարկություն կատարելու համար «բավարար հիմքերի առկայությունը» (ՔԴՕ 229-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

ՔԴՕ 225-րդ հոդվածի 1-ին մասում խուզարկություն կատարելու փաստական հիմքերի ձևակերպման ժամանակ օրենսդիրն օգտագործում է «բավարար հիմքեր» բառակապակցությունը: Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք կա, որ «բավարար հիմքերն» ապացույցներն են³ (որոշակի տվյալները, հավաստի տեղեկությունը): Նման մոտեցման կողմնակիցներն որպէս խուզարկություն կատարելու փաստական հիմք են դիտում վերը նշված տվյալների առկայությունը, այլ ոչ թե բավարար լինելը, ինչն արդարացված չէ: Առավել ընդունելի կարելի է համարել թերևս այն հեղինակների կարծիքը, ովքեր գտնում են, որ «բավարար հիմքեր» բառակապակցությունն իրավակիրառողին պարտավորեցնում է հավաքել ոչ թե առանձին ապացույցներ, այլ ապացույցների այնպիսի համակցություն, որը թույլ կտա օրինական և հիմնավորված որոշում կայացնել խուզարկություն կատարելու համար (այդ թվում նաև դատարանի որոշում)⁴: Դրանով օրենսդիրն իրավակիրառողի ուշադրությունը հրավիրում է այն հանգամանքի վրա, որ մեկ ապացույցի (տվյալի) առկայությունը դեռևս

բավարար չէ խուզարկություն կատարելու մասին որոշում ընդունելու համար:

Այս կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է իր դիրքորոշումը 2015 թ. դեկտեմբերի 18-ին Սեպուհ Թադևոսյանի և Սիրուն Նաջարյանի գործով թիվ ԵՇԳ/0073/07/15 որոշման մեջ:

Մասնավորապես, համաձայն այդ որոշման 22-րդ կետի՝

«...*Խուզարկության կատարման փաստական հիմք կարող են հանդես գալ, որպես կանոն, քրեական գործի նյութերում առկա և որոշակի բնակարանում գործի համար նշանակություն ունեցող որոշակի առարկայի կամ անձի գրնավելու մասին տեղեկություններ պարունակող սպասցոյցները (կասկածյալի, մեղադրյալի, տուժողի, վկայի ցուցմունքներ և այլն): Ընչ վերաբերում է օպերատիվ-հետախուզական գործունեության րվյալներին, անհրաժեշտ է նշել, որ դրանք սպասցոյցների նկատմամբ արտրադաս բնույթ ունեն, սակայն որոշ դեպքերում անհոդատիվի և եզակի րվյալներ կարող են պարունակել որոշակի բնակարանում գործի համար նշանակություն ունեցող առարկաների կամ անձանց գրնավելու վերաբերյալ, հետևաբար օպերատիվ-հետախուզական գործունեության րվյալները վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից անարեսելն անթույլարելի է: Միևնույն ժամանակ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության առանձնահատկություններով (մասնավորապես՝ գործունեության գաղտնի մեթոդների և միջոցների կիրառումը, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեության իրականացնող մարմինների աշխատակիցների,*

աշխատանքի ձևերի, մեթոդների, ուժերի և միջոցների գաղտնիությանը («Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդված) պայմանավորված՝ մի շարք դեպքերում վարույթն իրականացնող մարմինը գրնված է գնահատելու օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ձեռք բերված րվյալները: Հետևաբար, բոլոր այն դեպքերում, երբ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում արագված րվյալը հնարավոր է գնահատման ենթարկել, այն կարող է հանդես գալ որպես խուզարկության կատարման ինքնուրույն հիմք: Մասնավորապես՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքում արագված րվյալը գնահատելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է հաշվի առնի միջոցառման՝

- կոնկրետ տեսակին («Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մաս) օրենքով առաջադրվող պահանջները: Այսպես՝ «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածով սահմանված է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների որոշակի տեսակների նկատմամբ նախնական դատարանի վերահսկողության պահանջ, ինչը դրանց օրինականության գործունեության տեսակից է: Այդպիսի օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներն են՝ ներքին դիրուրը, նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հատորումների վերահսկումը, հեռախոսային խուսակցությունների վերահսկումը, ֆինանսական րվյալների մարչելիության սպահովումը և ֆինանսական գործարքների գաղտնի վերահսկումը, կաշառք արանսպուր կամ կաշառք

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն

տարու նմանակումը, ինչպես նաև ար-
տաքին դիպրում օպերատիվ-հետախու-
զական միջոցառումը, եթե արտաքին
դիպրումն արդյունքների ասնագրումն
առանց տեխնիկական միջոցների օգ-
տագործման հնարավոր չէ, և անձը (ան-
ձինք), որի (որունց) նկատմամբ իրակա-
նացվում է արտաքին դիպրումը, ողջամ-
տորեն չէր (չէին) կարող ենթադրել դրա
անցկացման հնարավորության մասին.

- արդյունքների ասնագրման եղա-
նակը (օրինակ՝ տեխնիկական միջոցնե-
րի կիրառման առկայությունը).

- աղբյուրի՝ օրենքով սահմանված կար-
գով բացահայտման հանգամանքը և այլն:

Իսկ այն դեպքում, երբ օպերատիվ-
հետախուզական գործունեության տվյալ-
լի գնահատումն անհնար է, այն ինքնին
խուզարկության հիմք չի կարող հան-
դիսանալ, սակայն այլ տվյալների (այդ
թվում՝ օպերատիվ-քննչական իրադրու-
թյան) հետ համակցությամբ կարող է
հաշվի առնվել խուզարկության կատար-
ման անհրաժեշտության հարցը լուծելիս,
հարկապես քննության վաղ փուլերում,
երբ համապատասխան սպասցույցներ
դեռ ձեռք չեն բերվել»:

Նույն որոշման 23-րդ կետը սահ-
մանում է, որ խուզարկության կատար-
ման փաստական հիմք են «բավարար
տվյալները»: Այլ խոսքով՝ տվյալների
առկայությունն ինքնին խուզարկու-
թյան կատարման փաստական հիմք
չէ, քանի դեռ չի համապատասխա-
նում բավարարության վերաբերյալ
պահանջին: Տվյալների՝ բավարա-
րության տեսանկյունից գնահատու-
մը պետք է հանգեցնի այն ողջամիտ
եզրահանգմանը, որ խուզարկության
կատարման արդյունքում կարող են
ձեռք բերվել փնտրվող առարկաները:

Ընդ որում՝ օրենսդրորեն նախատես-
ված չէ տվյալների համակցության
վերաբերյալ պահանջ: Այլ խոսքով՝
տվյալների բավարարության վերա-
բերյալ պահանջը որակական բնույթ
է կրում. խուզարկության կատարման
արդյունքում փնտրվող առարկանե-
րի հայտնաբերման հավանականու-
թյան մասին եզրահանգումը կարող
է հիմնված լինել ինչպես մեկ վերա-
բերելի և արժանահավատ տվյալի,
այնպես էլ տվյալների համակցության
վրա⁵:

ՔԳՕ 225-րդ հոդվածի 1-ին մա-
սում օգտագործված «ենթադրել»
արտահայտությունը «բավարար
հիմքեր» բառակապակցության հա-
կակշիռն է: Այդպիսով օրենսդիրը
մի կողմից ցանկանում է, որպեսզի
խուզարկություն կատարելու մասին
որոշումն ընդունվի միայն բավա-
րար հիմքերի (տվյալների) առկա-
յության դեպքում (ոչ թե ցանկացած
տվյալի), մյուս կողմից քննիչին թույլ
է տալիս պահանջվող որոշումն ըն-
դունել առանց ՔԳՕ 225-րդ հոդվա-
ծի 1-ին մասում նշված հանգամանք-
ները ստույգ պարզելու: Փաստորեն,
խուզարկություն կատարելու փաս-
տական հիմքերը կարող են և առկա
լինել նախքան այն պահը, երբ քննի-
չի տրամադրության տակ կլինեն ան-
հերքելի փաստեր, որոնք կվկայեն,
որ որոշակի տեղում (կոնկրետ անձի
մոտ) գտնվում են գործի համար նշա-
նակություն ունեցող առարկաներ:

Ընդհանրացնելով կարող ենք
նշել, որ խուզարկություն կատարե-
լու մասին որոշում ընդունելու հա-
մար օրենսդիրը չի պահանջում, որ-
պեսզի քննիչն ունենա հավաստի

տեղեկություններ գործի համար նշանակություն ունեցող որոշակի առարկայի գտնվելու վայրի վերաբերյալ: Նման որոշում ընդունելու համար բավարար է ապացույցների (ինչպես նաև ապացույցների և օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների) համակցության վրա հիմնված ենթադրությունը, որ տվյալ առարկան կարող է գտնվել որոշակի վայրում:

Այս կապակցությամբ, մասնավորապես որոշ հեղինակներ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի վերը նշված որոշման վերլուծության արդյունքում առանձնացնում են խուզարկության կատարման հետևյալ փաստական հիմքերը.

1) **ինքնուրույն հիմքեր**, որոնք ինքնին բավարար կարող են գնահատվել խուզարկություն կատարելը թույլատրելի գնահատելու համար: Այսպիսիք են գործի նյութերում առկա ապացույցները, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ստացված այն տվյալները, որոնք հնարավոր է գնահատման ենթարկել.

2) **ածանցյալ հիմքեր**, որոնք ինքնին չեն կարող դրվել խուզարկության կատարման հիմքում, սակայն համակցության մեջ կարող են բավարար գնահատվել խուզարկություն կատարելը թույլատրելու համար: Այդպիսիք են օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում ստացված այն տվյալները, որոնց գնահատումն իրավակիրառ մարմնի կողմից անհնարին է, ինչպես նաև այլ տվյալներ (այդ թվում՝ օպերատիվ-քննչական իրադրությունը)⁶:

Խոսելով խուզարկության

իրավական հիմքերի մասին՝ պետք է նշել, որ այդպիսիք են հանդիսանում վարույթն իրականացնող մարմինների ակտերը, որոնց հիման վրա կատարվում է խուզարկությունը: Մասնավորապես՝ շենքի կամ այլ տեղի, ինչպես նաև անձնական խուզարկությունը (բացառությամբ ՔԳՕ 229-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, որի դեպքում անձնական խուզարկությունը կարող է կատարվել առանց այդ մասին որոշում կայացնելու) կատարվում է քննիչի՝ խուզարկություն կատարելու մասին որոշման հիման վրա: Բնակարանի⁷, ինչպես նաև բանկային, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկությունը կատարվում է դատարանի որոշմամբ:

Քանի որ ՔԳՕ 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ խուզարկությունը համարվում է անհետաձգելի քննչական գործողություն, ուստի այն կարող է կատարվել նաև հետաքննության մարմնի⁸ կողմից:

Պետք է նշել, որ խուզարկություն կատարելու մասին դատարանի որոշումն անցնում է ընդունման որոշակի ընթացակարգ: Նախ՝ բնակարանի կամ բանկային, նոտարական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների ստացման համար խուզարկություն կատարելու թույլտվություն ստանալու համար հետաքննության մարմինը, քննիչը կամ դատախազը պետք է պատճառաբանված որոշման մեջ պարունակվող միջնորդություն ներկայացնեն դատարան: Պատճառաբանված որոշման մեջ պարունակվող միջնորդությունը խուզարկություն

կատարելու մասին, հինք է դատարանում վարույթ սկսելու համար (ՔԴՕ 282-րդ հոդված):

ՔԴՕ 282-րդ հոդվածի 2-րդ մասի բովանդակությունից հետևում է, որ խուզարկություն կատարելու թույլտվություն ստանալու որոշման պատճառաբանական մասում պետք է նշվեն՝

- տվյալներ այն հանցագործության մասին, որի առթիվ մտադրություն կա կատարել խուզարկություն.

- ինչպիսի տվյալներ պետք է ստացվեն խուզարկության արդյունքում.

- խուզարկության կատարման տեղը, ժամանակը, անմիջական կատարողը (կատարողները), արդյունքների ամրագրման ձևը.

- այլ տվյալներ, որոնք անհրաժեշտ են դատարանին օրինական և հիմնավորված որոշում կայացնելու համար:

Դատարանն իրավունք ունի պահանջել լրացնել տվյալները, եթե դրանք բավարար չեն:

Խուզարկություն կատարելու մասին միջնորդությունները քննում է դատավորը միանձնյա, դռնփակ նիստում: Այդ դատական նիստին մասնակցում է միջնորդությամբ դիմած պաշտոնատար անձը (կամ նրա ներկայացուցիչը): Դատական նիստին մասնակցելու իրավունք ունի նաև դատախազը, եթե անհրաժեշտ է համարում անձամբ պաշտպանել միջնորդությունը:

Խուզարկություն կատարելու միջնորդությունների քննության ընթացքում դատավորն իրավունք ունի միջնորդություն ներկայացնող անձից

պահանջել միջնորդության հիմնավորվածությունը ստուգելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր և իրեն նա պացույցներ, ինչպես նաև ներկայացնել բացատրություններ:

Միջնորդությունները դատավորի կողմից պետք է քննվեն անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան դրանք ստանալու հաջորդ օրը, իսկ բնակարանի խուզարկության միջնորդությունները պետք է քննվեն անհապաղ:

Դատական նիստում միջնորդության քննումն ավարտելուց հետո դատավորը որոշում է կայացնում միջնորդությունը բավարարելու կամ մերժելու մասին: Ինչպես միջնորդությունը բավարարելիս, այնպես էլ մերժելիս դատավորը որոշման մեջ պետք է նշի դրանց հիմքերը:

Եթե դատարանը կայացնում է խուզարկության կատարումը թույլատրելու մասին որոշում, ապա որոշման մեջ պետք է նշվեն՝

- որոշումը կազմելու օրը, ամիսը, տարին և տեղը.

- դատավորի ազգանունը և միջնորդությունը ներկայացրած պաշտոնատար անձը.

- խուզարկություն կատարելու մասին նշում՝ ցույց տալով անձը, որի վրա այն տարածվում է.

- որոշման գործողության ժամկետը և այն կատարելու համար իրավասու պաշտոնատար անձը.

- դատավորի՝ կնիքով վավերացված ստորագրությունը:

Քրեադատավարական օրենքը, սահմանելով խուզարկության կատարումը միայն դատարանի թույլտվությունն ստանալու միջոցով, միաժամանակ սահմանում է վերաքննիչ

դատարանի կողմից այդպիսի որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման հնարավորությունը:

Այս կապակցությամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վերը ներկայացված Սեպուհ Թադևոսյանի և Սիրուն Նաջարյանի գործով որոշման մեջ նշում է.

«24. *Խուզարկության կատարման իրավական հիմքը խուզարկություն կատարելը թույլատրելու մասին դատարանի որոշումն է: Ընդ որում՝ դատարանի որոշման համար առիթ է հանդիսանում խուզարկություն կատարելու թույլտվություն սրանստոր միջնորդություն հարուցելու մասին նսիսաքննական մարմնի որոշումը:*

Ինչպես նախաքննական մարմնի, այնպես էլ դատարանի որոշումները պետք է լինեն հիմնավորված և պարճառաբանված: Մասնավորապես՝ նսիսաքննական մարմնի որոշման պարճառաբանական մատուց պետք է նշվեն տվյալներ այն հանցագործության մասին, որի առիթով մտադրություն կա կատարել խուզարկություն, ինչպիսի առարկաներ պետք է սրացվեն քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման հետ կապված գործողության արդյունքում, դրա կատարման ժամկետը, այն բնակարանի նույնականացման տվյալները, որտեղ պետք է կատարվի խուզարկությունը, տվյալները, որոնք հիմք են տալիս ենթադրելու, որ փնտրվող առարկաները գտնվում են տվյալ բնակարանում, քննական գործողության անմիջական կատարողները, արդյունքների ստրագրման ձևը, ինչպես նաև այլ տվյալներ, որոնք անհրաժեշտ են դատարանին օրինական և հիմնավորված

որոշում ընդունելու համար:

Դրան համապարասիսան՝ միջնորդության քննման արդյունքում դատարանը որոշում է կայացնում միջնորդությունը բավարարելու կամ մերժելու մասին՝ նշելով բավարարման կամ մերժման հիմքերը: Միջնորդության բավարարման դեպքում դատարանի որոշումը պետք է տարունակի նշում խուզարկության կատարման փաստական հիմքերի առկայության մասին, դրանց վերաբերելիության, արժանահավատության և բավարարության մասին հիմնավորումներ, փնտրվող առարկաների՝ գործի համար նշանակության վերաբերյալ հիմնավորումներ, ինչպես նաև հարակ նշում բնակարանի նույնականացման համար անհրաժեշտ տվյալների և փնտրվող առարկաների բնութագրի վերաբերյալ»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշումից հետևում է, որ անհրաժեշտ է տարբերակել խուզարկության կատարման հիմքերը դրա կատարման համար դատարան ներկայացվող միջնորդության հիմքերից:

Եթե խուզարկության կատարման և խուզարկության կատարման համար դատարան ներկայացվող միջնորդության փաստական հիմքերն ըստ էության նույնանում են, ապա իրավական հիմքերը տարբեր են: Մասնավորապես, եթե բնակարանի խուզարկության կատարման իրավական հիմքը դատարանի որոշումն է, ապա համապատասխան միջնորդության իրավական հիմքն առաջին հերթին որոշակի քրեական գործի հարուցման որոշումն է: Այս կապակցությամբ, ինչպես արդեն վկայակոչել ենք, քննարկվող որոշման 24-րդ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կետում խուզարկության կատարման իրավական հիմքի մասին խոսելիս ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ՝ «դատարանի որոշման համար առիթ է հանդիսանում խուզարկություն կատարելու թույլտվություն ստանալու միջնորդություն հարուցելու մասին նախաքննական մարմնի որոշումը, որը պետք է լինի հիմնավորված և պատճառաբանված՝ սահմանելով այն տվյալները, որոնք պետք է նշվեն նախաքննական մարմնի որոշման մեջ (տվյալներ այն հանցագործության մասին, որի առիթով մտադրություն կա կատարել խուզարկություն, հնարավոր փնտրվող առարկաների մասին, կատարման ժամանակի մասին, բնակարանի նույնականացման մասին, քննչական գործողությունը կատարողների մասին և այլն)»:

Այսինքն, ի թիվս այլ անհրաժեշտ տեղեկատվության, որ պետք է իր մեջ պարունակի նախաքննական մարմնի որոշումը, կարևոր է դատարանի համար այնպիսի տեղեկատվության նշումը, ինչպիսին այն հանցագործության մասին տվյալների նշումն է, որի առիթով կամ որի բացահայտման համար էլ հենց նախաձեռնվում է խուզարկություն կատարելու միջնորդությունը:

Այսպիսով, հաշվի առնելով, որ խուզարկության կատարումը ենթադրում է մարդու անձնական և բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքների նկատմամբ կատարվող միջամտություն, այն պետք է կատարվի օրենքին համապատասխան և հետապնդի իրավաչափ նպատակ, հակառակ պարագայում այն կհանգեցնի անձի իրավունքների

նկատմամբ կատարված ապօրինի և անհամաչափ միջամտության:

Ինչպես արդեն նշվեց, թեև խուզարկության կատարման համար հիմք է հանդիսանում դրա կատարումը հիմնավորող բավարար փաստական տվյալների համակցությունը, ինչպես նաև վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդության հիման վրա կայացված դատական ակտը, այնուամենայնիվ, խուզարկության կատարման միջնորդության իրավական հիմքը հանդիսանում է քրեական գործի հարուցումը, որով էլ բովանդակային տեսանկյունից սկիզբ են առնում խուզարկության կատարմանն ուղղված համապատասխան դատավարական ընթացակարգերը:

Մինևնայն ժամանակ պետք է նշել, որ «քրեական գործի հարուցում» եզրույթը պետք է չընկալվի բացարձակ իմաստով, քանի որ խուզարկության կատարման համար իրավաչափ նպատակ է հանդիսանում նաև հանցագործությունների կանխումը և բացահայտումը, որը յուրաքանչյուր դեպքում առարկայանում է որոշակի հանցագործության փաստի առթիվ: Այսինքն՝ քրեական գործ պետք է հարուցված լինի ոչ թե ցանկացած հանցադեպի առթիվ, այլ այն հանցադեպի, որի անմիջական բացահայտմանը պետք է ուղղվի կատարվելիք խուզարկությունը: Բացի այդ, որոշակի քրեական գործի շրջանակներում կատարվող խուզարկությունը պետք է սահմանափակված լինի բացառապես այդ քրեական գործի բացահայտմանը նպաստող գործառնություն:

Հակառակ դեպքում, եթե քրեական գործի շրջանակներում միջամտություն

կատարվի որոշակի քրեական գործի քննության շրջանակներից դուրս գտնվող անձանց անձնական և բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքների նկատմամբ, ապա դրանով վարույթն իրականացնող մարմինը դուրս կգա որոշակի քրեական գործի քննության սահմաններից՝ դրանով իսկ խախտելով անձի սահմանադրորեն և կոնվենցիոն նորմերով երաշխավորված իրավունքները: Այսպես, եթե օրինակ քրեական գործ է հարուցված կեղծ փաստաթուղթ օգտագործելու դեպքի առթիվ, ապա անթույլատրելի ու չիմնավորված պետք է համարել նման դեպքի առթիվ հարուցված քրեական գործի շրջանակներում թմրամիջոցներ հայտնաբերելու հիմքով փաստարկված ու դրանով պատճառաբանված խուզարկություն կատարելու միջնորդության բավարարումը: Տվյալ դեպքում հայցվող իրավական միջամտությունն անհամատեղելի կլինի ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածի դիսպոզիցիայով նկարագրված արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանի և բնույթի հետ, քանի որ կեղծ փաստաթուղթ օգտագործելու ենթադրյալ դեպքի բացահայտմանը միտված քննությունը ոչ մի կերպ չի կարող ենթադրել թմրամիջոցների, նրանց պրեկուրսորների կամ նմանատիպ այլ առարկաների հայտնաբերելու իրավաչափ նպատակի գոյություն:

Մինևույն ժամանակ անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել, որ որոշակի քրեական գործի հարուցման համար հիմք հանդիսացող կատարված ենթադրյալ հանցագործության հանրային վտանգավորության

աստիճանը և բնույթը կանխորոշում են կատարվելիք միջամտության համաչափությունը հետապնդող նպատակի հանդեպ:

Այսինքն՝ այն դեպքում, երբ անձի անձնական և բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ միջամտությունը (տվյալ պարագայում խուզարկություն կատարելու եղանակով) դուրս է գալիս որոշակի քրեական գործի քննության սահմաններից, ապա այդ միջամտությունը կհանգեցնի համապատասխան անձի իրավունքների և ազատությունների անհամաչափ սահմանափակման:

Այլ կերպ ասած՝ իրականացվելիք միջամտությունը չպետք է անհամաչափ լինի հետապնդվող իրավաչափ նպատակի համեմատությամբ:

Սակայն խնդրո առարկայի վերաբերյալ կարող է տրամաբանական հարց առաջանալ, թե ինչպես վարվել, եթե, այնուամենայնիվ, խուզարկության կատարման ընթացքում հայտնաբերվում են այլ իրեր, առարկաներ, որոնք թեև ուղղակի կապված չեն քննվող հանցագործության հետ, սակայն կարող են հիմք հանդիսանալ մեկ այլ քրեական գործով վարույթ սկսելու համար: Որպես այդիպիք կարող են հանդես գալ, օրինակ, քաղաքացիական շրջանառությունից հանված պատմամշակութային արժեք ներկայացնող իրերի հայտնաբերումը, կամ զենք, զինամթերք հայտնաբերելու նպատակով հանցավոր խմբի անդամներից մեկի բնակարանում կատարվող խուզարկության ընթացքում թմրանյութի, կեղծ թղթադրամ, փաստաթուղթ պատրաստելու սարքեր ու պարագաներ հայտնաբերելը և այլն:

Անշուշտ, հատկապես խմբակային հանցագործությունների քննության գործերով միանգամայն իրավաչափորեն կարող են հանդիպել նման իրավիճակները, քանի որ հանցավոր խմբի ոչ բոլոր հանցավոր գործողությունների մասին վարույթն իրականացնող մարմինը կարող է քննության սկզբնական փուլում տեղեկություններ ունենալ, ընդհակառակը, դրանք կարող են բացահայտվել հենց խուզարկության կատարման ընթացքում:

Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր նախադեպային որոշումներում նշում է, որ խուզարկության յուրաքանչյուր դեպքի համար պետք է ստանալ դրա առարկան ու շրջանակը սահմանազատող անհատական թույլտվություն (Իմականան ընդդեմ Ռուսաստանի գործով 2006 թ. նոյեմբերի 9-ի վճիռ, գանգատ թիվ 7615/02, կետ 188): Միաժամանակ՝ Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, արձանագրելով ՄԻԵԿ 8-րդ հոդվածի խախտում, նկատել է, որ. «... խուզարկության սանկցիայի չափազանց լայն ձևակերպումները ուտիկանությանն անսահմանափակ հայեցողություն էին վերապահում որոշելու, թե որ փաստաթղթերն են «հետաքրքրություն ներկայացնում» քրեական քննության համար» (Սմիրնովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով 2007 թ. հունիսի 7-ի վճիռ, գանգատ թիվ 71362/01, կետ 48): Այսինքն խուզարկությունը չպետք է անհամաչափորեն ոտնահարի անձի անձնական կյանքը¹⁰:

Մինևույն ժամանակ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է քննիչի լիազորությունն իր վարույթում եղած գործի քննության ընթացքում հարուցելու քրեական գործ, եթե հայտնաբերվել է նոր հանցագործության դեպք, որը կատարել է այլ անձ (ՀՀ ՔԳՕ 55-րդ հոդված), իսկ նույն օրենսգրքի 176-րդ հոդվածը որպես քրեական գործ հարուցելու առիթ դիտարկում է նաև հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի, դատարանի, դատավորի կողմից հանցագործության մասին տվյալների, հանցագործության նյութական հետքերի և հետևանքների հայտնաբերումը՝ իրենց լիազորություններն իրականացնելիս, ուստի բոլոր այն դեպքերում, երբ խուզարկության ընթացքում հայտնաբերվում են այնպիսի առարկաներ, որոնք չեն առնչվում հարուցված քրեական գործին, դատարանի կամ վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ չէին էլ որոնվում, սակայն ողջամտորեն կենթադրվի, որ դրանք կարող են լինել հանցագործության գործիքներ, հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված առարկաներ ու արժեքներ, ինչպես նաև այլ առարկաներ և փաստաթղթեր, որոնք կարող են նշանակություն ունենալ քրեական օրենսգրքով արգելված մեկ կամ մի քանի ենթադրաբար կատարված արարքների կապակցությամբ հարուցված կամ հարուցվելիք քրեական գործի համար, ապա նման դեպքերում խուզարկություն իրականացնող պաշտոնատար անձինք պետք է սահմանված կարգով արձանագրության մեջ նշեն իրենց կողմից քննչական

գործողության արդյունքում հայտնաբերված առարկայի կամ առարկաների մասին՝ համապատասխան կարգով հետագա քննչական և դատավարական գործողություններ կատարելու համար (քրեադատավարական օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության պարագայում քրեական գործի հարուցում, քննչական և դատավարական գործողությունների կատարում, օրինակ՝ հարուցված քրեական գործով քննչական գննության կատարում, համապատասխան

հիմքերի առկայության դեպքում քրեական գործերի միացում և այլն):

Ընդհանրացնելով՝ կարող ենք նշել, որ խուզարկությունն իր բնութթով բարդ և բազմաբովանդակ քննչական գործողություն է, որի պատշաճ և արդյունավետ կատարման կարևոր նախապայմաններից է դրա կատարման հիմքերի հստակ տարանջատումն ու ապահովումը, ինչպես նաև միասնական իրավակիրառ պրակտիկայի կատարելագործումը:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

- ¹ Տե՛ս Рыжаков А. П. Обыск: основания и порядок производства. Изд-во “Феникс”, Ростов-на-Дону, 2006, с. 7:
- ² Տե՛ս Баев О. Я., Солодов Д. А. Производство следственных действий: криминалистический анализ УПК России, практика, рекомендации. Практическое пособие. 2-е изд., испр. и доп. М., Эксмо, 2010, с. 81, Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов. Под ред. В. А. Образцова, М., 2001, с. 236 և որիչներ:
- ³ Տե՛ս Гув А. Н. Постатейный комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РФ. Изд-во “Инфра-М”, М., 2003, с. 298:
- ⁴ Տե՛ս Рыжаков А. П. Обыск: основания и порядок производства. Изд-во “Феникс”, Ростов-на-Дону, 2006, с.10:
- ⁵ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2015 թվականի դեկտեմբերի 18-ին Սեպուհ Թադևոսյանի և Սիրուն Նաջարյանի գործով թիվ ԵՇԴ/0073/07/15 որոշումը:
- ⁶ Մանրամասն տե՛ս Ավետիսյան Գ., Դանիելյան Ա. Դատական վերահսկողությունը «բնակարանի խուզարկություն» քննչական գործողության նկատմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների վերլուծություն // Դատական իշխանություն № 7/205 2016, էջ 78-79:
- ⁷ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 46-րդ կետը բնակարանը սահմանում է որպես շենք կամ շինություն, որը մշտապես կամ ժամանակավորապես օգտագործվում է որոշակի անձի կամ անձանց բնակության համար, այդ թվում՝ սեփական կամ վարձակալած բնակարանը, այգետնակը, հյուրանոցային հա-

- մարը, նավայսցիկը, գնացքի ճամփորդայսցիկը, համապատասխանաբար նրանց անմիջական հարող ծածկապատշգամբները, սանդղավանդակները, վերնասրահները, պատշգամբները, ընդհանուր օգտագործման տարածքը, ինչպես նաև դրանց այլ բաղկացուցիչ մասերը, որոնք օգտագործվում են հանգստի, գույք պահելու, ինչպես նաև որոշակի անձի կամ անձանց այլ պահանջմունքները բավարարելու համար, բնակելի շինության նկուղը և ձեղնահարկը: «Բնակարան» հասկացությունն իր մեջ ընդգրկում է նաև մասնավոր ավտոմեքենան, գետային կամ ծովային նավը, ինչպես նաև ծառայողական անձնական աշխատասենյակը և ավտոմեքենան, արվեստանոցը:
- ⁸ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 27-րդ կետի համաձայն՝ հետաքննության մարմինը այդ օրենսգրքով հետաքննության իրավասություն ունեցող պետական մարմնի համապատասխան ստորաբաժանման պետը և աշխատակիցներն են, իսկ հետաքննության իրավասություն ունեցող պետական մարմինները թվարկված են քրեական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածում:
 - ⁹ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2015 թ. դեկտեմբերի 18-ին Սեպուհ Թադևոսյանի և Սիրուն Նաջարյանի գործով թիվ ԵՇԴ/0073/07/15 որոշման 24-րդ կետը:
 - ¹⁰ Տե՛ս Հարությունյան Ա. Գ., Պողոսյան Ս. Ա. Ապացույցների թույլատրելիությունը ՀՀ քրեական դատավարությունում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համատեքստում, Եր., 2016, էջ 138-140:

ԱՌԵՐԵՍՄԱՆ ԷՌԻԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻՆ ԱՌԿԱ ԶԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Նախաքննության մարմիններն իրենց առջև դրված խնդիրների իրականացման արդյունավետությունն ապահովելու համար կատարում են օրենսդրությամբ նախատեսված բազմաթիվ դատավարական գործողություններ: Վերջիններիս զգալի մասն ուղղված է ապացույցների հավաքմանը, հետազոտմանը, գնահատմանը և այլն: Ապացուցողական տեղեկությունների ստացման հիմք հանդիսացող այդպիսի գործողությունները մասնագիտական գրականության և օրենսդրության մեջ անվանվում են քննչական գործողություններ:

Տեսության մեջ քննչական գործողությունները, ըստ էության, բաժանվում են 2 խմբի՝ քննչական գործողություններ, որոնց միջոցով վարույթն իրականացնող մարմինը մինչդեռ տական վարույթում լուծում է ապացույցների ձեռքբերման, ամրագրման և հետազոտման խնդիրները, և քննչական գործողություններ, որոնց միջոցով վարույթն իրականացնող մարմինն ապահովում է գործին մասնակցող անձանց իրավունքների պաշտպանությունը:

Ի թիվս բազմաթիվ քննչական գործողությունների՝ օրենսդիրը նախատեսում է նաև առերեսումը:

Առերեսումը միևնույն գործով քննվող երկու անձի միաժամանակ և

միասին հարցաքննությունն է՝ նրանց ցուցմունքներն ստուգելու և դրանց միջև եղած հակասությունները վերացնելու համար¹:

Քրեական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ քննիչն իրավունք ունի կատարել նախօրոք հարցաքննված այն երկու անձանց առերեսում, որոնց ցուցմունքների միջև կա էական հակասություն, իսկ այն դեպքերում, երբ նախօրոք հարցաքննված երկու անձանցից մեկը մեղադրյալն է, օրենքը քննիչի վրա է դնում առերեսում կատարելու պարտավորությունը:

Քննչական գործողությունը կատարվում է նախկինում տված ցուցմունքներում հակասություններ հայտնաբերելու կապակցությամբ, և դրանց վերացումը կարևոր է գործով ճշմարտությունը բացահայտելու համար²:

Մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 216-րդ հոդվածը հստակ սահմանում է առերեսմանը վերաբերող կարգավորումները: Ըստ վերը նշված հոդվածի՝ քննիչն իրավունք ունի կատարել նախօրոք հարցաքննված երկու այն անձանց առերեսում, որոնց ցուցմունքներում էական հակասություններ կան: Քննիչը պարտավոր է կատարել առերեսում, եթե էական հակասություններ կան մեղադրյալի

և մեկ այլ անձի ցուցմունքներում: Առերեսման սկզբում ճշտվում է, թե արդյոք անձինք, որոնց միջև կատարվում է առերեսում, ճանաչում են իրար և ինչպիսի հարաբերությունների մեջ են միմյանց հետ: Վկան նախազգուշացվում է ցուցմունքներ տալուց հրաժարվելու կամ խուսափելու, ակնհայտ սուտ ցուցմունքներ տալու համար սահմանված պատասխանատվության, ինչպես նաև իր, ամուսնու կամ իր մերձավոր ազգականների դեմ չվկայելու իր իրավունքի մասին: Առերեսման կանչված անձանց առաջարկվում է հերթով ցուցմունքներ տալ այն հանգամանքների վերաբերյալ, որոնք պարզելու համար կատարվում է առերեսումը: Դրանից հետո քննիչը հարցեր է տալիս: Առերեսման կանչված անձինք քննիչի թույլտվությամբ կարող են հարցեր տալ միմյանց: Առերեսման մասնակիցների՝ նախորդ հարցաքննությունների ժամանակ տված ցուցմունքների հրապարակումը թույլատրվում է նրանց կողմից առերեսման ընթացքում ցուցմունքներ տալուց և դրանք արձանագրության մեջ գրառելուց հետո միայն: Առերեսմանը՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում, կարող են մասնակցել պաշտպանը, թարգմանիչը և հարցաքննվողի օրինական ներկայացուցիչը, որոնք նույնպես ստորագրում են արձանագրությունը: Քննիչն առերեսման մասնակիցներին ծանոթացնում է արձանագրության բովանդակությանը: Հարցաքննված անձինք իրավունք ունեն պահանջելու՝ արձանագրության մեջ կատարելու ուղղումներ և լրացումներ: Առերեսման

արձանագրությունն ստորագրում են քննիչը և հարցաքննվող անձինք: Յուրաքանչյուր հարցաքննվող ստորագրում է իր ցուցմունքները և արձանագրության ամեն մի էջը: Արձանագրությունն ստորագրելուց հարցաքննվողների հրաժարվելու դեպքում քննիչը պարզում է հրաժարման պատճառները և արձանագրությունը հաստատում է իր ստորագրությամբ: Եթե հարցաքննվողը ֆիզիկական պակասությունների կամ անգրագիտության հետևանքով զրկված է արձանագրությունն անձամբ ստորագրելու հնարավորությունից, քննիչն այդ մասին նշում է արձանագրության մեջ և այն հաստատում իր ստորագրությամբ:

Գործնականում քրեական գործերով հաճախ ստացվում կամ ձեռք են բերվում բազմաթիվ տվյալներ, որոնց մի մասը քննություն կատարող անձին տալիս է կողմնորոշվելու հնարավորություն, երբեմն էլ դրանք կարող են տեղ գրավել ապացույցների համակարգում, եթե դրանցով լուծվում են միջանկյալ խնդիրներ, կամ դրանք նպաստում են վերջնական եզրահանգումներ անելուն: Միջանկյալ փաստերի միջոցով երբեմն հնարավոր է նաև պարզել և հիմնավորել ապացուցման ենթակա առարկայի որևէ հանգամանք կամ մի շարք հանգամանքներ՝ ամբողջությամբ վերցրած: Օրինակ, պարզելով դեպքի վայրում անձի գտնվելու փաստը՝ հնարավոր է դառնում պարզել նրա մասնակցությունը տվյալ դեպքին:

Առերեսում կատարելը, որպես ընդհանուր կանոն, քննիչի իրավունքն է: Մակայն այս ընդհանուր

կանոնից օրենքը նախատեսել է բացառություն՝ քննիչին պարտավորեցնելով կատարել առերեսում, եթե էական հակասություններ կան մեղադրյալի և մեկ այլ անձի ցուցմունքներում: Վերջինս չի վերաբերում ՔԴՕ նախագծով տրված կարգավորմանը, որն այս առումով քննիչի վրա իմպերատիվ պարտավորություն չի դնում:

Կա այնպիսի կարծիք, որ նման պարտականության սահմանումը չի բխում տվյալ քննչական գործողության նպատակից: Առերեսում կատարելը տրամաբանական է, երբ առկա է հակասությունների վերացման հնարավորություն կամ գոնե դրա մեծ հավանականություն: Մինչդեռ պարտադրված առերեսումը որոշ դեպքերում կարող է հանգեցնել ոչ միայն այդ հակասությունների խորացմանը, այլև ապացույցի կորստի: Այս առումով ճիշտ կլիներ բոլոր դեպքերում առերեսում կատարելը թողնել քննիչի հայեցողությանը, ինչպես ՌԴ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքում:

Կարծում ենք, որ առերեսումը տեսականորեն, ինչպես նաև գործնականում ունի բազմաթիվ խնդիրներ: Այդ խնդիրները վառ արտահայտվում են նաև այն ժամանակ, երբ այդ հարցին վերաբերող օրենսդրական կարգավորումները համեմատության մեջ են դրվում Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի (ՄԻԵԿ) հետ: Մասնավորապես Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը նշում է, որ քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ

պահանջելու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունի իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաներին:

Համեմատելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 216-րդ հոդվածը և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի համապատասխան դրույթը, ակնհայտ են դառնում որոշ տարբերություններ: Նախ՝ կոնվենցիայի այդ դրույթից երևում է, որ չի նշվում հարցեր տալու համար քննիչի թույլտվությունը ստանալու անհրաժեշտության մասին: Հարկ է նշել նաև, որ կոնվենցիայի դրույթից կարող ենք հետևություն անել, որ հարցեր տալու իրավունքով օժտված է միայն մեղադրյալը: Այսինքն՝ այն վկային, ով տվել է ցուցմունք, որը հակասում է մեղադրյալի տված ցուցմունքին՝ համապատասխան հարցի կամ հարցերի վերաբերյալ, մեղադրյալը կարող է տալ հարցեր՝ առանց քննիչի թույլտվությունը ստանալու: Փաստորեն, եթե, օրինակ՝ քննիչը թույլ չտա մեղադրյալին հարցերով դիմել վկային, ապա կխախտվի մեղադրյալի՝ կոնվենցիայով իրեն տրված իրավունքը:

Հարկ ենք համարում քննարկել այս երկու երևույթներն առանձին-առանձին, ինչպես նաև, վեր հանելով դրանցում առկա խնդիրները, փորձել առաջարկել դրանց համար ողջամիտ լուծումներ:

Իհարկե, յուրաքանչյուր առաջ քաշած միտք պետք է համապատասխանի Սահմանադրության դրույթներին և չհակասի դրան: Նաև

նպատակահարմար ենք համարում վերջնական դատողություններ անելու համար որոշակի չափով ուսումնասիրել այլ երկրների փորձը ևս:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (ՄԻԵԴ) ունի դատական նախադեպեր, որոնք, հանդիսանալով իրավունքի աղբյուր, կարևոր նշանակություն ունեն այս հարցի ուսումնասիրման հարցում:

Ըստ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի առերեսումը նախօրոք հարցաքննված երկու այն անձանց միաժամանակյա հարցաքննությունն է, որոնց ցուցմունքներում կան էական հակասություններ: Առերեսումը կատարվում է հարցաքննության՝ օրենքով սահմանված կարգով՝ հաշվի առնելով համապատասխան հոդվածով սահմանված առանձնահատկությունները: Նախքան առերեսվողներին հարցեր տալը քննիչը պարզում է, թե արդյոք նրանք ճանաչում են իրար և ինչպիսի հարաբերությունների մեջ են միմյանց հետ: Դրանից հետո քննիչն առերեսվողներին տալիս է նրանց ցուցմունքներում առկա էական հակասությունները պարզաբանող հարցեր: Քննիչի հարցերն ավարտվելուց հետո առերեսվողները, ինչպես նաև, օրենքով սահմանված դեպքերում, հարցաքննության ժամանակ հարցեր տալու իրավունք ունեցող անձինք, կարող են հարցեր տալ առերեսվողներին: Առերեսվողների նախորդ ցուցմունքների հրապարակումը թույլատրվում է նրանց կողմից առերեսման ընթացքում ցուցմունքներ տալուց և դրանք արձանագրության մեջ գրանելուց հետո, իսկ եթե առերեսվողն

օգտվում է օրենքով սահմանված լուրջ իրավունքից, ապա այդ մասին արձանագրության մեջ նշում կատարելուց հետո: Առերեսման արձանագրությունը կազմվում է օրենսգրքի 230-րդ հոդվածով սահմանված պահանջներին համապատասխան:

Չենք կարող չնշել, որ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծն առերեսման վերաբերյալ տալիս է մի փոքր այլ կարգավորումներ, չնայած այն չի տալիս մեր կողմից բարձրացված խնդիրների լուծումները:

Մասնավորապես՝ ՔԳՕ նախագծի 231-րդ հոդվածի 3-րդ կետը չի նախատեսում, որ հարցեր տալու համար անհրաժեշտ է ստանալ քննիչի թույլտվությունը, սակայն, մինևույն ժամանակ, չի բացառում վկայի կողմից մեղադրյալին հարցեր տալու հնարավորությունը:

Առերեսման ժամանակ կոնֆլիկտային լարված իրավիճակներում՝ քննիչը պետք է պահպանի իր հոգեկան հավասարակշռությունը: Քննիչն առերեսման ողջ ընթացքում պետք է լինի հոգեկան լիարժեք կայունության մեջ, պետք է նախապես ուսումնասիրի գործով առերեսման մասնակիցներից յուրաքանչյուրի հոգեբանական, անձնական նկարագիրը, նրանց բնավորության թույլ կողմերը, անձի դրական և բացասական գծերը³, ինչպես նաև վերջինս պետք է զերծ մնա առերեսմանը հարցաքննվողներից որևէ մեկի նկատմամբ սուբյեկտիվ վերաբերմունքից. դա կարող է արտահայտվել բացահայտ անվստահություն արտահայտելով: Ամբողջապես կեղծ ցուցմունքներ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

չեն կարող լինել: Թաքցվում, կեղծվում են միայն առանձին փաստեր: Առերեսման սկզբում տրվում են այնպիսի հարցեր, որոնց պատասխանները երկու կողմից էլ ճշմարտացի են լինում⁴: Նման պատասխանների դրական գնահատականը կարող է ազդել կողմերի ոչ կոնֆլիկտային իրավիճակի վրա: Քննիչի նպատակը ճշմարտության բացահայտումն է, և ոչ թե՛ կոնֆլիկտի ստեղծումը: Ինքը՝ քննիչը, պետք է զերծ մնա հարցաքննվողի վրա որևէ ազդեցություն գործելուց: Առերեսման արդյունքների մասին նախապես կարծիք կազմելը կարող է քննիչին մոլորության մեջ գցել:

Հաշվի առնելով վերը նշված հոգեբանական երևույթները և՛ քննիչի կողմից հարցեր տալու թույլտվությունը համարում ենք ավելորդ, քանզի առանց դրա՝ առերեսումը կլինի ավելի պրոդուկտիվ:

Ինչ վերաբերում է մեր կողմից բարձրացված հիմնական խնդրին՝ օրենքով վկայի կողմից մեղադրյալին հարցեր տալու հնարավորությանը, ապա կարող ենք պնդել, որ այն հակասում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի «դ» կետին: Մասնավորապես՝ այդտեղ նշվում է, որ քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին կամ պահանջելու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, ինչպես նաև իրավունք ունի որպեսզի իր վկաները կանչվեն ու հարցաքննվեն միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ

ցուցմունք տված վկաները: Դա նաև տրամաբանական չէ, քանի որ վկան իր ցուցմունքում արդեն իսկ նշում է այն տեղեկատվությունը, որին նա տիրապետում է, և հարկ եղած դեպքում՝ օրենքով սահմանված կարգով, քննիչը հարցաքննում է վկային, սակայն չէ՞ որ մեղադրյալը նմանատիպ գործողությունն չի իրականացնում և տվյալ գործով, իհարկե, ցուցմունք չի տալիս վկայի դեմ, հետևաբար փոքր-ինչ անհեթեթ ենք համարում վկայի կողմից մեղադրյալի հարցաքննվելը:

Առհասարակ արդիական է նաև այն հարցը, թե արդյոք քննիչը կարող է կատարել առերեսում, եթե մեղադրյալն ընդհանրապես հրաժարվել է ցուցմունքներ տալուց: Օրենքի դրույթի բառացի մեկնաբանությունից երևում է, որ դա անհնար է, սակայն Վճռաբեկ դատարանն այս կապակցությամբ ունի որոշում, ըստ որի՝ վերը նշված դեպքում քննիչին տալիս է առերեսում իրականացնելու հնարավորություն՝ շեշտը դնելով անձի հակընդդեմ հարցման իրավունքի վրա: Սակայն մենք այնքան էլ համամիտ չենք վերջինիս հետ, քանի որ այն չի բխում օրենքի մեկնաբանությունից և առհասարակ առերեսման՝ որպես քննչական գործողության էությունից, քանի որ եթե չկան երկու իրար էապես հակասող ցուցմունքներ, ապա չի կարող լինել առերեսում իրականացնելու հնարավորություն:

ՄԻԵԴ-ը ունի կայացրած վճիռ, որն ուղղակիորեն առնչվում է քննարկվող թեմայի հետ: Մասնավորապես՝ «Տեր-Սարգսյանն ընդդեմ Հասստանի» (գանգատ թիվ 27866/10)

գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը 2016թ. հոկտեմբերի 27-ին կայացրել է վճիռ, որով արձանագրել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «դ» ենթակետի խախտում, քանի որ դիմումատուն հնարավորություն չի ունեցել հակընդդեմ հարցման ենթարկելու իր դեմ ցուցմունք տված վկաներին:

Սույն գործով Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը և 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը՝ զուգակցված 6-րդ կետի 3-րդ կետի «դ» ենթակետի հետ:

Եվրոպական դատարանը, պարզելու համար, թե արդյոք տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ զուգակցված 6-րդ կետի 3-րդ կետի «դ» ենթակետի հետ, կիրառել է իր նախադեպային իրավունքով սահմանված եռաստիճան թեստը: Ըստ այդմ՝

ա) արդյո՞ք վկաներն ունեցել են հիմնավոր պատճառ դատական նիստին չներկայանալու համար:

բ) արդյո՞ք չներկայացած վկաների ցուցմունքները եղել են «միակ և որոշիչ» ապացույցը:

գ) արդյո՞ք եղել են բավարար «հակակշռող գործոններ»:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ զուգակցված 6-րդ կետի 3-րդ կետի «դ» ենթակետի հետ:

Դիմումատուն պահանջել է 50 հազար եվրո՝ ոչ նյութական վնասի հատուցման համար:

Դատարանը դիմումատուին ոչ

նյութական վնասի բավարարման համար պետությանը պարտավորեցրել է վճարել 3100 եվրո:

Բացի սրանից, Դատարանը իր վճռում մատնանշել է, որ այն գործերում, որտեղ արձանագրվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում, դիմումատուի՝ հատուցում ստանալու լավագույն եղանակը տվյալ գործի վերաբացումն ու նոր քննությունն է արդար դատաքննության բոլոր երաշխիքների պահպանմամբ:

Կարծում ենք, որ առհասարակ առերեսումը պետք է դիտարկել որպես մեղադրյալի իրավունքը հարցաքննելու վկային: Իսկ այդ իրավունքի իրացման եղանակները, կարգն ու մասնավորապես ժամանակը պետք է թողնել պաշտպանվող կողմի հայեցողությանը այնքանով, որքանով դա չի կարգավորվում օրենքով: Ավելի նպատակահարմար ենք համարում, որ հենց պաշտպանվող կողմը որոշի, թե որ ժամանակահատվածում, գործի քննության որ փուլում է հարկավոր իրացնել այդ իրավունքը՝ հարցաքննել վկային: Նկատի ունենք, թե պաշտպանվող կողմն ինչպես կարող է հանդես գալ որպես առերեսում իրականացնելու նախաձեռնող, այնպես էլ շատ հաճախ առերեսում իրականացնելու համար պետք է հաշվի առնվի պաշտպանվող կողմի կարծիքը՝ ելնելով դրա նպատակահարմարությունից և ընդհանուր արդյունավետության ակնկալումից: Իհարկե, օրենքը պաշտպանվող կողմին տալիս է հնարավորություն հանդես գալ միջնորդությամբ՝ իրականացնելու քննչական գործողություններ, սակայն գործնականում այն

չի կարող լինել արդյունավետ, երե պաշտպանվող կողմը գործի նյութերին ծանոթանում է նախաքննության ավարտին, ինչպէս նախատեսում է օրենսդրությունը: Կարծում ենք, որ պաշտպանության կողմը պետք է ունենա հնարավորություն՝ ծանոթանալու գործի նյութերին նախաքննության տարբեր փուլերում, հնարավորինս չխախտելով գործի գաղտնիության սկզբունքը: Այս հարցն ընդհանուր առմամբ լուծված է այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են Իսպանիան, Գերմանիան և մի շարք այլ երկրներ:

Անփոփելով այս ամենը կարող ենք հակիրճ առանձնացնել մեր կողմից ներկայացված առաջարկությունները: Մասնավորապես, մեր

կարծիքով՝ առերեսման ժամանակ մեղադրյալը և վկան պարտադիր չէ, որ ստանան քննիչի թույլտվությունը հարցել տալու համար: Սակայն արդարության համար պետք է նշել, որ այս հարցը կարգավորվում է ՔԳՕ նախագծով: Նաև հենվելով Եվրոպական կոնվենցիայի նշված դրույթի վրա՝ հարցեր տալու իրավունք պետք է ունենա միայն մեղադրյալը, այլ ոչ թե և՛ մեղադրյալը, և՛ վկան՝ փոխադարձ կերպով: Հենց դրա պատճառով էլ առերեսման իրական էությունը պետք է դիտարկել որպէս մեղադրյալի իրավունք՝ հարցաքննելու վկային: Ինչպէս նաև վկային հարցաքննելու կոնկրետ ժամանակահատվածը պետք է թողնել պաշտպանվող կողմի հայեցողությանը:

¹ Տե՛ս <http://bararanonline.com/%D5%A1%D5%BC%D5%A5%D6%80%D5%A5%D5%BD%D5%B8%D6%82%D5%B4>

² Մանրամասն տե՛ս Ղազիկյան Գ., ՀՀ քրեական դատավարություն, հատուկ մաս, ԵՊՀ հրատ., Եր., 2007, էջ 135:

³ Մանրամասն տե՛ս Криминалистика: Учебник, Под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. М., Юридическая литература, 1984, стр. 315

⁴ Մանրամասն տե՛ս Ղազիկյան Գ., ՀՀ քրեական դատավարություն, հատուկ մաս, ԵՊՀ հրատ., Եր., 2007, էջ 136:

Աշխեն ՂԱՐՍԼՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահի խորհրդական,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

**ԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱՔԵՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԴԱՏՐԱՍԵԼՈՒ ՍԱՅՄԱՆՆԵՐԸ
ԳՈՐԾԵՐԻ ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ**

Քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ կրճատ՝ ՔԴՕ)¹, վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարաններին վերապահելով դատական ակտը բեկանելու և գործը նոր քննության ուղարկելու լիազորությունը, այդուհանդերձ, չի սահմանել գործերի նոր քննության կարգը: Օրենսդրական այս բացթողումն օբյեկտիվորեն ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական հարթություններում կարող է հարց առաջացնել՝ արդյո՞ք նման դեպքերում գործը դատաքննության նախապատրաստելու կանոնները ենթակա են կիրառման և ինչ ծավալով: Մինչ նշված հարցին առավել մանրամասն անդրադարձ կատարելը՝ հարկ ենք համարում նախ և առաջ քննարկման առարկա դարձնել գործերի նոր քննության կարգի տեղը և դերը քաղաքացիական դատավարության համակարգում: Այսպես՝ վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով դատական ակտերի վերանայումը նպատակ է հետապնդում բացահայտել ստորադաս դատարանի կողմից թույլ տրված խախտումները, ուղղել և վերացնել դատական սխալները: Բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով վերանայման արդյունքում բացահայտված դատական սխալն այնպիսին է,

որ կարող է ուղղվել միայն համապատասխան առաջին ատյանի դատարանի կողմից, գործն ամբողջությամբ կամ մասով ուղարկվում է նշված դատարան նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ծավալ: Հետևում է, որ գործի նոր քննության նպատակը գործի նախորդ քննության ընթացքում առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ տրված նյութական կամ դատավարական իրավունքի խախտումների վերացումն է, ինչը ենթադրում է դատավարական որոշ գործողություններ վերստին իրականացնելու պարտականություն: Համամիտ լինելով մի շարք դատավարագետների հետ և այն չդիտարկելով որպես քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն փուլ², կարծում ենք, որ գործի նոր քննության կարգը ենթադրում է քաղաքացիական դատավարության փուլերի կրկնություն՝ դրանցից որոշների պարտադիր կամ ֆակուլտատիվ հաջորդականությամբ՝ հաշվի առնելով նաև վերադաս դատական ատյանի կողմից սահմանված՝ գործի նոր քննության ծավալը:

Իրավաբանական գրականության մեջ երկար ժամանակ վիճելի էր այն հարցը, թե արդյո՞ք գործը դատաքննության նախապատրաստելը քաղաքացիական դատավարության

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ինքնուրույն և պարտադիր փուլ է: Այսպէս, օրինակ՝ Գ. Լ. Օսոկինսան, Մ. Ս. Շաքարյանը նշում են, որ գործի հարուցումը և գործը դատաքննության նախապատրաստելը քաղաքացիական դատավարության այն տարրերն են, որոնք առկա են դատավարության ցանկացած փուլում, հետևաբար դրանք չեն կարող դիտվել որպէս քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն (հարաբերականորեն մեկուսացված և ավտոնոմ) փուլեր³: Հակադարձելով նրանց տեսակետին՝ Դ. Ի. Զակիրովան, Յա. Ի. Բեկովը գտնում են, որ հատուկ նպատակի առկայությունը և միաբնույթ գործողությունների համակցությունը պահանջում են գործը դատաքննության նախապատրաստելն առանձնացնել որպէս քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն փուլ⁴: Կիսելով երկրորդ տեսակետը⁵, այդուհանդերձ, գործող օրենսդրության պայմաններում խնդրահարույց ենք համարում գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի պարտադիրությունն ինչպէս ընդհանրապէս, այնպէս էլ գործի նոր քննության ընթացքում: Այսպէս՝ «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» 20.12.2007 թվականի թիվ ՀՕ-277-Ն օրենքով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ամրագրվեց 111.1-րդ հոդվածը, որը նախատեսում էր. «Ընդհանուր իրավասության դատարանը, ելնելով գործի բարդությունից, կարող է կիրառել քաղաքացիական դատարանում գործը դատաքննությանը նախապատրաստելու կանոնները»:

Վերոնշյալ իրավակարգավորումից հետևում է, որ օրենսդիրը, կանոնակարգելով գործը դատաքննության նախապատրաստելու ընթացակարգը, դրա իրականացումը թողել էր դատարանի հայեցողությանը որպէս ուղղորդող չափանիշ սահմանելով գործի բարդությունը:

Որոշ ժամանակ անց օրենսդիրը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նշված հոդվածը փոփոխության ենթարկեց և նոր խմբագրությամբ սահմանեց հետևյալ բովանդակությամբ. «Ընդհանուր իրավասության դատարանը հայեցողիմունքով վարույթն ընդունելուց հետո գործը դատաքննության նախապատրաստելիս կիրառում է նույն օրենսգրքի 22.2-րդ գլխի կանոնները»:

Մեր կարծիքով՝ օրենսդրական այս փոփոխությունը հանգեցնում է իրավական անորոշության՝ միանշանակ չպատասխանելով այն հարցին՝ արդյո՞ք գործը դատաքննության նախապատրաստելը պարտադիր է բոլոր գործերով, թե՞ ոչ: Այնուամենայնիվ, ՔԴՕ-ի մի շարք հոդվածների (ՔԴՕ 32-րդ հոդվ., 1-ին մաս՝ եթե գործով քննությունն իրականացվում է դատաքննության նախապատրաստության փուլով, ՔԴՕ 149.5-րդ հոդվ.) հայեցողիմունքով վարույթ ընդունելուց հետո գործի արդյունավետ քննությունն ապահովելու նպատակով դատարանը ձեռնամուխ է լինում գործը դատաքննության նախապատրաստելուն) համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս արձանագրել, որ գործող քաղաքացիադատավարական օրենսդրությունը գործը դատաքննության նախապատրաստելը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութիւն

որպես քաղաքացիական դատավարության պարտադիր փուլ, չի ամրագրել:

Այս հարցում միանշանակ չէ ինչպես առաջին ատյանի դատարանների, այնպես էլ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի պրակտիկան: Այսպես՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գործերից մեկով կայացված որոշման շրջանակներում անուղղակի կերպով մատնացույց է արել դատավարության այս փուլի ոչ պարտադիր բնույթը: Մասնավորապես՝ արձանագրել է, որ **գործի քննությունը դատաքննության նախապատրաստական փուլով իրականացնելիս** դատարանը պարտավոր է կողմերի հետ քննարկել ապացուցում պահանջող փաստերի շրջանակը և ապացուցման պարտականությունը կողմերի միջև բաշխել՝ ապացուցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան⁶: Մեկ այլ գործով, սակայն, դարձյալ անուղղակիորեն ընդգծել է դատավարության այս փուլի պարտադիր բնույթը՝ նշելով, որ գործը դատաքննության նախապատրաստելու՝ որպես քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն փուլի բովանդակությունը կազմում են գործի հարուցման փուլի ավարտից հետո գործի քննության արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով դատարանի և գործին մասնակցող անձանց կողմից իրականացվող նախապատրաստական բնույթի գործողությունները՝ որպես այդպիսին առանձնացնելով հայցադիմումի և դրան կից փաստաթղթերի պատճենները պատասխանողին ուղարկելը, հայցադիմումի պատասխան ներկայացնելը⁷:

Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունները վկայում են, որ ներկայումս գերակշիռ մաս են կազմում այն դատական ակտերը, որոնք վերադաս դատական ատյանների կողմից բեկանվել են գործը դատաքննության ոչ պատշաճ նախապատրաստելու հիմքով⁸: Ակնհայտ է, որ նման դեպքերում դատական պխալը շտկելու միակ հնարավոր եղանակը գործն առաջին ատյանի դատարանում դատաքննության պատշաճ նախապատրաստումն է: Ընդ որում, անկախ բեկանման հիմքերից, նախապատրաստական փուլի կանոնների կիրառման անհրաժեշտության մասին են բարձրաձայնում մի շարք դատավարագետներ⁹: Մեր կարծիքով՝ նման անհրաժեշտությունը թելադրված է հենց գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի նպատակով և հետապնդած խնդիրներով: Կոչված լինելով ապահովելու գործի ողջամիտ ժամկետում քննությունը և օրինական ու հիմնավորված դատական ակտի կայացումը՝ դատավարության այս փուլը գործի նոր քննության վարույթում ևս պետք է ապահովի այն նախադրյալները, որոնց պարագայում միայն դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքները կարող են ծառայել իրենց նպատակին: Այլ հարց է, թե ինչ ծավալով պետք է գործեն նախապատրաստական կանոնները գործի նոր քննության վարույթում: Կարծում ենք, որ նշված խնդիրը հարկ է դիտարկել վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների լիազորությունների համատեքստում: Այսպես՝ ՔԳՕ 221-րդ հոդվածի 1-ին

մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերաքննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բավարարում է վերաքննիչ բողոքը՝ համապատասխանաբար ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանելով դատական ակտը: Բեկանված մասով գործն ուղարկվում է համապատասխանաբար ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ծավալը: Չբեկանված մասով դատական ակտը մնում է օրինական ուժի մեջ: ՔԴՕ 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքով վճռաբեկ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բավարարում է վճռաբեկ բողոքը՝ համապատասխանաբար ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանելով դատական ակտը: Բեկանված մասով գործն ուղարկվում է համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ծավալը: Չբեկանված մասով դատական ակտը մնում է օրինական ուժի մեջ: Թվարկված իրավանդումներից հետևում է, որ թե՛ վերաքննիչ, և թե՛ վճռաբեկ դատարանը գործը լրիվ կամ մասով նոր քննության ուղարկելիս սահմանում են նոր քննության ծավալ, սակայն հարց է ծագում՝ արդյո՞ք առաջին ատյանի դատարանը (այն դեպքում, երբ որպես ստորադաս դատարան գործն ուղարկվում է համապատասխան առաջին ատյանի դատարան) բեկանված մասով գործի նոր քննությունն իրականացնելիս,

այդ թվում նաև՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելիս, կաշկանդված է համապատասխան վերադաս դատարանի որոշման պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով, և եթե այդ այդ եզրահանգումները կարող են վերաբերել բացառապես գործի փաստակա՞ն հանգամանքներին, թե՞ իրավական հանգամանքներին նույնպես:

Մեր կարծիքով՝ առաջին ատյանի դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության ծավալը պայմանավորված է վերադաս դատարանի որոշման՝ գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով: Վերջիններս կանխորոշում են այն սահմանները, որոնց շրջանակներում պետք է իրականացվի բեկանված մասով գործի նոր քննությունը, ներառյալ նաև՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլը: Նման եզրահանգումը, սակայն, որոշակի պարզաբանումների կարիք ունի: Այսպես՝ ՔԴՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք՝ բացառությամբ այն դեպքի, երբ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարել նոր փաստ

կամ հաստատված չհամարել ստորադաս դատարանի հաստատած փաստը, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ եթե առաջին ատյանի դատարանը հետազոտված ապացույցների հիման վրա դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստի վերաբերյալ, ինչը պարտավոր էր անել, ապա վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարել նոր փաստ, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

Օրենսդիրը վկայակոչված իրավադրույթներով վերաքննիչ դատարանին վերապահել է նոր փաստ հաստատելու լիազորություն, սակայն, որպես այդ գործընթացի շարունակական հետևանք, ստորադաս դատարանի դատական ակտը մասնակիորեն բեկանելու և փոփոխելու հնարավորություն չի ընձեռել: Նշված դատողությունը բխում է ՔԴՕ 221-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների վերլուծությունից: Վերաքննիչ դատարանը կարող է ստորադաս դատարանի ակտը մասնակիորեն բեկանել և փոփոխել միայն այն պարագայում, եթե ստորադաս դատարանի հաստատած փաստական հանգամանքները հնարավորություն են տալիս կայացնելու նման ակտ, և եթե դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

Հետևում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ դատարանը նոր փաստ է հաստատում, ստորադաս դատարանի դատական ակտը բեկանում և գործն ուղարկում է նոր քննության՝ սահմանելով գործի նոր քննության ծավալ: Նման դեպքերում գտնում ենք, որ բեկանված մասով գործի նոր քննության փուլում առաջին ատյանի դատարանը գործը դատաքննության նախապատրաստելիս կաշկանդված է վերաքննիչ դատարանի կողմից հաստատած փաստով և այդ փաստի ապացուցման պարտականության բաշխման՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված գործողություն իրականացնել չի կարող: Հակառակ պարագայում վերաքննիչ դատարանի՝ նոր փաստ հաստատելու լիազորությունը կորցնում է իր նշանակությունը: Բացի այդ՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված նման արգելքը բխում է նաև իրավական որոշակիության սկզբունքից: Այսպես՝ վերաքննիչ դատարանի որոշումը, որով հաստատվել է նոր փաստ, օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից ձեռք է բերում իրավական գործողության որոշակի հատկանիշներ, որոնք ապահովում են դատական ակտի կայունությունը և իրավական որոշակիությունը: Վերաքննիչ դատարանի որոշման իրավական գործողության հատկանիշներից է պարտադիրությունը, որը բխում է ՔԴՕ 14-րդ հոդվածի բովանդակությունից և ենթադրում է, որ ինչպես պետական և տեղական ինքնակառավարման

մարմինները, այնպէս էլ քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցները պետք է առաջնորդվեն այն ենթադրությամբ, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը ճիշտ է: Ընդ որում՝ նշված պահանջը հասցեագրված է նաև դատարաններին, ուստի օրինական ուժի մեջ մտած վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ հաստատված փաստն առաջին ատյանի դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության ժամանակ չի կարող կասկածի տակ դրվել, քանի որ կհանգեցնի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի պարտադիրության պահանջի խախտման: Նման պահանջը կոչված է նաև բացառել մինևնոյն փաստի վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած տարբեր դատական ակտերով տարբերակված գնահատման հնարավորությունը, ինչը կարող է հանգեցնել իրավական անորոշության և դատական ակտերի միջև հնարավոր հակասությունների առաջացման:

Հարկ է նշել, որ ՔԳՕ-ում վերոգրյալի կապակցությամբ իրավակարգավորման բացակայությունը որոշակի խնդիրներ է առաջացնում դատական պրակտիկայում: Որոշ դեպքերում դատարանները քննարկվող խնդիրը փորձում են լուծել նախադատելիության ինստիտուտի կիրառման միջոցով, որպիսի մոտեցումը, սակայն, ոչ իրավաչափ է գնահատվել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից¹⁰: Նշվածը ևս մեկ անգամ փաստում է քննարկվող հարցի վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորման

անհրաժեշտությունը:

ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի նոր ապացույց ընդունելու և բողոքը քննելիս հիմնվում է միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին: Եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը և այն ուղարկում համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար:

Նշված հիմքով գործը նոր քննության ուղարկելիս առաջին ատյանի դատարանը գործը դատաքննության նախապատրաստելիս ապացույցների կենտրոնացման խնդրի իրականացման շրջանակներում չի կարող վերաքննիչ դատարանի կողմից ընդունված ապացույցը հենացնել ապացույցների զանգվածից՝ վերաբերելի կամ թույլատրելի չլինելու պատճառաբանությամբ, և պարտավոր է այն գնահատել գործում առկա ապացույցների համակցության մեջ:

Գործի իրավական հանգամանքների վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումները ևս պարտադիր են առաջին ատյանի դատարանի համար բեկանված մասով գործի նոր քննության ընթացքում այն դատաքննության նախապատրաստելիս:

Այսպէս՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի խնդիրներից է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը և կիրառման ենթակա օրենսդրությունը պարզելը: Հետևաբար, այն դեպքում, երբ վերաքննիչ դատարանի եզրահանգմամբ դատարանը սխալ հետևության է հանգել վիճելի իրավահարաբերության բնույթի և կիրառման ենթակա օրենսդրության հարցում, միաժամանակ վերաքննիչ դատարանը որակել է վիճելի իրավահարաբերությունը և մատնանշել է այն իրավական նորմը (կամ նորմերը), որոնք ենթակա են կիրառման, գործի նոր քննության ընթացքում առաջին ատյանի դատարանը նախապատրաստական փուլի խնդիրները և գործողությունները պետք է իրականացնի այդ իրավական դիրքորոշման շրջանակներում: Մասնավորապես՝ առաջին ատյանի դատարանը վիճելի իրավահարաբերության բնույթը և կիրառելի օրենսդրությունը պարզելու՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի խնդիրն իրականացնել չի կարող, իսկ մյուս խնդիրներն էլ՝ գործի ըստ էության լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը պարզելու, ապացուցման պարտականությունը բաշխելու, ապացույցների կենտրոնացման և այլն, պետք է իրականացնի վերաքննիչ դատարանի իրավական եզրահանգումների շրջանակներում:

Վերը շարադրված դատողությունները հավասարապես կիրառելի են նաև գործը դատաքննության նախապատրաստելու մյուս

խնդիրների և դրանց իրականացմանն ուղղված գործողությունների կապակցությամբ:

Անդրադառնալով վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումների՝ գործի նոր քննության ընթացքում գործը դատաքննության նախապատրաստելիս պարտադիրության հարցին՝ հարկ է նշել, որ պարտադիր են միայն գործի հանգամանքների վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, քանի որ գործող քաղաքացիադատավարական օրենսդրությամբ վճռաբեկ դատարանը նոր ապացույց ընդունելու և նոր փաստ հաստատելու լիազորությամբ օժտված չէ: Իսկ իրավական դիրքորոշումների պարտադիրությունը պայմանավորված է նաև դատական այս ատյանին ՀՀ սահմանադրությամբ վերապահված՝ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառնությամբ:

Մեր կարծիքով՝ բեկանված մատուցված գործի նոր քննության ընթացքում գործը դատաքննության նախապատրաստելիս պետք է սահմանափակել նաև գործին մասնակցող անձանց մի շարք տնօրինչական գործողություններ: Մասնավորապես՝ այս փուլում պետք է բացառել նոր ապացույց ներկայացնելու հնարավորությունը, եթե դա պայմանավորված չէ գործի նախորդ քննության ընթացքում անձի դատավարական իրավունքների սահմանափակմամբ (մասնավորապես՝ գործին մասնակցող անձը պատշաճ չի ծանուցվել գործի քննության վայրի

և ժամանակի մասին) կամ թելադրված չէ գործի նոր քննության ընթացքում դատարանի կողմից ապացուցման պարտականությունը բաշխելիս նոր փաստ հաստատելու անհրաժեշտությամբ, ինչպես նաև անհրաժեշտ է սահմանափակել հայցի հիմքը կամ առարկան փոխելու և հակընդդէմ հայց հարուցելու հնարավորությունը:

Գտնում ենք, որ նման սահմանափակման անհրաժեշտությունը նախ և առաջ պայմանավորված է գործերի նոր քննության վարույթի նպատակով և խնդիրներով: Գործի նոր քննության նպատակը, ինչպես արդէն իսկ նշվել է, գործի նախորդ քննության ընթացքում առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ տրված նյութական կամ դատավարական իրավունքի խախտումների վերացումն է, հետևաբար կողմերի միջև առկա վեճի փոփոխման կամ ընդլայնման հնարավորությունը պետք է բացառել: Մյուս կողմից՝ նման անհրաժեշտությունը կոչված է խթանել նաև գործին մասնակցող անձանց դատավարական կարգապահությունը: Քաղաքացիական դատավարության յուրաքանչյուր փուլ ունի քաղաքացիական դատավարության ընդհանուր նպատակից բխող իր նպատակը, խնդիրները, դրանց լուծմանն ուղղված գործողությունների շրջանակը: Վերը նշվածով պայմանավորված՝ յուրաքանչյուր փուլում գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և պարտականությունների շրջանակը տարբեր է, իսկ յուրաքանչյուր փուլի նպատակի և խնդիրների

իրականացումը պայմանավորված է նաև գործին մասնակցող անձանց համապատասխան իրավունքների և պարտականությունների իրացմամբ: Հետևաբար, եթե գործին մասնակցող անձը որևէ փուլի շրջանակներում իրեն վերապահված իրավունքից չի օգտվել, գրկվում է քաղաքացիական դատավարության հաջորդ փուլերում նշված իրավունքն իրացնելու հնարավորությունից (բացառությամբ ՔԳՕ-ով նախատեսված դեպքերի)՝ քաղաքացիական դատավարության փուլերի միջև համակարգվածությունը և հավասարակշռությունն ապահովելու նկատառումով: Նման սահմանափակումն ուղղված է նաև ողջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի ապահովմանը, քանի որ տնօրինչական այնպիսի իրավունքների իրացումը, ինչպիսին հայցի առարկան կամ հիմքը փոխելն է և հակընդդէմ հայց հարուցելը, կարող են անվերջ ձգձգել գործի քննությունը՝ կասկածի տակ դնելով նաև արդարադատության արդյունավետությունը:

Մեր կարծիքով՝ նշված հարցերի կապակցությամբ առավել արդյունավետ է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի իրավակարգավորումը, որի 177-րդ հոդվածի 1-ին մասն ուղղակիորեն սահմանում է, որ ստորադաս դատարանում գործի նոր քննությունն իրականացվում է վերադաս դատարանի որոշման հիման վրա՝ վերադաս դատարանի սահմանած ծավալով, իսկ 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասն էլ նախատեսում է, որ գործի նոր քննության

ժամանակ չեն կարող փոխվել հայ-
ցի հիմքը, առարկան կամ հայցային
պահանջների չափը, չի կարող ներ-
կայացվել հակընդդեմ հայց¹¹:

Անհուփելով վերագրյալը՝ կարծում
ենք, որ գործերի նոր քննության վարույ-
թում գործը դատաքննության նախա-
պարտադրելու կանոնները ենթակա
են կիրառման սահմանափակ ծավա-
լով: Միաժամանակ առաջարկում ենք
ՀՀ քաղաքացիական դատավարության
օրենսգրքում կանոնակարգել վերադատ
(վերաքննիչ կամ վճռաբեկ) դատարանի
կողմից բեկանված մասով գործն առա-
ջին արյանի դատարան նոր քննության
նախարկելու դեպքում գործը դատաքն-
նության նախապարտադրելու դատա-
վարական կարգը: Մասնավորապես՝
անհրաժեշտ է սահմանել, որ առաջին
արյանի դատարանում բեկանված մա-
սով գործի նոր քննության ընթացքում

գործը դատաքննության նախապար-
տադրելու փուլի ինդիկատորները և դրանց
լուծմանն ուղղված գործողությունները
պետք է իրականացվեն վերադատ դա-
տարանի արյանի կողմից գործի փա-
տարական և իրավական հանգամանքնե-
րի վերաբերյալ արդարահայրած դիրքը-
րոշման շրջանակներում՝ բացառելով
նոր ապացույց ներկայացնելու հնարա-
վորությունը, եթե դա պայմանավորված
չէ գործի նախորդ քննության ընթաց-
քում անձի դատավարական իրավունք-
ների սահմանափակմամբ կամ թելադր-
ված չէ գործի նոր քննության ընթաց-
քում դատարանի կողմից ապացուցման
պարտականությունը բաշխելիս նոր
փաստ հաստատելու անհրաժեշտու-
թյամբ՝ միաժամանակ սահմանափակե-
լով նաև հայցի առարկան կամ հիմքը
փոփոխելու և հակընդդեմ հայց հարուցելու
հնարավորությունը:

¹ Ընդունվել է 17.06.1998թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998.09.09/20(53):
² Տե՛ս Гражданский процесс России: Учебник /Под ред. д.ю.н., проф. М. Л. Вукот. – М.: Юрист, 2005, с. 15: Гражданский процесс / под ред. В. А. Мусина, Н. А. Чечиной, Д. М. Чечота – М.: «ПРОСПЕКТ», 2000, с. 246; Власов А. А., Гражданское процессуальное право: Учебник. – М.: ТК Велби, 2003, с. 15; Гражданский процесс: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. М. К. Треушников. – М.: Издательский Дом «Городец», М., 2007, с. 19; Гражданский процесс /Под ред. д.ю.н., проф. А. Г. Коваленко, д.ю.н. проф. А. А. Мохова, д.ю.н., проф. П. М. Филиппова. — М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ»; «ИНФРА-М», 2008, с. 27:
³ Տե՛ս Осокина Г. Л., Гражданский процесс. Общая часть. М.: Юрист, 2006, с. 96: Гражданское процессуальное право: Учебник / Под ред. М. С. Шакарян – М.: Изд-во Проспект, 2004, с. 148:
⁴ Տե՛ս Закирова Д. И., Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству. Диссертация канд. юрид. наук, М., 2009, с. 44: Беков Я. Х., Подготовка дела к судебному разбирательству в гражданском судопроизводстве: монография – М.: Волтерс Клувер, 2010, с. 3:
⁵ Առավել մանրամասն տե՛ս Ղարսլյան Ա. Ռ., Գործը դատաքննության նախապատրաստելը որպես քաղաքացիական դատավարության փուլ, Երևան, «Հայրապետ» հրատ., 2015, էջ 62:
⁶ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԷԴ/1639/02/09 քաղաքացիական գործով 27.06.2011թ. որոշումը:
⁷ Տե՛ս, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/4715/02/14 քաղաքացիական գործով 22.07.2016թ. որոշումը:
⁸ Տե՛ս, օրինակ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԳԴԿ/0504/02/14 քաղաքացիական գործով 22.04.2016թ., թիվ ԵԿԴ/0930/02/13 քաղաքացիական գործով 22.04.2016թ. որոշումները:
⁹ Տե՛ս Закирова Д.И., Беков Я.Х., նույն տեղում:
¹⁰ Տե՛ս, օրինակ՝ թիվ ԵԷԴ/1871/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 11.08.2016թ. և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 07.04.2017թ. որոշումները:
¹¹ Ընդունվել է 05.12.2013 թվականին: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2013.12.28/73(1013), 1 Հոդ.1186.1:

ПОНЯТИЕ И МЕСТО ФИНАНСОВОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО (ОМБУДСМЕНА) СРЕДИ УПОЛНОМОЧЕННЫХ ПО ПРАВАМ (ОМБУДСМЕНОВ) В РОССИИ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Родиной института омбудсмена считается Швеция. В литературе указано, что первый омбудсмен появился в этой стране еще в XIII веке. Тогда омбудсменом считался человек, который избирался населением для аккумуляции от имени пострадавшей стороны денежной пени (виры) с преступников, совершивших убийство¹.

Основной задачей омбудсмена является защита прав граждан, которая осуществляется посредством вынесения решения по результатам рассмотрения их жалоб и обращений. В отличие от других способом урегулирования споров, процедура обращения к омбудсмену, является более простой и менее затратной.

В литературе указано на важную социально-психологическую роль деятельности омбудсмена. Эта деятельность «позволяет жалобщику не чувствовать себя обиженным и в том случае, если его жалобы (или процедура) не будет удовлетворенна, так как остается осознание того, что он был выслушан, что ему было уделено внимание и кто-то занялся его

проблемами и при этом не пришлось нести высоких расходов²».

На сегодняшний день существуют различные модели института уполномоченного (омбудсмена), в зависимости от порядка назначения, подчиненности и места в государственной правовой системе. Следует отметить, что сейчас наряду с общим институтом уполномоченного по правам человека учреждаются специализированные (отраслевые) уполномоченные по защите прав людей определенной категории.

Становление института омбудсмена в современной России исследователи рассматривают в качестве классического случая институционального трансфера – переноса и адаптации института, представленного в политических культурах других стран³, в российскую правовую среду. Как отмечается в зарубежной литературе, вопросы становления и развития института омбудсмена носили поэтапный характер. Они условно разделяются на поколения⁴ (модели), а именно:

– первое поколение – Швеция, Финляндия;

– второе поколение – Дания, Норвегия;

– третье поколение – страны южной и восточной Европы⁵ и США (Испания, Португалия, Польша и т.д.)

– четвертое поколение – страны Африки, Азии, включая Россию и Армению.

Примечательно, что институт омбудсмена (уполномоченного) не был известен как советской правовой системе, так и российской имперской. В то время как данный институт зародился в Швеции ещё в (XVIII – XIX вв.), в Российской империи начала складываться система органов прокуратуры, заложенная Петром I. Выполняя функции надзора за государственными органами, прокуратура фактически являлась российским аналогом Омбудсмена Юстиции в Швеции. Таким образом, идея создания этого института не была поддержана в Российской империи⁶.

Нет основания для вывода о наличии о каких-либо правозащитных органах советского режима. В этот период в роли независимого защитника личности рассматривался прокурор с его полномочиями получать жалобы на действия чиновников, а омбудсмен воспринимался как ненужный и бесправный инструмент буржуазного государства⁷. В советское время институт омбудсмена исследовался узким кругом специалистов и рассматривался в качестве чуждого классовой сущности социалистического строя⁸.

Первое упоминание об омбудсмене в России появилось в ст. 103 Конституции РФ 1993 г. В соответствии с этой статьей к ведению Государственной Думы был отнесен вопрос о назначении на должность и освобождение от должности Уполномоченного по правам человека, действующего в соответствии с федеральным конституционным законом.

На сегодняшний день, на территории Российской Федерации функционируют следующие виды омбудсменов (уполномоченных):

➤ Уполномоченный по правам человека.

➤ Бизнес-Омбудсмен (Уполномоченный при Президенте РФ по защите прав предпринимателей).

➤ Уполномоченный при Президенте Российской Федерации по правам ребенка.

➤ Финансовый уполномоченный (финансовый омбудсмен).

Учреждение института Уполномоченного по правам человека в Российской Федерации – одно из важнейших достижений демократических преобразований в России⁹. Для российской правовой системы создание подобного института было явлением новым, хотя в мировой истории он известен уже на протяжении долгого времени.

Основные нормативно-правовые акты, которые регулируют деятельность уполномоченного, являются Конституция Российской Федерации и Федеральный конституционный закон «Об Уполномоченном по правам человека в Российской Федерации»,

который был принят Государственной Думой РФ 25 декабря 1996 года и 12 февраля 1997 года одобрен Советом Федерации и подписан Президентом Российской Федерации 26 февраля 1997 года. Закон официально вступил в силу 4 марта 1997 года.

В период с 2010 г. по 2015 г., были внесены серьезные изменения в федеральный конституционный закон «Об Уполномоченном по правам человека в Российской Федерации». Например, в результате этих изменений, был ослаблен принцип независимости правозащитника, была проведена работа над усилением его взаимодействия с государственными органами и должностными лицами, обеспечивающими защиту прав и свобод граждан в субъектах Российской Федерации. Это было сделано в целях обеспечения эффективности деятельности уполномоченных по правам человека в субъектах Российской Федерации.

Анализ нормативно-правовых актов, регулирующих статус и деятельность уполномоченного по правам человека в Российской Федерации и Защитника прав человека в Республике Армения, свидетельствуют, что их полномочия можно сгруппировать по двум направлениям.

Во-первых, это полномочия по рассмотрению жалоб и протестов. Во-вторых, это взаимоотношения с органами государственной власти в системе государственного аппарата.

Целесообразно более детально рассмотреть полномочия указанного правозащитника по рассмотрению

жалоб и протестов. Для наглядности заметим, что с просьбой о содействии в реализации, восстановлении или защите конституционных прав к Уполномоченному по правам человека в Российской Федерации и уполномоченным по правам человека в субъектах Российской Федерации ежегодно обращается значительное число граждан, что говорит о доверии к названному правозащитному институту и его востребованности. Развитие института уполномоченных по правам человека предоставило гражданам право выбора направлять ли жалобу федеральному либо региональному уполномоченным по правам человека.

Полагаем, что институт уполномоченного по правам человека в Российской Федерации служит специфическим связующим звеном между публичной государственной властью и обществом, поскольку он регулирует конфликты государственных и индивидуальных интересов, создает «баланс сил или систему сдержек и противовесов» государства и общества в области защиты прав и свобод человека и гражданина.

Следует отметить, что сейчас наряду с общим институтом уполномоченного по правам человека учреждаются специализированные (отраслевые) уполномоченные по защите прав людей определенной категории¹⁰. Тенденция к появлению отраслевых уполномоченных по правам человека, как элементов системы защиты прав человека, является своего рода импульсом для развития

института омбудсмена в целом. В качестве примера можно привести опыт Великобритании, где становление института отраслевых (специализированных) омбудсменов демонстрирует два основных стимула для специализации данного института: это – авторитет классического уполномоченного и универсальность модели его функционирования.

Сравнительно-правовой анализ зарубежной литературы и нормативно-правовых актов с действующим законодательством Российской Федерации свидетельствует, что в отличие от зарубежных правовых порядков в действующей российской Конституции не определяются ни функции Уполномоченного, ни порядок его назначения. Уполномоченный по правам человека в Российской Федерации не обладает реальными властными полномочиями в сфере защиты и восстановления нарушенных прав свобод человека и гражданина.

Должность Уполномоченного по защите прав предпринимателей (бизнес-омбудсмена) была введена Указом Президента РФ от 22 июня 2012 г. №879 “Об Уполномоченном при Президенте Российской Федерации по защите прав предпринимателей”. Впоследствии был принят Федеральный закон от 7 мая 2013 г. №78-ФЗ “Об уполномоченных по защите прав предпринимателей в Российской Федерации”, который вступил в силу 8 мая 2013г. Для субъектов предпринимательской деятельности данный институт составляет основной механизм защиты прав

предпринимателей, который открывается путем подачи жалобы на выявленные нарушения или попытку таких нарушений. Для обеспечения права предпринимателей на защиту органы государственной власти и органы местного самоуправления, обязаны обеспечить прием Уполномоченного, своевременно рассматривать его обращения и направлять ему ответы в письменной форме, а также предоставить Уполномоченному запрашиваемые им сведения, документы и материалы.

Среди основных задач, которые стоят перед бизнес-омбудсменом, необходимо назвать:

- защиту прав и законных интересов российских и иностранных субъектов предпринимательской деятельности на территории Российской Федерации и российских субъектов предпринимательской деятельности на территориях иностранных государств,
- осуществление контроля за соблюдением прав и законных интересов субъектов предпринимательской деятельности федеральными органами исполнительной власти.

Значительным объемом прав обладают бизнес-омбудсмены в субъектах Российской Федерации. Они наделены полномочиями, рассматривать обращения субъектов предпринимательской деятельности, права которых были нарушены органами исполнительной власти соответствующего субъекта.

Институт уполномоченного по правам ребёнка возник после распада СССР. На современном этапе развития

демократического общества, реализация статуса детского омбудсмана в России, продолжает играть огромную роль. Это связано с тем, что институт Уполномоченного по правам детей – одно из комплекса «согласованных мероприятий по защите прав детей, воспитанию их как полноценных членов общества»¹¹.

В 2009 году в целях обеспечения эффективной защиты прав, свобод и законных интересов ребёнка была учреждена должность Федерального уполномоченного по правам ребёнка¹². Этому способствовали процессы становления новой российской государственности, нового конституционного строя, новых органов федеральной власти. На фоне этих событий, возник фундамент для реализации различных правовых механизмов, методов и средств обеспечения и защиты прав, свобод, чести и достоинства личности. Тем самым институт омбудсмана стал важным дополнением механизма государственного управления защитой прав человека.

Аналогично институту финансового уполномоченного, в Российской Федерации существует проблема законодательного регулирования деятельности уполномоченного по правам детей. На сегодняшний день существует потребность в разработке и принятии Федерального закона «Об Уполномоченном по правам ребёнка в Российской Федерации». Деятельность Уполномоченного по правам ребёнка сейчас находится в ведении Уполномоченного по правам человека. Поэтому обоснован вывод,

деятельность Уполномоченного по правам ребёнка, является лишь дополнением к деятельности Уполномоченного по правам человека, что противоречит самой сути данного института.

Однако de facto Уполномоченный по правам ребёнка и его рабочий аппарат представляют собой относительно самостоятельное обособленное образование. Оно состоит из коллегия граждан Российской Федерации и является структурной частью государственного механизма, а также наделено государственно властными полномочиями¹³.

Функционирование уполномоченного по правам ребёнка и его место в системе государственных органов является положительным фактором в работе государственного управления защитой детства. Однако при этом, Уполномоченный не может полностью реализовать свой административно-правовой статус. К сожалению, статус детского уполномоченного регулируется только Указом Президента РФ, который не отвечает, как требованиям Европейской сети уполномоченных по правам ребёнка (ENOC), так и международным стандартам Комитета ООН по правам ребёнка (UNICEF).

На основании изложенного, обоснован вывод, что уполномоченный по правам человека, уполномоченный по защите прав предпринимателей (бизнес-омбудсмен) и уполномоченный по правам ребёнка (детский омбудсмен), представляют собой специализированные институты,

которые были созданы при Президенте Российской Федерации. Они являются должностными лицами федеральной государственной гражданской службы.

В настоящее время в Российской Федерации отсутствуют специальный федеральный закон о деятельности финансового уполномоченного (финансового омбудсмена). Однако в Государственной Думе находится законопроект № 517191-6 «О финансовом уполномоченном по правам потребителей услуг финансовых организаций».

Анализ указанного законопроекта позволяет сделать вывод, что в отличие от рассмотренных выше уполномоченных по правам, которые являются государственными институтами, финансовый уполномоченный по правам потребителей финансовых услуг (далее также – финансовый уполномоченный) не будет обладать признаками государственных органов, а будет являться институтом гражданского общества.

Из сказанного следует, что Уполномоченный по правам человека, Уполномоченный по правам ребёнка и Уполномоченный по защите прав предпринимателей обладают единым административно-правовым статусом. Вместе со своими аппаратами они являются государственными органами. В отличие от Уполномоченного по правам потребителей финансовых услуг, компетенция последних полностью регулируется законодательством Российской Федерации, реализуется от имени

государства и обеспечивается мерами государственного принуждения.

Другим важным отличием статуса Уполномоченного по правам человека, Уполномоченного по правам ребёнка и Уполномоченного по защите прав предпринимателей, от статуса финансового уполномоченного являются разные форма и порядок финансирования (средства государственного бюджета или взносы частным лиц).

На основании изложенного допустим вывод, что в отличие от Уполномоченного по правам потребителей финансовых услуг, в Российской Федерации сформировалась иная модель уполномоченного по правам, в соответствии с которой, статус такого уполномоченного и его аппарата сопоставим со статусом государственного органа. Указанная точка зрения нашла отражение в работах таких ученых, как С.С. Алескеев¹⁴, Е.И. Козлова и О.Е. Кутафин¹⁵, а так же Л.А. Морозова¹⁶.

Следовательно, финансовый уполномоченный в России обладает особым правовым статусом. Уполномоченного по правам потребителей финансовых услуг является не только институтом гражданского общества, о чем было сказано выше, но также отличается от других омбудсменов структурностью. Предполагается, что в составе Службы финансового уполномоченного (омбудсмена) будут функционировать не один, а несколько специализированных омбудсменов (по видам финансовых рынков), что также является отличительной чертой данного института.

На основании изложенного обоснован вывод:

1. Правовое положение арбитра финансовой системы (омбудсмена) не тождественно правовому положению иных омбудсменов, созданных при Президенте Российской Федерации, которые являются должностными лицами федеральной государственной гражданской службы (уполномоченный по защите прав предпринимателей (бизнес-омбудсмен), уполномоченный по правам ребенка (детский омбудсмен). Их компетенция реализуется от имени государства и обеспечивается мерами государственного принуждения.

2. Финансовый омбудсмен создается как должностное лицо, независимое от государства. Его компетенция основывается на доверии участников финансового рынка.

3. Различается также порядок и

форма финансирования указанных омбудсменов. Государственные омбудсмены получают денежные средства на содержание своих аппаратов из государственного бюджета, а финансовый уполномоченный (омбудсмен) – частные взносы субъектов финансового рынка.

4. Финансовый уполномоченный не обладает признаками государственных органов, а является институтом гражданского общества.

5. С учетом компетенции финансового уполномоченного (разрешение споров), а также с целью исключения финансового уполномоченного из числа государственных омбудсменов диссертант обосновал, что наиболее удачным названием для финансового уполномоченного (омбудсмена) является наименование «финансовый уполномоченный (арбитр финансовой системы)».

¹ Лукин В.П. Роль и значение института омбудсмена в деле защиты прав человека (на примере Российской Федерации) // История государства и права, 2011, № 22, С. 2 – 5.; J. Andersen, Principles of Good Administration, Ombudsmen, the Treaty of Amsterdam and European Integration, Seminar organised by the European Ombudsman and the French Ombudsman, Paris, 9-10 September 2012, Cf. P.M. Langbroek & P. Rijkema, 'Demands of proper administrative conduct: A research project into the ombudsprudence of the Dutch National Ombudsman', 2014 Utrecht Law Review 2, no. 2, pp. 85.; A. Abraham, The Future in International Perspective: The Ombudsman as Agent of Rights, Justice and Democracy, Parliamentary Affairs 61, 2015, p. 682; Cf. Annual Report 2011/12 of the Local Government Ombudsmen (UK) states that the compliance rate in 2011/12 concerning their reports and recommendations was 99%, p. 13. Also other ombudsmen refer to a high degree of compliance with their reports. According to the Annual Report 2011: Een vertrouwde

overheid of the National Ombudsman (the Netherlands) 90% of his recommendations were complied with in 2011, Scheme 9, p. 42.

² Павловска-Данева А. Омбудсман как особый вид контроля над органами управления // Вестник Московского Университета. Серия 11, право, 2001 г. № 3. С. 105.

³ Сунгуров А.Ю. Институт Омбудсмена: эволюция традиций и современная практика (опыт сравнительного анализа). СПб.: Норма, 2005. С.121.

⁴ H. Gammeltoft-Hansen, The Introduction and Development of the Swedish Justitie Ombudsman in Denmark: The IOI Stockholm 2009 Conference Papers, Back to Roots: Tracing the Swedish Origin of Ombudsman Institutions, Friday, 2014, June 12.; Gregory, R. Giddings, Ph. (2000). Righting Wrongs: The Ombudsman in Six Continents, International Institute of Administrative Sciences, IOS Press, Amsterdam, Netherlands, 2013, p. 12; M. Gøtze & J. Rytter, Monism or Dualism in Administrative Law, 2013 European Review of Public Law 12, no. 2, pp. 521-544.

- ⁵ Польша в 1988 году стала первой страной в Восточной Европе, где был создан институт омбудсмана (Уполномоченного по защите гражданских прав), обладая полномочиями по возбуждения дисциплинарных, административных, уголовных и гражданских дел – G. Kucsko-Stadlmayer (ed.), *European Ombudsman-Institutions: A comparative legal analysis regarding the multifaceted realisation of an idea*, 2012, pp. 61.
- ⁶ Феоктистов Д.Е. Конституционно-правовой статус уполномоченного по правам человека в Российской Федерации: сравнительно-правовое исследование: Дис. ... канд. юрид. наук / Д.Е. Феоктистов. – Саратов, 2014.
- ⁷ Шемушенко Ю.С. Институт Омбудсмана в современном буржуазном государстве / Ю.С. Шемушенко, Г.А. Мурашкин // Советское государство и право. – 1971. – №1. – С.165.
- ⁸ Мурашин Г.А., Шемшученко Ю.С. Институт омбудсмана в современном буржуазном государстве // Сов. государство и право. – 1971. – №1. – С.143.
- ⁹ Семенова А.Ю. Уполномоченный по правам человека в механизме обеспечения прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук / А.Ю. Семенова. – Тюмень, 2006. С.10.
- ¹⁰ Еременко А.С. К вопросу об учреждении института отраслевых (специализированных) уполномоченных по правам человека // Известия Рос. гос. педагог. Ун-та им. А.И. Герцена. 2008. Вып. 74-1. С. 175.
- ¹¹ Захарова Л.И. Международные стандарты в области прав человека и институт омбудсмана. М.: Гуманитарный центр «Монолит», 2002.С. 181-182.
- ¹² Указ Президента РФ от 01.09.2009 № 986 «Об уполномоченном при Президенте Российской Федерации по правам ребенка» // Собрание законодательства РФ. 07.09.2009. № 36 Ст.4312.
- ¹³ Шамрин М.Ю. Административно-правовой статус Уполномоченного по правам ребенка: Дис. ... канд. юрид. Наук /М.Ю. Шамрин. – Москва, 2014.С-46.
- ¹⁴ Алексеев С.С. Государство и право: учебное пособие. М.: Проспект, 2014. С.13.
- ¹⁵ Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: учебник 5-е изд., переаб. и доп. М.: Проспект, 2014. С. 309-310.
- ¹⁶ Морозова Л.А. Теория государства и права: учебник для бакалавров. М.: Проспект, 2014. С.136-138.

ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ ՀՅ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ, ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ԿԱՐԵՆ ԶԱՐԻԿՅԱՆԻ ՀԵՏ

Ինչո՞ւ որոշեցիք մասնակցել այս ուսումնական այցին (Գերմանիայի Գաշնույթուն):

Նախ՝ ուսումնական այցը վերաբերում էր բարդ և արդիական այնպիսի խնդրի, ինչպիսին փախստականների իրավունքների պաշտպանությունն է: Իսկ մեր իրավական համակարգը, ի տարբերություն եվրոպական շատ երկրների, այս բնագավառում մեծ փորձառություն չունի: Բացի այդ, ուսումնական այցի օրակարգում էր նաև գերմանական դատարանների կողմից նման գործերի քննության անմիջական դիտարկումը, ինչը, իհարկե, չէր կարող չգրավել վարչական դատարանի դատավորիս ուշադրությունը: Ուստի այս տեսակ ուսումնական այցին մասնակցելու հարցում երկար մտածելու կարիք չի եղել:

Արդյոք օգտակար եք համարում Արևելյան Եվրոպայի և Հարավային Կովկասի երկրների միջև փորձի փոխանակումը սպասարանի հարցերի վերաբերյալ:

Ինչպես արդեն նշեցի, եվրոպական երկրները մեծ փորձ ունեն փախստականների իրավունքների պաշտպանության բնագավառում: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից ի վեր նրանք մեծապես առերեսվել են տարբեր երկրներից ներգաղթած

փախստականների խնդիրների հետ: Նույնը վերաբերում է նաև Արևելյան Եվրոպայի պետություններին, քանի որ նրանք հավասարապես մասնակցել են Փախստականների կարգավիճակի մասին ժնեյան կոնվենցիային, մինչդեռ Հարավային Կովկասի երկրներն այս գործընթացին ավելի ուշ են միացել՝ միայն Խորհրդային Միության փլուզումից հետո: Իսկ դա նշանակում է, որ նման համագործակցությունը եվրոպական երկրների փորձի անմիջական ուսումնասիրության հնարավորություն կտա՝ մի կողմից, և Հարավային Կովկասում հանդիպող խնդիրներին ծանոթանալու և դրանք ընդհանուր քննարկման առարկա դարձնելու հարթակ կդառնա՝ մյուս կողմից:

Ձեր տպավորությունը դաշնային Սահմանադրական դատարանի շրջագայությունից:

Նախ՝ տպավորված եմ շենքի ճարտարապետական լուծումներով, քանի որ շքեղ պալատի հարևանությամբ ընտրվել էր բավականին ժամանակակից և հասարակ ոճ՝ հնարավորինս շատ պատուհաններով: Եվ դա պատահական չէր. ուղեկցողի պարզաբանմամբ՝ նման ոճային ընտրությունը պայմանավորված է եղել նման բարձր դատարանը նույնիսկ տեսողական առումով հասարակության համար հասանելի և թափանցիկ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դարձնելու միտումով:

Բացի այդ, Մահմանադրական դատարանում տեղի ունեցավ նաև արդյունավետ քննարկում ինչպես փախստականների, այնպես էլ այլ տեսակի իրավական խնդիրների վերաբերյալ:

Արդյոք Միգրացիայի և փախստականների դաշնային գրասենյակի աշխատանքը նպաստում է ներկայիս միջազգային խնդիրների լուծմանը:

Միգրացիայի և փախստականների դաշնային գրասենյակում մենք հիմնականում ծանոթացանք նոր տեխնոլոգիական լուծումներին, որոնց միջոցով գերմանական իշխանությունները փորձում են հնարավորինս արդյունավետ կարգավորել փախստականների հետ կապված խնդիրները նույնիսկ նրանց մեծ քանակի ներհոսքի դեպքում:

Ձեր պրակտիկայում A11 532/17-ի գործի նման գործ եղե՞լ է արդյոք: Եթե ոչ, ապա արդյոք դատավոր դուրս գալու Տալլը Հոփսիեի կողմից արված կարճ ներկայացումն օգտակար էր ձեր ապագա պրակտիկայի համար:

Թեև իմ պրակտիկայում նման փաստերով գործ դեռ չի հանդիպել, բայց և այնպես գործի ընդհանուր ներկայացումը և դրա քննարկումն արդյունավետ էր, քանի որ խոսք եղավ մի շարք սկզբունքային խնդիրների և լուծումների մասին, որոնք էապես կարող են օգնել փախստականի իրավունքին առնչվող ցանկացած գործի քննությանը:

Կա՞ն արդյոք նմանություններ ապաստանին առնչվող՝ Գերմանիայի

վարչական արդարադատության և մեր երկրի համակարգի միջև: Եթե ոչ, ի՞նչ հեղափոխություններ կառանձնացնե՞իք մեր երկրում կիրառելու համար:

Ընդհանրապես Գերմանիայի և Հայաստանի վարչական իրավունքները չափազանց նման են, և մի շարք իրավական ինստիտուտներ մենք ներկրել ենք հենց Գերմանիայից: Բացառություն չէ նաև փախստականների ոլորտը, որտեղ ևս սկզբունքային լուծումները նույնն են կամ շատ նման: Աչքի զարնող տարբերություններից թերևս կմատնանա՞նք դատական ակտի գրավոր տարբերակը կազմելու և դատավարության մասնակիցներին հանձնելու բավականին երկար ժամկետները, ինչպես նաև դատական ակտերի բողոքարկման առավել խիստ ընթացակարգերը: Մակայն նման կարգավորումները մեր երկրում կիրառելու հարցին զգույշ է պետք մոտենալ, ինչի համար խորը հետազոտություններ են անհրաժեշտ, որպեսզի հասկանանք՝ արդյոք դրանք համահունչ են ներկայիս մեր առջև ծառայած մարտահրավերներին և զարգացման միտումներին:

Ի՞նչ կարևորություն ունի ծագման երկրի մասին տեղեկատվությունը դատական գործընթացներում:

Ծագման երկրի մասին տեղեկատվությունը ներառում է այն տվյալները, որոնք հասանելի են այն երկրի մասին, որտեղից ներգաղթել է փախստականի կարգավիճակ հայցողը: Իսկ դա նշանակում է, որ նման

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տեղեկատվությունը հաճախ վճռորոշ նշանակություն է ունենում գործի լուծման համար: Եթե դիմողը պնդում է, որ ինքը ենթարկվել է կամ կարող է ենթարկվել հետապնդման իր ծագման երկրում, օրինակ՝ քաղաքական հայացքների պատճառով, ծագման երկրի մասին տեղեկատվությունը կօգնի պարզելու կարևոր հարցը՝ արդյոք տվյալ երկրում նման քաղաքական հայացքները հետապնդվում են: Իսկ առանց դրա հնարավոր չի լինի կամ չափազանց բարդ կլինի գնահատել դիմողի հայտնած տեղեկությունների արժանահավատությունը:

Կարող եք օրինակներ բերել, երբ ՄԵՏ-ի հեղափոխությունն օգուտ կար է եղել գործի համար:

Ես վերևում արդեն հիպոթետիկ օրինակ բերեցի, և նման օրինակները շատ են: Մի գործով, որի քննությունը ես եմ իրականացնում, փախստականի կարգավիճակը միգրացիոն ծառայությունը դադարեցրել է այն պատճառաբանությամբ, որ Կոտ Դ Իվուարում իրավիճակը բավական հանգիստ է, և տվյալ անձին վտանգ չի սպառնում: Նման խնդիրը լուծելու համար անկյունաքարային նշանակություն ունի հենց ՄԵՏ-ը, որի հետազոտության արդյունքում հնարավոր է պարզել՝ իսկապես դիմողին վտանգ չի սպառնում իր ծագման երկրում:

Ձեր կարծիքով՝ որո՞նք են ամենակարևոր կետերը, որ նշվել են այս ուսումնական այցի ընթացքում:

Կարծում եմ, որ նման տեսակի այցերը հատկանշական են և արդյունավետ ոչ թե կոնկրետ հարցեր բարձրացնելու կամ պատասխաններ լսելու, այլև ընդհանուր իրավամտաձողությունը զարգացնելու և այն ժամանակակից մոտեցումներին համապատասխանեցնելու տեսանկյունից: Ի վերջո, որևէ պատրաստ պատասխան չի կարող հետագայում օգնել կոնկրետ գործի քննությանը, քանի որ յուրաքանչյուր գործ, հատկապես փախստականների իրավունքի բնագավառում, յուրահատուկ է և պետք է դրան մոտենալ իր առանձնահատկությունների հաշվառմամբ: Ուստի կարևոր է նման այցերի արդյունքում ստանալ ոչ թե կոնկրետ պատասխաններ, այլ նոր մակարդակի իրավաբնականում:

Ըստ Ձեզ՝ արդյոք զարգացող երկրներն ունենում են նույն խնդիրները, ինչպես մյուս ավելի զարգացած երկրները, երբ խոսքը վերաբերում է փախստականներին ընդունելուն:

Իհարկե այո, քանի որ գլոբալացման պայմաններում շատ խնդիրներ համընդհանուր են, որոնցից գերծ չի մնում գրեթե ոչ մի երկիր, հատկապես եթե այդ երկիրն ընտրել է զարգացման ընդհանուր ուղին: Հետևաբար եվրոպական մեր գործընկերների հետ քննարկումներից պարզ է դառնում, որ խնդիրները կարող են լինել ինչպես տարբեր, այնպես էլ ընդհանուր, որոնց ամենասարդյունավետ լուծումները կարող են գտնվել համատեղ ջանքերով և ընդհանուր միասնական կամքով:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎճՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎճՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ՎՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎճՈՎԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2017 թվականի հունիսի 22-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ամբաստանյալ Անդրանիկ Լադիկի Խոջումյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 29-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Դ.Մելքոնյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2014 թվականի ապրիլի 3-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Տավուշի մարզի քննչական բաժնում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 38101914 քրեական գործը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի ապրիլի 4-ի որոշմամբ Անդրանիկ Խոջումյանը տուժող է ճանաչվել:

2014 թվականի ապրիլի 5-ին Աշոտ Այդինյանը ձերբակալվել է:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի ապրիլի 7-ի որոշմամբ Ա.Այդինյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի՝ 2014 թվականի ապրիլի 7-ի որոշմամբ մեղադրյալ Ա.Այդինյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը:

2014 թվականի հուլիսի 24-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայությունում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 62217314 քրեական գործը:

Նույն օրը ձերբակալվել է Անդրանիկ Խոջումյանը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի հուլիսի 25-ի որոշմամբ թիվ 38101914 և թիվ 62217314 քրեական գործերը միացվել են, և նախաքննությունը շարունակվել է մեկ վարույթում՝ թիվ 38101914 համարով:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի հուլիսի 26-ի որոշմամբ Ա.Խոջումյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետով:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2014 թվականի հուլիսի 26-ի որոշմամբ մեղադրյալ Ա.Խոջումյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի սեպտեմբերի 12-ի որոշմամբ Ա.Այդինյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 34-104-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքը վերացվել է այն չհաստատվելու պատճառաբանությամբ:

2014 թվականի սեպտեմբերի 12-ին Արտակ Ավետիսյանը, իսկ նույն թվականի սեպտեմբերի 14-ին Անդրանիկ Ազիբեկյանը ձերբակալվել են:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի սեպտեմբերի 14-ի և նույն թվականի սեպտեմբերի 16-ի որոշումներով Ա.Ավետիսյանը և Ա.Ազիբեկյանը ներգրավվել են որպես մեղադրյալ, և նրանց մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 2-րդ մասով:

2014 թվականի սեպտեմբերի 30-ին Ա.Այդինյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոց կալանավորումը վերացվել է, և նրա նկատմամբ նոր խափանման միջոց է ընտրվել չհեռանալու մասին ստորագրությունը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 22-ի որոշմամբ Ա.Խոջումյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխվել է, և նրան նոր մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով:

Նախաքննության մարմնի՝ 2014 թվականի դեկտեմբերի 22-ի որոշմամբ Ա.Այդինյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքը վերացվել է: Նույն օրվա մեկ այլ որոշմամբ Ա.Այդինյանը ճանաչվել է տուժող:

2014 թվականի դեկտեմբերի 29-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի օգոստոսի 5-ի դատավճռով Ա.Խոջումյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և դատապարտվել ազատազրկման՝ 6 տարի 6 ամիս ժամկետով:

Նույն դատավճռով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 308-րդ հոդվածի 2-րդ մասով դատապարտվել են նաև Ա.Ավետիսյանը և Ա.Ազիբեկյանը:

3. Ամբաստանյալ Ա.Ավետիսյանի պաշտպան Ա.Ադամյանի, ամբաստանյալ Ա.Ազիբեկյանի պաշտպան Մ.Պողոսյանի, ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի պաշտպաններ Լ.Սահակյանի և Ե.Վարդյանի վերաքննիչ բողոքների հիման վրա քննության առնելով քրեական գործը՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական

դատարանը (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան) 2016 թվականի մարտի 29-ին որոշում է կայացրել պաշտպաններ Լ.Սահակյանի, Ե.Վարոյանի, Մ.Պողոսյանի բողոքները մասնակիորեն բավարարելու, պաշտպան Ա.Ադամյանի բողոքը մերժելու, Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի օգոստոսի 5-ի դատավճիռը բեկանելու և Ա.Խոջումյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղավոր ճանաչելու մասին: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով Ա.Խոջումյանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է:

Նույն որոշմամբ Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռն ամբաստանյալ Ա.Ազիբեկյանի նկատմամբ նշանակված պատժի մասով փոփոխվել է:

4. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 29-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոքներ են բերել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Գ.Մելքոնյանը, ամբաստանյալ Ա.Ազիբեկյանի պաշտպաններ Ե.Սարգսյանն ու Մ.Պողոսյանը, ամբաստանյալ Ա.Ավետիսյանն ու նրա պաշտպան Ա.Ադամյանը:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2016 թվականի հուլիսի 28-ի որոշմամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Գ.Մելքոնյանի՝ վճռաբեկ բողոք բերելու բաց թողնված ժամկետը վերականգնվել է, նշված բողոքը վերադարձվել է, և սահմանվել 10-օրյա ժամկետ՝ բողոքի ձևական սխալները շտկելու և այն կրկին ներկայացնելու համար:

Վճռաբեկ դատարանի՝ 2016 թվականի հոկտեմբերի 6-ի որոշումներով ամբաստանյալ Ա.Ազիբեկյանի պաշտպաններ Ե.Սարգսյանի ու Մ.Պողոսյանի, ամբաստանյալ Ա.Ավետիսյանի ու նրա պաշտպան Ա.Ադամյանի վճռաբեկ բողոքները վարույթ ընդունելը մերժվել է:

ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Գ.Մելքոնյանը կրկին ներկայացրել է վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2016 թվականի նոյեմբերի 7-ի որոշմամբ վարույթ է ընդունվել:

Դատավարության մասնակիցները վճռաբեկ բողոքի պատասխան չեն ներկայացրել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ա.Խոջումյանին մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ «(...) [Նյա 2014 թվականի ապրիլի 1-ին՝ ժամը 24-ի սահմաններում, Բջևան քաղաքում գործող «Բջևանաարուն» ռեստորանստորանոցային համալիրի տարածքում անձանց նկարումներ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի գոգորումներ, դիտարկություններ կոպիտ կերպով խախտել է հասարակական կարգը և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորել հասարակության նկարումներ, ինչն արտահայտվել է համալիրի բակ եկած Աշոտ Ադինյանի և Արսեն Չապուխյանի ուղղությամբ զենքով՝ օրինական կերպով իրեն սահմանափակելու և հրազեն համդիսացող «Սայգա» տեսակի 7.62 մմ տրամաչափի ինքնաձիգով կրակոցներ արձակելով, որն էլ ռեալ վրանագ է սրեղծել նրանց կյանքի և առողջության համար:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Այսպես, 2014 թվականի սպրիլի 1-ի երեկոյան Ա.Խոջունյանը Տալուշի մարզի Գեդառույիս համայնքի բնակիչ Հովիկ Խեչյանին պարկանոց անասնաֆերմայի հարակից տարածքի կառուցապատման հարցով Ա.Այդինյանի հետ անսխորժ հեռախոսազրույց ունենալուց հետո հարցերը պարզաբանելու նպատակով վերջինիս կանչել է իրեն պարկանոց (...) «Իջևանարուն» ռեստորանսահյուրանոցային համալիր: Ա.Խոջունյանը, տեղյակ լինելով Ա.Այդինյանի այցելության մասին, նախապես իր հետ վերցրել է օրինական հիմունքներով իրեն պարկանոց «Սայգա» տեսակի 7.62 մմ տրամաչափի կարաբինը, սպա ռեստորանի բակում սպասել նրան: Ժամը 23:50-ի ասհնաններում, երբ Ա.Այդինյանը համազրույցի Ա.Չապուխյանի վարած «Վազ 21703» մակնիշի սվրոմեքենայով ժամանել և փորձել է մրնել ռեստորանի տարածք, Ա.Խոջունյանը, դիրավորությանը կոպիտ կերպով խախտելով հասարակական կարգը և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելով հասարակության համալիրի աշխատակիցների և հարակից մայրուղով երթնելող քաղաքացիների նկատմամբ, կյանքի և առողջության համար վրանգավոր բնույթուն գործադրելու սպառնալիքով կրակոցներ է արձակել սվրոմեքենայի դիմաց, որի ժամանակ Ա.Չապուխյանը վախի ազդեցության տակ բացել է մեքենայի դուռը, ներսվել սվրոմեքենայից և թաքնվել համալիրի պահակարան հերնանսում: Ա.Այդինյանը, իջնելով սվրոմեքենայից, ձեռքերը վեր պարզած, փորձել է մտրենալ Ա.Խոջունյանին, հորդորել է դադարեցնել կրակոցները, սակայն վերջինս, շարունակելով իր խուլիգանական գործողությունները, սեփական անձի առավելությունն ընդգծելու մոլուցքով տարված, ինքնահաստատման սկնկալիքով, ձգրելով իր հակահաստատական վարքագծով սպացուցել իր անկախությունը հասարակության մեջ ընդունված վարքագծի կանոններից, իր անձը հակադրելով հասարակությանը՝ ցույց տալ իր գերակայությունը, անրեսել է խուլիգանական գործողությունները դադարեցնելուն ուղղված՝ Ա.Այդինյանի հորդորները և, լցված լինելով անթաքույց արհամարհանքով համակեցության ու բարոյականության նորմերի պահանջների նկատմամբ, շարունակել է հրազենի գործադրմամբ կրակոցներ արձակելը տարբեր ուղղություններով, ռեսալ վրանգ արեղծել ներկա գրնվող անձանց կյանքի ու առողջության համար՝ դրանով իսկ խախտելով ռեստորանսահյուրանոցային համալիրի աշխատակիցների բնականոն աշխատանքը, պատահական անցորդների և հասարակության անդորրը՝ արեղծելով վախի մթնոլորտ: Ընթացքում, երբ Ա.Խոջունյանը շարունակել է գենքի գործադրմամբ իր խուլիգանական գործողությունները, Ա.Այդինյանը երկու անգամ կրակել է օղ և հեռացել, որից հետո միայն Ա.Խոջունյանը դադարեցրել է իր խուլիգանական գործողությունները (...):» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 5-րդ, թերթեր 308-327):

6. Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռի համաձայն՝ «(...) Անրատարանյալ Ա.Խոջունյանին մեղաագրված արարքը հաստատված է, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ճիշտ է որակված, որի համար նա ենթակա է պարժի» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 11-րդ, թերթեր 1-9):

6.1. Առաջին ատյանի դատարանը դատավճռի հիմքում, ի թիվ այլոց, դրել է նաև ամբաստանյալներ Ա.Խոջունյանի և Ա.Ավետիսյանի, տուժող

Ա.Այդինյանի, վկաներ Ա.Ճաղարյանի, Ա.Քոչարյանի, Ա.Չապուխյանի և Հ.Խեչյանի տված հետևյալ ցուցմունքները.

- ամբաստանյալ Ա.Խոջումյան՝ «(...) Աշոտ Այդինյանի հետ անսխորտ խոսակցություն ունենալուց հետո, երբ վերջինս մի խոսք անձանց հետ այցելել է իրեն պարկանող «Բջևանապտուն» ռեստորանսահյուրանոցային համալիր, հետագա բարդություններից և հնարավոր վիճաբանությունից խուսափելու նպատակով օրինական կարգով իրեն ամրակցված «Սայգա» փեսասկի ինքնաձիգով կրակոցներ է արձակել ռեստորանի փարածք մերձող «Պրիորա» մակնիշի ավրումեքենայի դիմաց և օդ համալիր եկած անձանց մուտքը խոչընդոտելու համար (...):»

- ամբաստանյալ Ա.Ավետիսյան՝ «(...) Անդրանիկ Խոջումյանը պարունել է դեպքի իրական հանգամանքները, այն, որ առաջինն ինքն է կրակել և արձակել է շուրջ 30 կրակահերթ, որպես մրերիմ գայրացել են նրա վրա և նեղարել, որ դեպքի մասին լսել են այլ անձանցից (...):»

- տուժող Ա.Այդինյան՝ «(...) [իր] համագյուղացի Արսեն Չապուխյանի հետ Երևան գնալու ճանապարհին հասնելով «Բջևանապտուն» ռեստորանսահյուրանոցային համալիրի մուր և հիշելով ժամեր առաջ Անդրանիկ Խոջումյանի հետ ունեցած անսխորտ հեռախոսագրոցը՝ Ա.Չապուխյանին ինդրել է հանդիպել Ա.Խոջումյանին և նոր շարունակել ճանապարհը: Նույն պահին՝ Ա.Չապուխյանի վարած «Պրիորա» մակնիշի ավրումեքենայով ռեստորանի դարպասներից ներս մրնելու ժամանակ լսել է կրակոցի ձայներ և նկարել, որ Ա.Խոջումյանը ձեռքին եղած ինքնաձիգով կրակում է փարեր ուղղություններով: Ա.Չապուխյանը վախի ազդեցության փակ իջել է մեքենայից, թաքնվել պահակարան հերնամասում, որից հետո ինքը, ձեռքերը վեր պարգած, փորձել է մուրենալ Ա.Խոջումյանին ինդրելով դադարեցնել կրակոցները: Երբ վերջինս շարունակել է կրակահերթը, ինքը մուրեցել է ավրումեքենայի հերնի դռանը, բացել այն և հասնելով իր գազային ապրճանակը, երկու անգամ կրակել է օդ և դեպքի վայրից դիմել փախուստի (...):»

- վկա Ա.Ճաղարյան՝ «(...) [Ինքն] աշխատում է «Բջևանապտուն» հյուրանոցառեստորանային համալիրում՝ որպես ադմինիստրատոր: (...) [Կրակոցներ է լսել: Այդ պահին Անդրանիկ Խոջումյանը մուրեցել է իրեն և հրահանգել է արգելել ռեստորանի աշխատակիցների ելքը: Այնուհետև մրել է ներս և Արուսյակին ու Լիդային զգուշացրել, որ հանկարձ դուրս չգան, ու մինչև իջել է արդեն վերջացել էր այդ իրարանցումը (...):»

- վկա Ա.Քոչարյան՝ «(...) [Ինքն] աշխատում է «Բջևանապտուն» հյուրանոցառեստորանային համալիրում որպես հախարար: 2014 թվականի ապրիլի 1-ին՝ երեկոյան, «Բջևանապտուն» ռեստորանսահյուրանոցային համալիրի սենյակներից մեկում Լիդիա Գալարյանի հետ գրոցելու ընթացքում լսել է կրակոցի ձայներ, որից քիչ անց սենյակ է մրել Անուշ Ճաղարյանը և հայրնել, որ ինչ որ անձինք եկել են ռեստորանի բակ և կրակում են: Անուշ Ճաղարյանը պահանջել է մնալ սենյակում (...):»

- վկա Ա.Չապուխյան՝ «(...) [«Բջևանապտուն» ռեստորան] մրնելուց կրակոցներ է լսել ու մեքենան կանգնեցրել: Իրեն թվացել է մեքենայի առաջին է կրակոցը, դուրս

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

է եկել մեքենայից ու կանգնել ռեստորանի մուտքի պահակարան հետնամասում: Գրանից հետո Աշոտն իջել է մեքենայից, շրջվել մեքենայի հետևի դուռը բացել, զենքը հանել և երկու անգամ օդ կրակել: (...) Ճիշդ է, Անդրանիկ Խոջունյանի կրակոցը չի տեսել, սակայն որ իջել է, նրա ձեռքին զենք է տեսել, բայց իրենց ուղղությամբ զենք չի պահել: (...) Կրակոցների պահին մայրուղով անցնող մեքենաները մի պահ դանդաղեցրել են երթևեկությունը ու գնացել, սակայն չեն կանգնել (...):»

- վկա Հ.ԽԵՃՅԱՆ՝ «(...) ինքն ու Անդրանիկ Խոջունյանը գտնվել են սարամասում, իր հեռախոսահամարին է զանգահարել Գեարտիմյանի գյուղի գյուղապետ՝ Արթուրը, ֆերմայի փարածքի հողի հետ կապված: Խոսակցության ընթացքում վիճաբանություն է եղել իրենց միջև: Գյուղապետը ֆերմայի փաստաթղթերն էր ուզում, ինքն էլ ստել է, որ դրանք տանն են, իսկ ինքը գտնվում է սարում: Անդրանիկը, տեսնելով, որ վիճաբանում են, հեռախոսը վերցրել է և բացարձակ, որ վիճաբանություն պետք չէ: Մեկ էլ ճանապարհին իր հեռախոսահամարին կրկին զանգ է եկել, արդեն [Այոն էր, Անդրանիկը վերցրեց հեռախոսը, իրեն էլ բացարձակ, խոսակցությունը փոխվեց, արդեն իրենց մեջ մեծ վիճաբանություն եղավ: Այոն իրեն կանչել է Գեարտիմյանի գյուղի գյուղապետարան: Անդրանիկը սասց այս ժամին գյուղապետարան մի գնա, թող իրենք զան օրջեկր: Անդրանիկը Այոնին ու Արթուրին սասց եկեք օրջեկր: Արևեն Չապուխյանն էր ու Այոն սպիրակ պրիորայով: Մինչև օրջեկր գալն Անդրանիկը վազեց վերև, սվիրունարը վերցրեց ու իջավ ներքև, մի քիչ վարորդներից հեռու կանգնեց ու սպասում էր: (...) Երբ մեքենան փորձում էր մտնել ներս, Անդրանիկը սկսեց կրակել իրենց ուղղությամբ դեպի փարթեր կողմեր ու ստում էր առաջ չգաք: Այոն իջավ անցավ մեքենայի հետևի ձախ դռան կողմը, մեքենայից շոր հանեց ու կրակոց է լսել, կրակոցի ուղղությունը չի տեսել: Անդրանիկի սվիրունարը փամփոշուներով լիքն էր: (...) Առաջին կրակոցից հետո Այոն գոռում էր՝ ստելով ինչ ես անում: Արևեն[ը] կրակոցի ժամանակ իջել է մեքենայից ու, դեպի Անդրանիկը գոռարով, ստել է՝ ինչ ես անում: (...) Անդրանիկը գոռում էր, ստում էր, որ առաջ չգաք, թե չէ կենդանի մարդ չի դուրս գա, նա վազում էր առաջ, մի կողմ (...):» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 11-րդ, թերթեր 1-9):

7. Ամբաստանյալ Ա.Խոջունյանի պաշտպաններ Լ.Սահակյանի և Ե.Վարդանյանի վերաքննիչ բողոքի համաձայն՝ «(...) Այս տրամաբանության մեջ է տեղափոխվում նաև մեղադրող դատախազի կողմից Անդրանիկ Խոջունյանի համար միջնորդված, սպա կայացված դատավճռով սահմանված պարտաճաշիր, երբ արձանագրելով, որ Ա.Խոջունյանի պարիժն ու պարտասանարկությունը ծանրացնող հանգամանքներ չկան, դատախազն այնուամենայնիվ միջնորդել է խմբապարանյակին դատապարտել առավելագույն հնարավոր ժամկետով ազատագրված, իսկ [Առաջին արյանի] դատարանը, ցուցաբերելով «աննկարագրելի մարդասիրություն», սահմանել է պահանջվածից 6 ամսով պակաս պարտաճաշիր» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 12-րդ, թերթեր 41-56):

7.1. Վերաքննիչ դատարանն իր որոշմամբ փաստել է. «(...) Անդրանիկ Խոջունյանի և Աշոտ Այդինյանի միջև հեռախոսային խոսակցության ընթացքում առաջացել է վեճ, ինչի արդյունքում Ա.Այդինյանն անպարկեշտ խոսքեր է ստել

Ա.Խոջունյանին և ցանկացել հանդիպել վերջինին՝ պարզաբանումներ սրանալու նպատակով: Այնուհետև Ա.Այդինյանը հարցեր պարզաբանելու նպատակով մեկ կամ մի քանի մեքենաներով (նշվածի հետ կապված առկա են հակասական ցուցմունքներ) ուղևորվել է ռեստորանային համալիր, իսկ Անդրանիկ [Խոջունյանը], ցանկանալով կանխել վերջինների մուտքը և հետագա անսխործոնություններից խուսափելու նպատակով սկսել է մեքենայի դիմաց, կողք և օդ կրակոցներ արձակել, որպեսզի վախեցնի, ինչի արդյունքում էլ կրակոցներ է արձակել նաև Ա.Այդինյանը:

Վերը նշվածը ոչ միայն բավարար չէ խուլիզանության մասին հիմնավոր հետևության գալու համար, այլև դրանց մի մասը վկայում են այն մասին, որ վիճարանությունը հիմնականում պայմանավորված է եղել Ա.Այդինյանի կողմից Ա.Խոջունյանին հայտնելու, ագրեսիվ վարքագիծ դրսևորելու և արդյունքում՝ պարզաբանումներ սրանալու նպատակով ռեստորանային համալիր ուղևորվելու հանգամանքով: Իսկ վիճարանության առաջացման նման պայմաններում դժվար է համաձայնել այն մտրեցման հետ, որ ամբաստանյալի գործողություններում խուլիզանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմն առկա է: Ավելին՝ պետք է նկատել, որ նախքան Ա.Այդինյանի հետ հեռախոսագրույց ունենալն Անդրանիկ [Խոջունյանը] որևէ վիճարանության, կրվի փրամադրվածություն չի ունեցել, այլ, ընդհակառակը, զանգահարել է ռեստորանային համալիր և հաց ուրելու նպատակով չորս հոգու համար նախարեւելած սեղան է պարվիրել:

Ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, որ մեղադրանք առաջադրելու որոշման մեջ նշվել է, որ Ա.Խոջունյանն իր գործողություններով խախտել է ռեստորանային համալիրի աշխատակիցների բնականոն աշխատանքը, պատահական անցորդների և հասարակության անդորրը, սպա Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ նշված հանգամանքի մասին վկայող բավարար վկայներ քրեական գործում առկա չեն: Ընդ որում, հարկանշական է նաև այն փաստը, որ դեպքը տեղի է ունեցել գրեթե կեսգիշերին ժամը մոտ 23:00-ից 23:30-ի սահմաններում, ռեստորանային համալիրի ներսի հարվածում, իսկ ռեստորանային համալիրը գրնվել է Բջևան-Դիլիջան ավտոճանապարհի 4-րդ կմ-ի ձախակողմյան հարվածում: Ավելին՝ վկա Արսեն Չապուխյանը նշել է, որ կրակոցների պահին ոչ մի մարդ չի տեսել, մայրուղով անցնող մեքենաները մի պահ դանդաղեցրել են երթևեկությունը և գնացել, իսկ Անուշ Ճաղարյանը հայտնել է, որ մինչև մեքենաների գալն իրենք հաճախորդներ չեն ունեցել, «Բջևանսարունը» ժամը 22:00-ից փակ է եղել:

Իսկ, եթե նույնիսկ ընդունելի համարվի, որ ամբաստանյալի գործողություններով ռեստորանային համալիրի աշխատակիցների բնականոն աշխատանքը, պատահական անցորդների և հասարակության անդորրը խախտվել է, սպա այդ դեպքում խոսք կարող է գնալ քննարկվող հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի առկայության մասին, ինչը, սուբյեկտիվ կողմի բացակայության պայմաններում, ՀՀ վճարելի դատարանի (...) որոշման իմաստով, բավարար չէ խուլիզանության փաստը հաստատելու համար:

Այսպիսով, վերը նշված վկայներով ոչ միայն չի հաստատվում, այլև հերքվում է, որ Ա. Խոջունյանը գործել է խուլիզանական մղումներով: Հակառակ մտրեցումը

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կասկածելի է, և նման հետևությունը հիմնականում հիմնված է ենթադրությունների վրա:

(...)

Տվյալ դեպքում քրեական գործի նյութերով հաստատված է, որ Անդրանիկ Խոջունյանը ռեստորանային համալիր Աշուր Այդինյանի և այլոց մուտքը կանխելու նպատակով ինքնաձիգից կրակոցներ է արձակել վերջինների ավտոմեքենայի դիմաց, կողք և օդ, որից հետո Արսեն Չապուխյանը վախի սզդեցության տակ բացել է մեքենայի դուռը, նետվել է ավտոմեքենայից և թաքնվել համալիրի արահակարան հետնամասում, իսկ Աշուր Այդինյանը, իջնելով ավտոմեքենայից, ձեռքերը վեր պահած փորձել է մուրեմա Անդրանիկ Խոջունյանին և հորդորել, որ դադարեցնի կրակոցները, սակայն վերջինը շարունակել է:

Վերաքննիչ դատարանը, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Ա.Խոջունյանն ինքնաձիգից բազմաթիվ կրակոցներ է արձակել Ա.Այդինյանի և Ա.Չապուխյանի մեքենայի դիմացի և կողքի հարվածներում, որպեսզի դրանով կանխի նրանց հնարավոր գործողությունները, ինչպես նաև կրակոցները շարունակվել են վերջինների կողմից մեքենայից դուրս գալուց հետո, գրնում է, որ Ա.Խոջունյանի գործողություններն իրենց մեջ պարունակում են սպանության, ինչպես նաև առողջության ծանր վնաս պատճառելու սպառնալիք: Ավելին՝ այդ սպառնալիքն Ա.Այդինյանի և Ա.Չապուխյանի կողմից ընկալվել է որպես իրական, քանի որ Ա.Չապուխյանը փախուստի է դիմել, իսկ Ա.Այդինյանը, ձեռքերը վեր պահած, փորձել է հանդարտեցնել իրավիճակը, իսկ հետագայում այն կանխելու նպատակով կրակ է արձակել:

Ինչ վերաբերում է այն հանգամանքին, որ Ա.Խոջունյանի գործողությունները կարող են դիտվել որպես անհրաժեշտ պաշտպանություն, սակայն Վերաքննիչ դատարանի համար դա ընդունելի չէ, քանի որ արդեն իսկ հաստատված է, որ սաքսարանայի սկզբնական կրակոցից հետո Ա.Այդինյանը և Ա.Չապուխյանը մեքենայից դուրս են եկել և որևէ գործողություն չեն կատարել, այլ, ընդհակառակը, Ա.Չապուխյանը փախուստի է դիմել, իսկ Ա.Այդինյանը ձեռքերը վեր է պարզել: Այսինքն՝ Ա.Խոջունյանի կրակոցները շարունակվել են նաև այն իրավիճակում, երբ վերջինին ակնհայտ է եղել, որ Ա.Այդինյանը և Ա.Չապուխյանը մեքենայից իջնելուց հետո որևէ հանրորեն վրանգավոր գործողություն չեն կատարել:

Այսպիսով՝ Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ Ա.Խոջունյանի արտքքը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշներին:

(...) Տվյալ դեպքում քրեական գործի նյութերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ տուժող Ա.Այդինյանն իրեն սպառնալիքներ տալու առումով երբևէ սաքսարանայի դեմ բողոք չի ներկայացրել: Ավելին՝ նման բողոք չի ներկայացրել նաև Ա.Չապուխյանը:

Վերոնշյալի արդյունքում դատարանը գալիս է այն եզրահանգման, որ տուժողի բողոքի բացակայության հիմքով Անդրանիկ Խոջունյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով քրեական հետապնդումը պետք է դադարեցնել (...)» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 13-րդ, թերթեր 131-184):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

8. Բողոքը բերած անձի համոզմամբ Վերաքննիչ դատարանը, գործով ձեռք բերված ապացույցներին տալով կամայական գնահատական, թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի պահանջների խախտում, ինչն ազդել է գործի ելքի վրա:

Մասնավորապես, բողոքաբերը վերլուծել է Վճռաբեկ դատարանի՝ ապացույցների գնահատման վերաբերյալ թիվ Ե-ԲԲԴ/0632/01/08, թիվ ՇԴԴ/0126/01/12, թիվ ԵԿԴ/0168/01/12, ինչպես նաև խուլիզանության հանցակազմի վերաբերյալ թիվ ԱՎԴ/0014/01/11, թիվ ՎԲ-223/06, սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ գույք ոչնչացնելու սպառնալիքի հանցակազմի վերաբերյալ թիվ ԿԴԿ/0025/01/12 որոշումներով արտահայտած իրավական դիրքորոշումները և գտել, որ Վերաքննիչ դատարանը սույն գործով ապացույցները յուրովի է գնահատել՝ արդյունքում ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի կողմից կատարված արարքին տրված քրեաիրավական որակման վերաբերյալ գալով սխալ եզրահանգման:

Ըստ բողոքի հեղինակի՝ ձեռք բերված ապացույցներով հաստատվել է, որ Ա.Խոջումյանը չնչին առիթով գեներալ գործադրմամբ դիտավորությամբ կոպիտ կերպով խախտել է հասարակական կարգը, որպիսի պայմաններում ամբաստանյալի կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նախատեսված արարք կատարելու վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները հիմնազուրկ են և չեն բխում գործի նյութերից: Մասնավորապես, բողոքաբերը նշել է, որ Ա.Խոջումյանը բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք է դրսևորել «Իջևանատուն» համալիրի աշխատակիցների և այնտեղ գտնվող անձանց նկատմամբ, իրեն ամրակցված «Մայգա» տեսակի ինքնաձիգով շուրջ 30 մարտական փամփուշտներով կրակոցներ է արձակել նշված համալիրի տարածք մտնող ավտոմեքենայի դիմաց, գետնին և օդ, ապա կրակոցները շարունակել որսորդական հրացանով՝ իր գործողություններով խախտելով հասարակական նշանակության օբյեկտի բնականոն աշխատանքը և վախի զգացում առաջացնելով ինչպես դրա աշխատակիցների, այնպես էլ Ա.Այդինյանի և Ա.Չապուխյանի մոտ:

9. Վերոշարադրյալի հիման վրա բողոքաբերը խնդրել է ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքը վերաորակելու մասով բեկանել Վերաքննիչ դատարանի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռին:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

10. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով (սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ գույք ոչնչացնելու սպառնալիքը) և նույն օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

(խուլիզանությունը) նախատեսված հանցակազմերի հատկանիշների մեկնաբանման կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ոստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

11. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. հիմնավորվա՞ծ են արդյոք ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշների առկայության և նույն օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հատկանիշների բացակայության մասին Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները:

12. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասը պատասխանատվություն է նախատեսում սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու սպառնալիքի համար, եթե այդ սպառնալիքն իրականացնելու իրական վտանգ է եղել:

Նշված հանցակազմին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Վ.Խաչատրյանի գործով կայացված որոշմամբ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) [Սխալության սպառնալիքի հետ մեկտեղ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածը] սպառնախանարություն է նախատեսում առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու իրական սպառնալիքի համար: Այսինքն՝ նշված հանցակազմի օբյեկտը համարական բնույթ է կրում, այն բաղկացած է մարդու կյանքի և առողջության, ինչպես նաև սեփականության անվրանգության սպառնալիքի նույնիսկ հասարակական հարաբերություններից:

Քննարկվող հանցագործության օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է սկիզբ գործողություններով՝ սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու սպառնալիքով: Սպառնալիքը մարդու նկատմամբ հոգեբանական հարկադրանքի ձև է, որը նպատակ է հետապնդում վախեցնել նրան, առաջացնել տագնապի, սեփական անվրանգության կամ գույքի համար անհանգստության զգացում: Այս հանցակազմի իմաստով սպառնալիքի արտահայտման եղանակները կարող են տարբեր լինել, ինչն արարքի որակման համար նշանակություն չունի: Այն կարող է արտահայտվել բանավոր, գրավոր, որոշակի գործողություններով (օրինակ՝ զենքը ցուցադրաբար թափահարելով):

(...) Սուբյեկտիվ կողմից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով արգելված արարքը բնութագրվում է միայն ուղղակի դիտավորությամբ: Այսինքն՝ հանցավորը գիտակցում է, որ սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու սպառնալիք տալով՝ փոժողի վրա հոգեբանական ազդեցություն է գործադրում՝ վերջինիս մտք առաջացնելով վախի, անվտանգության զգացողություն, նախատեսում և ցանկանում է նշված հետևանքների առաջացումը: Հանցագործության շարժառիթները կարող են տարբեր լինել՝ վրեժ, խանդ, անձնական անբարյացկամ հարաբերություններ և այլն (...)» (տե՛ս Վլադիկ

Խաչատրյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի հունիսի 8-ի թիվ ԿԴԽ/0025/01/11 որոշման 17-19-րդ կետերը):

13. Վերահաստատելով և զարգացնելով *Վ.Խաչատրյանի* վերաբերյալ որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նախատեսված արարքով տուժողին պատճառվում է որոշակի հոգեբանական վնաս, որի նպատակը վերջինիս մոտ վախի զգացում առաջացնելն է: Հանցագործության շարժառիթները յուրաքանչյուր դեպքում կարող են տարբեր լինել (խանդի, վրեժի, խուլիգանական և այլն) և, թեև արարքի որակման համար նշանակություն չունեն, սակայն դրանց բացահայտումը կարևոր է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նախատեսված արարքն այլ հանցակազմերից (այդ թվում՝ խուլիգանությունից) տարանջատելու համար:

Քննարկվող հանցագործության օբյեկտիվ կողմն արտահայտվում է սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու սպառնալիք ներկայացնելով: Վերոնշյալ գործողությունները կատարելու սպառնալիքը, սակայն, ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի մի շարք այլ հանցակազմերում նախատեսված է որպես օբյեկտիվ կողմի բաղկացուցիչ մաս կամ հանցակազմն առավել որակյալ դարձնող հանգամանք (ընդ որում, սպառնալիքը՝ որպես հոգեբանական հարկադրանքի ձև, տարբեր հանցակազմերում տարբեր կերպ է նկարագրված՝ *«սպանության, առողջությանը վնաս պատճառելու, գույքը ոչնչացնելու կամ վնասելու սպառնալիք»* (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 332.3-րդ հոդվածի 2-րդ մաս, 340-րդ հոդվածի 2-րդ մաս, 347-րդ հոդվածի 1-ին մաս և այլն), *«կյանքի կամ առողջության համար վրանգավոր բռնություն գործադրելու սպառնալիք»* (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 164-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 175-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 183-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետ և այլն) կամ *«բռնություն գործադրելու սպառնալիք»* (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 147-րդ հոդվածի 2-րդ կետ, 165-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, 182-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 258-րդ հոդվածի 2-րդ մաս և այլն)): Հետևաբար անհրաժեշտություն է առաջանում հստակեցնել՝ որ դեպքում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նկարագրված արարքը ինքնուրույն քրեաիրավական գնահատական ստանում, որ դեպքում՝ կլանվում այն հանցակազմով, որի մասն է կազմում սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու սպառնալիքը:

Այդ համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ վերոնշյալ գործողությունները կատարելու սպառնալիքը մեկ այլ հանցագործության բաղկացուցիչ մասն է, ապա որակվում է ոչ թե ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով կամ հանցագործությունների համակցության կանոններով, այլ միայն այն նորմով, որը պարունակում է հանցագործության հատկանիշների առավել ամբողջական նկարագրություն: Մինչդեռ, եթե սպանության կամ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ խոշոր չափի գույք ոչնչացնելու սպառնալիքն այլ հանցակազմի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բաղկացուցիչ մաս չէ, ապա կատարված արարքը որակվում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով:

14. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Խուլիզանությունը՝ դիտարկությանը հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտել[ն է], որն արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով

(...):

2. Նույն արարքը, որը զուգորդվել է անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով (...),

(...):

4. Մոյն հոդվածի երկրորդ (...) մասով նախատեսված արարքը, որը կատարվել է զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ (...):»:

Խուլիզանության հանցակազմի պարտադիր հատկանիշների վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած կայուն նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ խուլիզանության հիմնական հանցակազմն ունի մեկ օբյեկտ՝ **այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք կազմում են հասարակական կարգի բովանդակությունը**, մինչդեռ խուլիզանության որակյալ հանցակազմերը երկօբյեկտ են, որոնց դեպքում որպես պարտադիր լրացուցիչ օբյեկտ հանդես են գալիս անձի անձեռնմխելիության, պատվի և արժանապատվության, առողջության, քաղաքացիների և կազմակերպությունների գույքային շահերի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները:

Օբյեկտիվ կողմից խուլիզանությունը դրսևորվում է **հասարակական նշանակության վայրերում**, ինչպես նաև հասարակական նշանակություն չունեցող վայրերում, որտեղ, սակայն, **առկա է հանրություն**, սահմանված կարգի կոպիտ խախտման մեջ, որն արտահայտվում է այդ վայրերում գտնվող հասարակության անդամների նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով: Հասարակական կարգի **ոչ կոպիտ** խախտումը, որը թեև արտահայտվել է հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով, ենթակա չէ որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածով: Նույն կերպ՝ վկայակոչված հոդվածով ենթակա չէ որակման հասարակական կարգի այն կոպիտ խախտումը, որը **չի դրսևորվել հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով**:

Կոպիտ խախտումն արտահայտվում է նրանում, որ անձի կատարած գործողությունների հետևանքով հասարակության անդամների մեջ առաջանում է զայրույթ, վրդովմունք, կամ նրանց անհարմարություն կամ լուրջ անհանգստություն է պատճառվում, կամ առաջանում է վախի զգացում իրենց կյանքի, առողջության, գույքի պահպանության կապակցությամբ: Հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքի դրսևորումն արտահայտվում է մարդկային համակեցության կանոնների նկատմամբ ակնհայտ արհամարհանք դրսևորելու, հասարակական վայրերում

վարքագծի կանոնները ցուցադրական կերպով անտեսելու, շրջապատի մարդկանց և կոլեկտիվին հակադրվելու ձևով:

Սուբյեկտիվ կողմից խուլիգանություն կատարող անձը ոչ միայն գիտակցում է, որ իր գործողություններով խախտում է հասարակական կարգն ու բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորում հասարակության նկատմամբ, այլև ցանկանում է դա: Խուլիգանությունը կատարվում է **խուլիգանական դրդումներով**, որը դրսևորվում է հասարակական կարգը կոպիտ կերպով խախտելու, հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելու ձգտմամբ:

Խուլիգանության վերաբերյալ գործերով կարևոր է տուժողի վարքագիծը հաշվի առնելը: Մասնավորապես, եթե խուլիգանական գործողությունները կատարվել են կենցաղային հողի վրա առաջացած վեճի արդյունքում, ապա նախ անհրաժեշտ է պարզել, թե ով է հանդիսացել վեճը նախաձեռնողը: Արարքը չի կարող որակվել որպես խուլիգանություն, եթե վիճաբանությունն առաջանում է տուժողի ոչ իրավաչափ վարքագծի հետևանքով և, հետևաբար, հանցանք կատարած անձի մոտ բացակայում են խուլիգանական դրդումները: Նման պարագայում արարքը կարող է խուլիգանություն որակվել միայն այն դեպքում, **երբ խուլիգանական դրդումներն առաջանան հետագայում, և արարքը վերաճի խուլիգանության** (խուլիգանության հանցակազմի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս *Շահեն Հախվերդյանի* վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2012 թվականի մարտի 30-ի թիվ ԱՎԴ/0014/01/11 որոշումը):

14.1. Բնչ վերաբերում է խուլիգանության որակյալ հանցակազմերին, մասնավորապես՝ հողվածի 4-րդ մասով նախատեսված՝ զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ իրականացված խուլիգանության առկայությանը, ապա Վճռաբեկ դատարանը *Ա.Խղաթյանի և Ա.Աթաբեկյանի* վերաբերյալ որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը՝ «(...) *Խուլիգանությունը ծանրացնող հանգամանքներով որակելու համար անհրաժեշտ է հավասարել, որ կատարված արարքի արդյունքում, բացի հանցագործության հիմնական անմիջական օբյեկտից՝ հասարակական կարգի պաշտպանության սպառնալուսն ուղղված հասարակական հարաբերություններից, խախտվել են նաև օրենքով պաշտպանվող այնպիսի հարաբերություններ, ինչպիսիք են անձի կյանքը, առողջությունը, քաղաքացիների ու կազմակերպությունների գույքային շահերը և այլն: (...):*

(...) ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով անձը կարող է քրեական պատասխանատվության ենթարկվել, եթե վերջինիս արարքում առկա են նույն հոդվածի 2-րդ կամ 3-րդ մասերով նկարագրված հանցակազմի հատկանիշները, հերևաբար զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ խուլիգանության ծանրացնող հանգամանքը հանցավորին կարող է մեղսագրվել, եթե նշված առարկաների օգտագործումը զուգորդվել է՝

- ա) բռնություն գործադրելով կամ
- բ) բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գ) անձանց կյանքի կամ առողջության համար իրական վրանագ սրտեղծելով:

(...) Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ (...) զենքի կամ այլ առարկաների գործադրմամբ բռնության սպառնալիքն անձի նկատմամբ հոգեբանական հարկադրանքի ձև է, որն արտահայտվում է հանցավորի կողմից ֆիզիկական բռնություն գործադրելու վերաբերյալ իր մտադրությունը բանավոր խոսքի կամ Կարաբնույթ գործողությունների միջոցով փուժողին հայրնելով՝ զուգորդված զենքը կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաները ցուցադրելով, Կարբեր մարմնաշարժումներով, ժեստերով և այլն: Ընդ որում, սպառնալիքը պետք է լինի իրական, այսինքն՝ փուժողը բավարար հիմքեր ունենա վստահեցնելու դրա իրականացումից: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ սպառնալիքի իրական լինելը պետք է որոշվի հանցագործության օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքների համակողմանի գնահատման արդյունքում՝ հաշվի առնելով ինչպես փուժողի սուբյեկտիվ ընկալումը, այնպես էլ օբյեկտիվ իրադրությունը (...):

Ինչ վերաբերում է զենքի կամ որպես զենք օգտագործվող առարկաների գործադրմամբ անձանց կյանքի կամ առողջության համար իրական վրանագ սրտեղծելուն, սպա հարկ է նկատել, որ այն թեև ուղղված չէ որևէ կոնկրետ անձի նկատմամբ բռնություն կամ բռնության սպառնալիք գործադրելուն, այնուամենայնիվ իրականացվում է այնպիսի եղանակով, որը վրանագում է շրջապատում գրնվող անձանց կյանքն ու առողջությունը: Մասնավորապես, որպես այդպիսին կարող են գնահատվել հանրային վայրերում անկանոն կրակոցներ արձակելը, գույքը հանրավրանագ, այսինքն՝ այնպիսի եղանակով ոչնչացնելը կամ վնասելը, որն իրական վրանագ է ներկայացնում մարդու կյանքի կամ առողջության համար, ինչպես նաև անձանց կյանքն ու առողջությունը վրանագի փակ դնող զենքի կամ այլ առարկաների գործադրման այլ դեպքերը» (տե՛ս Ազատ Խղթայանի և Աշոտ Աթաբեկյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2017 թվականի ապրիլի 12-ի թիվ ՏԳ/0085/01/14 որոշման 15-17-րդ կետերը):

15. Հիմք ընդունելով սույն որոշման 12-14.1-րդ կետերում արտահայտված իրավական դատողությունները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար անհրաժեշտ է նրա արարքում նախառաջ **հավաստել խուլիգանության հիմնական հանցակազմի առկայությունը**, այնուհետև՝ զենքի կամ այլ առարկաների գործադրմամբ այլոց նկատմամբ **բռնություն գործադրելու կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի կամ անձանց կյանքի կամ առողջության համար իրական վրանագ ստեղծող գործողություններ կատարելու հանգամանքը**: Հետևաբար, եթե խուլիգանության հիմնական հանցակազմն առկա է, իսկ խուլիգանական բուն գործողությունների կատարման ընթացքում ներկայացված բռնություն գործադրելու սպառնալիքը հաստատվում է, սպա այդ սպառնալիքը խուլիգանության որակյալ հանցակազմի բաղկացուցիչ մասն է հանդիսանում (նկարագրված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, իսկ եթե զուգորդվել է նաև զենքի կամ այլ առարկաների

գործադրամամբ՝ նաև նույն հոդվածի 4-րդ մասով), կլանվում է դրանով և ինքնուրույն քրեաիրավական որակում չի ստանում:

Մինչդեռ սպանության կամ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու սպառնալիքը, եթե նույնիսկ տրվել է խուլիգանական դրդումներով, սակայն հասարակական կարգի կոպիտ խախտումով և հասարակության նկատմամբ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունքով չի զուգորդվել, վկայում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշների առկայության մասին:

16. Անդրադառնալով սույն գործի փաստական հանգամանքներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով մեղադրանք է առաջադրվել այն բանի համար, որ նա Իջևան քաղաքում գործող «Իջևանատուն» ռեստորանահյուրանոցային համալիրի տարածքում անձանց նկատմամբ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի զուգորդմամբ, դիտավորությանը կոպիտ կերպով խախտել է հասարակական կարգը և բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորել հասարակության նկատմամբ, ինչն արտահայտվել է համալիրի բակ եկած Ա.Այդիսյանի և Ա.Չապուխյանի ուղղությամբ գեներով՝ օրինական կերպով իրեն ամրակցված և հրազեն հանդիսացող «Մայգա» տեսակի 7.62 մմ տրամաչափի ինքնաձիգով կրակոցներ արձակելով, որն էլ իրական վտանգ է ստեղծել նրանց կյանքի և առողջության համար (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Առաջին ատյանի դատարանն իր դատավճռով արձանագրել է, որ ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ճիշտ է որակված, որի համար նա ենթակա է պատժի (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանն իր դատական ակտում նշել է, որ վիճաբանությունը հիմնականում պայմանավորված է եղել Ա.Այդիսյանի կողմից Ա.Խոջումյանին հայհոյելու, ագրեսիվ վարքագիծ դրսևորելու և արդյունքում՝ պարզաբանումներ ստանալու նպատակով ռեստորանային համալիր ուղևորվելու հանգամանքով՝ ընդգծելով, որ քրեական գործում առկա չեն խուլիգանության օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ կողմերի առկայության մասին վկայող բավարար տվյալներ: Արդյունքում, հաշվի առնելով, որ Ա.Խոջումյանն ինքնաձիգից բազմաթիվ կրակոցներ է արձակել Ա.Այդիսյանի և Ա.Չապուխյանի մեքենայի դիմացի և կողքի հատվածներում, և կրակոցները շարունակվել են նաև նրանց մեքենայից դուրս գալուց հետո, Վերաքննիչ դատարանը փաստել է, որ ամբաստանյալի գործողությունները պարունակում են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նախատեսված՝ սպանության, ինչպես նաև առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու սպառնալիքի հատկանիշները (տե՛ս սույն որոշման 7.1-րդ կետը):

17. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստական տվյալների, ինչպես նաև ամբաստանյալներ Ա.Խոջումյանի ու Ա.Ավետիսյանի, տուժող

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ա.Այդինյանի, վկաներ Ա.Ճաղարյանի, Ա.Քոչարյանի, Ա.Չապուխյանի ու Հ.Խեչյանի ցուցմունքների (տե՛ս սույն որոշման 6.1-րդ կետը) վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ՝

- Ա.Խոջումյանի և Ա.Այդինյանի վիճաբանությունը սկսվել է անշարժ գույքի փաստաթղթերի տրամադրման հետ կապված Հ.Խեչյանի և Գետահովիտ գյուղի գյուղապետի միջև առաջացած խնդրի պարզաբանումից,

- Ա.Այդինյանն իր համագյուղացի Ա.Չապուխյանի հետ գնացել է «Իջևա-նատուն» համալիր՝ Ա.Խոջումյանի առաջարկով վերջինիս հանդիպելու,

- Ա.Խոջումյանը նախապես վերցրել է ինքնաձիգը և համալիրի դարպաս-ների մոտ սպասել Ա.Այդինյանին,

- Ա.Չապուխյանի մեքենայի՝ համալիրի դարպասներից ներս մտնելուն պես Ա.Խոջումյանն ինքնաձիգից անկանոն կրակահերթ է արձակել, այդ թվում՝ տվյալ մեքենայի ուղղությամբ,

- Ա.Չապուխյանն ու Ա.Այդինյանը բացականչություններով իջել են մեքե-նայից: Ընդ որում, Ա.Չապուխյանը թաքնվել է, իսկ Ա.Այդինյանը, ձեռքերը վերև բարձրացնելով, պահանջել է դադարեցնել կրակը,

- Ա.Խոջումյանը շարունակել է կրակոցներ արձակել, որի ընթացքում Ա.Այ-դինյանը մեքենայից վերցրել է իր ատրճանակը և օդ կրակել,

- Ա.Խոջումյանն Ա.Այդինյանից և Ա.Չապուխյանից պահանջել է առաջ չգալ, այլապես՝ *«կենդանի մարդ չի դուրս գա»*,

- Ա.Խոջումյանի կողմից իրականացված կրակոցների ժամանակ համա-լիրի մոտակայքով անցնող մեքենաները դանդաղեցրել են երթևեկությունը, ապա՝ շարժվել,

- Ա.Խոջումյանն իր համալիրի ադմինիստրատոր Ա.Ճաղարյանի միջոցով արգելել է շենքից դուրս գալ աշխատակիցներին, ովքեր ներսում սպասել են կրակոցների ավարտին,

- Ա.Խոջումյանն իր գործողությունները դադարեցրել է այն ժամանակ, երբ Ա.Այդինյանը փախուստի է դիմել:

18. Սույն որոշման 16-17-րդ կետերում մեջբերված և վերլուծված փաստա-կան հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 12-15-րդ կետերում մեջ-բերված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանը, ամբաստանյալ Ա.Խոջումյա-նի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասից վերառ-րակելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով, անտեսել է վերջինիս արարքում խուլիգանության հանցակազմի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկա-նիշների առկայության մասին վկայող, գործով հաստատված փաստական տվյալների համակցությունը:

Այսպես՝ Ա.Խոջումյանը հասարակական նշանակության վայրում՝ «Իջևա-նատուն» ռեստորանահյուրանոցային համալիրի տարածքում, կուպիտ կեր-պով խախտել է հասարակական կարգը, որն արտահայտվել է Ա.Չապուխ-յանի մեքենայի՝ համալիրի դարպասներից ներս մտնելուն պես ինքնաձիգից

անկանոն կրակահերթ արձակելով, այդ թվում՝ տվյալ մեքենայի ուղղությամբ: Նշված գործողությունների արդյունքում լուրջ անհանգստություն և վախի զգացում է առաջացել այնտեղ գտնվող անձանց մոտ, ինչը հաստատվել է թե՛ վկաներ Ա.Չապուխյանի ու Ա.Ճաղարյանի և թե՛ տուժող Ա.Այդինյանի ու վկա Ա.Քոչարյանի դատաքննական ցուցմունքներով: Մասնավորապես, վկա Ա.Չապուխյանը **նշել է մայրուղով անցնող մեքենաների՝ իրենց ընթացքը դանդաղեցնելու**, վկա Ա.Ճաղարյանը՝ համալիրի **աշխատակիցների ելքն արգելելու** վերաբերյալ Ա.Խոջումյանի կողմից հրահանգ ստանալու, տուժող Ա.Այդինյանը՝ **վախի ազդեցության տակ Ա.Չապուխյանի՝ մեքենայից իջնելու և թաքնվելու**, վկա Ա.Քոչարյանը՝ իրեն ու Լիդիա Գալստյանին Ա.Ճաղարյանի միջոցով տրված՝ **շենքի ներսում մնալու պահանջի մասին**: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ այս պայմաններում Վերաքննիչ դատարանի փաստարկներն առ այն, որ քրեական գործում առկա չեն բավարար տվյալներ ռեստորանային համալիրի աշխատակիցների բնականոն աշխատանքը, պատահական անցորդների և հասարակության անդորրը Ա.Խոջումյանի գործողությունների արդյունքում խախտվելու կապակցությամբ, անհիմն են և հերքվում են գործով հաստատված փաստական տվյալներով: Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի կողմից մատնանշված այն հանգամանքներին, որ դեպքը տեղի է ունեցել գրեթե կեսգիշերին՝ ժամը 23:00-ից մինչև 23:30-ի սահմաններում, ռեստորանային համալիրի ներսի հատվածում, իսկ ռեստորանային համալիրը գտնվել է Իջևան-Դիլիջան ավտոճանապարհի 4-րդ կիլոմետրի ճախակողմյան հատվածում, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով դրանք որևէ նշանակություն չեն կարող ունենալ խուլիգանության հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի առկայությունը հերքելու համար:

18.1. Անդրադառնալով ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքում խուլիգանության հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի բացակայության վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի փաստարկներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դրանք նույնպես չեն բխում սույն քրեական գործի նյութերից: Մասնավորապես, Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ վիճաբանությունը տեղի է ունեցել Ա.Խոջումյանի մտերիմ Հ.Խեչյանի անշարժ գույքի փաստաթղթերի հետ կապված չնչին առիթով, իսկ դատարանի այն հետևությունը, որ Ա.Խոջումյանը վիճաբանության տրամադրվածություն չի ունեցել, հերքվում է ինչպես Հ.Խեչյանի դատաքննական ցուցմունքներով, այն է՝ մինչև Ա.Չապուխյանի ու Ա.Այդինյանի համալիր գալը Ա.Խոջումյանը վազել է վերև, վերցրել ավտոմատը, կանգնել դարպասներից քիչ հեռու ու սպասել նրանց, այնպես էլ՝ Ա.Այդինյանի և Ա.Չապուխյանի տված ցուցմունքներով (տե՛ս սույն որոշման 6.1-րդ կետը):

Մինևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ նույնիսկ եթե նշված վիճաբանության նախաձեռնողը եղել է տուժողը, և ամբաստանյալի մոտ ի սկզբանե խուլիգանական դրդումները բացակայել են,

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

այնուամենայնիվ վերջինիս հետագա գործողությունները վերաճել են խուլիզանության, քանի որ **լիցքավորված ինքնաձիգը վերցնելով, Ա.Չապուխյանի մեքենայի՝ համալիր մուտք գործելուն պես այն գործադրելով, Ա.Չապուխյանի թաքնվելով**, իսկ Ա.Այդինյանի՝ **ձեռքերը վերև բարձրացնելով ու կրակը դադարեցնելու՝ իրեն ուղղված կոչերն անտեսելով՝** Ա.Խոջումյանը փորձել է ընդգծել սեփական անձի առավելությունը և ցույց տալ իր գերակայությունը՝ բացահայտ անհարգալից վերաբերմունք դրսևորելով հասարակության նկատմամբ: Ընդ որում, վերոնշյալ հանգամանքն իր որոշմամբ հաստատել է նաև Վերաքննիչ դատարանը՝ արձանագրելով, որ «(...) Արսեն Չապուխյանը վախի ազդեցության տակ բացել է մեքենայի դուռը, նեղվել է սպորտմեքենայից և թաքնվել համալիրի պահակապահան հետևանաատմ, իսկ Աշոտ Այդինյանը, իջնելով սպորտմեքենայից, ձեռքերը վեր պահած փորձել է մոտենալ Անդրանիկ Խոջումյանին և հորդորել, որ դադարեցնի կրակոցները, սակայն վերջինը շարունակել է (...)» (տե՛ս սույն որոշման 7.1-րդ կետը):

19. Այսպիսով, սույն որոշման 18-18.1-րդ կետերում վերլուծված փաստական տվյալները վկայում են ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքում խուլիզանության հանցակազմի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների առկայության մասին: Մինևսույն ժամանակ Ա.Խոջումյանի կողմից հնչեցված բռնություն գործադրելու սպառնալիքը (Ա.Այդինյանից և Ա.Չապուխյանից պահանջել է առաջ չգալ, այլապես սպառնալով, որ «կենդանի մարդ չի դուրս գա») և զենքի գործադրումը հիմք են վերջինիս արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված խուլիզանության որակյալ հանցակազմի առկայությունը հավաստելու համար:

Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանը, ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասից վերադարձնելով նույն օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով, պատշաճ վերլուծության և գնահատականի չի արժանացրել սույն գործի փաստական տվյալները՝ նյութափրավական նորմերի մեկնաբանման և կիրառման հարցում հանգելով սխալ եզրահանգման: Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմը՝ սպանության կամ առողջությանը ծանր վնաս հասցնելու սպառնալիքը, ամբողջությամբ ընդրկվել է ամբաստանյալի՝ նույն օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված արարքում և հանդիսացել դրա բաղկացուցիչ մասը: Հետևաբար խուլիզանության հանցակազմի առկայության պայմաններում ներկայացված սպառնալիքին չէր կարող ինքնուրույն քրեափրավական գնահատական տրվել, և կատարված արարքը պետք է որակվեր այն նորմով, որը հանցագործության հատկանիշների ամբողջական նկարագրությունն էր պարունակում, այսինքն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասով:

20. Վերոշարադրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի

137-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշների առկայության և նույն օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հատկանիշների բացակայության մասին Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները հիմնավորված չեն:

21. Անվիտվելով վերոնշյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ Վերաքննիչ դատարանը, ամբաստանյալ Ա.Խոջումյանի կատարած արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ հոդվածի 4-րդ մասից վերադրակելով նույն օրենսգրքի 137-րդ հոդվածի 1-ին մասով, թույլ է տվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 258-րդ և 137-րդ հոդվածների ոչ ճիշտ կիրառում: Այսինքն՝ թույլ է տրվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված նյութական իրավունքի խախտում, ինչը հիմք է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի հիման վրա Վերաքննիչ դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 29-ի որոշումը բեկանելու և քրեական գործն այդ մասով նույն դատարան նոր քննության ուղարկելու համար:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ նոր քննության ընթացքում Վերաքննիչ դատարանը պետք է վերացնի սույն որոշմամբ արձանագրված խախտումները և քննարկման առարկա դարձնի նաև պատժի մասով վերաքննիչ բողոքում բարձրացված հարցերը՝ դրա կապակցությամբ օրենքով սահմանված կարգով հանգելով համապատասխան հետևության:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 397-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով և Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Ամբաստանյալ Անդրանիկ Լադիկի Խոջումյանի վերաբերյալ ՀՀ Վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 29-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Ամբաստանյալ Անդրանիկ Լադիկի Խոջումյանի նկատմամբ խափանման միջոց ընտրել՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ**

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑՅԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2017 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Արա Բաղդասարյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.04.2016 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Արա Բաղդասարյանի ընդդեմ Նարինե Հակոբյանի, Հռիփսիմե, Տաթևիկ և Արմենուհի Թամրազյանների, երրորդ անձինք «ՎԻ ԱՐ ԱԳՐՈ» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն), «Ֆաստ Կրեդիտ Կապիտալ» ՈւՎԿ ՓԲԸ-ի՝ հասանելիք ժառանգական զանգվածից փոխառության և տոկոսների գումարի բռնագանձման պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Արա Բաղդասարյանը պահանջել է Նարինե Հակոբյանին, Արմենուհի, Հռիփսիմե և Տաթևիկ Թամրազյաններին հասանելիք ժառանգության զանգվածից բռնագանձել 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումար և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված հաշվարկվելիք տոկոսները՝ հաշվարկը կատարելով 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը, ինչպես նաև որպես անհիմն խնայված գույք՝ Ընկերությունից բռնագանձել ամսական 1.000.000 ՀՀ դրամ՝ հաշվարկը կատարելով 07.02.2012 թվականից, և Ընկերությունից բռնագանձված գումարն ընդգրկել Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգության զանգվածի մեջ:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Էդ. Ավետիսյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 27.11.2015 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ Դատարանը վճռել է Նարինե Հակոբյանին, Հռիփսիմե, Տաթևիկ և Արմենուհի Թամրազյաններին հասանելիք ժառանգության զանգվածից հոգուտ Արա Բաղդասարյանի բռնագանձել 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումար, 36.000.000 ՀՀ դրամի նկատմամբ հաշվարկել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նախատեսված տոկոսները՝ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը, Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարներն ընդգրկել Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ: Հայցը՝ 07.02.2012 թվականից ամսական 1.000.000 ՀՀ դրամ՝ որպես անհիմն խնայված գույք Ընկերությունից բռնագանձելու պահանջի մասով, մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 14.04.2016 թվականի որոշմամբ Տաթևիկ Թամրազյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 27.11.2015 թվականի վճիռը՝ հայցը բավարարելու, պետական տուրքի բաշխման, հայցի ապահովման միջոցները պահպանելու մասերով, բեկանվել է և գործն այդ մասերով ուղարկվել է նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Արա Բաղդասարյանը: Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածը, 2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 3-րդ, 6-րդ և 11-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ, 119-րդ և 220-րդ հոդվածները:*

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարճառաբանել է հերկյալ փաստարկով.

Սույն գործով վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել միայն Տաթևիկ Թամրազյանը, իսկ Նարինե Հակոբյանը, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանները, ինչպես նաև Ընկերությունը վերաքննիչ բողոք չեն ներկայացրել, մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը, Դատարանի 27.11.2015 թվականի վճիռը բեկանելով նաև նրանց մասով, հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է բողոք բերած անձի կողմից վերաքննիչ բողոքում ներկայացված հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում և բողոք բերած անձին վերաբերող մասով, և չի կարող քննության առարկա դարձնել և որոշում կայացնել վճռի այն մասի վերաբերյալ, որը չի բողոքարկվել այն անձանց կողմից, որոնց վերաբերում է վճռի այդ մասը: Հետևաբար Նարինե Հակոբյանի, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանների, Ընկերության կողմից դատարանի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք չներկայացնելու պայմաններում Վերաքննիչ դատարանն իրավասու չէր վերանայել վճռի՝ նրանց վերաբերող մասը:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

2) Վերաքննիչ դատարանը կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որը չպետք է կիրառեր, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, որը պետք է կիրառեր, սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի 1-ին կետը, խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ, 48-րդ, 53-րդ և 220-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարզապես և հերկյալ փաստարկներով:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ 22.04.2015 թվականի թիվ 13143315 քրեական գործը հարուցելու մասին, 29.07.2015 թվականի թիվ 13143315 քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշումներով հաստատվել է, որ Նարինե Հակոբյանը, Արմենուհի, Հռիփսիմե և Տաթևիկ Թամրազյանները հանդիսանում են Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգները: Մասնավորապես՝ Նարինե Հակոբյանը հաղորդում է տվել այն մասին, որ Արա Բաղդասարյանն ամուսնու՝ Սպարտակ Թամրազյանի վստահությունը չարաշահելով և խաբեությամբ վերջինիս հետ կնքել է 36.000.000 ՀՀ դրամի կեղծ փոխառության պայմանագիր: Բացի այդ, Նարինե Հակոբյանը ցուցմունք է տվել, որ Արա Բաղդասարյանն իրենից և Սպարտակ Թամրազյանի երեխաներից փորձել է հափշտակել 36.000.000 ՀՀ դրամ և այդ կապակցությամբ հայցադիմում է ներկայացրել դատարան:

Պատասխանողները ոչ միայն չեն առարկել ժառանգությունն ընդունելու փաստի դեմ, այլև իրենք են ապացուցել, որ ընդունել են ժառանգությունը, քանի որ Դատարանին հայտնել են, որ կանոնավոր կերպով ստանում են ժառանգության զանգվածի մեջ մտնող Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեում գտնվող գույքի վարձավճարները՝ սկսած ժառանգատուի մահվան ամսից: Պատասխանողները Դատարան են ներկայացրել 07.02.2012 թվականին Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև կնքված վարձակալության պայմանագրի պատճենը, Ընկերության կանոնադրության պատճենը, որոնց համաձայն՝ Ընկերության գտնվելու և իրավաբանական հասցե է համարվում ժառանգատուին պատկանող անշարժ գույքը՝ Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեն: Այսինքն՝ գործին մասնակցող անձանց ցուցմունքներով և ներկայացված փաստաթղթերով հաստատվել է, որ ժառանգները ժառանգությունն ընդունելու ժամանակահատվածի սկզբից՝ ժառանգատուի մահվան օրվանից սկսած փաստացի տիրապետում են ժառանգական գույքը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 14.04.2016 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 27.11.2015 թվականի վճռին:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Արա Բաղդասարյանի (Փոխատու) և Սպարտակ Թամրազյանի (Փոխառու) միջև 26.01.2011 թվականին կնքված փոխառության պայմանագրի համաձայն՝ Փոխատուն Փոխառուին փոխառության կարգով առանց տոկոսների տվել է 36.000.000 ՀՀ դրամ՝ պայմանագրի կնքման օրվանից մինչև 26.04.2011 թվականը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 13**):

2) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի 19.05.2014 թվականի տեղեկանքի համաձայն՝ Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեում գտնվող անշարժ գույքը սեփականության իրավունքով գրանցված է Սպարտակ Թամրազյանի անվամբ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 84**):

3) Սպարտակ Թամրազյանի (Վարձատու) և Ընկերության (Վարձակալ) միջև 07.02.2012 թվականին հասարակ գրավոր ձևով կնքված վարձակալության պայմանագրի համաձայն՝ Վարձատուն պարտավորվել է ժամանակավոր օգտագործման համար Վարձակալին հանձնել սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող՝ Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեում գտնվող շինությունը: 23.11.2011 թվականի Ընկերության կանոնադրության համաձայն՝ Ընկերության գտնվելու վայրը և իրավաբանական հասցեն է՝ Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 30-33, 35-36**):

4) Համաձայն ՀՀ արդարադատության նախարարության ՔԿԱԳ գործակալության Երևանի հատուկ սպասարկման տարածքային բաժնի կողմից 14.08.2014 թվականին տրված մահվան ակտի գրանցման վերաբերյալ թիվ 01 տեղեկանքի՝ Սպարտակ Թամրազյանը մահացել է 01.04.2013 թվականին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 99**):

5) Էրեբունու նոտարական տարածքի նոտարին հասցեագրված 28.09.2013 թվականի դիմումի համաձայն՝ Արա Բաղդասարյանը հայտնել է, որ Սպարտակ Թամրազյանը 01.04.2013 թվականին մահացել է, ուստի խնդրել է իր՝ որպես պարտատիրոջ պահանջները գրանցել ժառանգական գործերի հաշվառման գրքում (**հատոր 1-ին, գ.թ. 83**):

6) Տաթևիկ Թամրազյանի ներկայացուցիչների կողմից Դատարան ներկայացված Տաթևիկ Թամրազյանի անձնագրի պատճենի համաձայն՝ վերջինիս հայրանունը Սպարտակ է (**հատոր 1-ին, գ.թ. 58**):

7) 24.10.2014 թվականին Դատարանին հասցեագրված դիմումի համաձայն՝ Տաթևիկ Թամրազյանի ներկայացուցիչները նշել են, որ 07.02.2012 թվականից Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեում Ընկերությունն իրականացնում է խոզաբուծություն (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 28-29**):

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱԼ
Իշխանություն

8) Տաթևիկ Թամրազյանը 29.12.2015 թվականին ներկայացրել է վերաքննիչ բողոք, որտեղ նշել է, որ Ընկերությունը կանոնավոր կերպով կատարում է և նախկինում էլ կատարել է վարձակալության վճարումները, ինչպես նաև որ Տաթևիկ Թամրազյանը Սպարտակ Թամրազյանի դուստրն է (**հատոր 4-րդ, գ.թ. 4-13**):

9) Սույն գործով պատասխանողներ Նարինե Հակոբյանը, Հռիփսիմե և Արմենուհի Թամրազյանները Դատարանի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք չեն ներկայացրել:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի առկայությամբ, այն է՝

1) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի 1-ին կետի միատեսակ կիրառության համար.

2) Վերաքննիչ դատարանի կողմից ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի 1-ին կետի սխալ մեկնաբանության և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի խախտման հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որն ազդել է գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանը սույն որոշմամբ անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրումներին.

1) արդյո՞ք ժառանգները կրում են ժառանգության հետ կապված ծախսերը հարուցելու պարտականություն այն դեպքում, երբ նրանք ժառանգական գույքի փաստացի տիրապետումս ընդունել են ժառանգությունը, սակայն ժառանգության իրավունքի վկայագիր չեն ստացել.

2) արդյո՞ք գործին մասնակցող անձը կրում է այն փաստերն ապացուցելու պարտականությունը, որոնք գործին մասնակցող մյուս անձինք ընդունում են դատարան ներկայացված դատավարական փաստաթղթերով, այլ ապացույցներով և իրենց դիրքորոշմամբ.

3) արդյո՞ք վերաքննիչ դատարանն իրավասու է բեկանել վճիռն այն անձանց մասով, որոնք վերաքննիչ բողոք չեն ներկայացրել:

1) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1186-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգության զանգվածի մեջ է մտնում ժառանգության բացման օրը ժառանգատուին պատկանող գույքը՝ ներառյալ դրամը, արժեթղթերը, գույքային իրավունքները և պարտականությունները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1188-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգության բացման ժամանակը քաղաքացու մահվան օրն է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1216-րդ հոդվածի համաձայն՝ առաջին հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը և ծնողները: Ժառանգատուի թոռները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունը ձեռք բերելու համար ժառանգը պետք է այն ընդունի: Նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ ժառանգի կողմից ժառանգության մի մասի ընդունումը նշանակում է իրեն հասանելիք ամբողջ ժառանգության ընդունում, անկախ այն բանից, թե ինչ է այն իրենից ներկայացնում և որտեղ է գտնվում: Նույն հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ ընդունված ժառանգությունը ժառանգության բացման ժամանակից համարվում է ժառանգին պատկանող, անկախ այդ գույքի նկատմամբ ժառանգի իրավունքի պետական գրանցումից, եթե նման իրավունքը ենթակա է գրանցման:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունն ընդունվում է ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգական իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին ժառանգի դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնելով, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ եթե այլ բան ապացուցված չէ, ապա ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում, երբ նա սկսում է փաստացի տիրապետել կամ կառավարել ժառանգված գույքը՝ ներառյալ, երբ ժառանգը միջոցներ է ձեռնարկել գույքը պահպանելու և այն երրորդ անձանց ոտնձգություններից կամ հավակնություններից պաշտպանելու համար, իր հաշվին կատարել է գույքը պահպանելու ծախսեր, իր հաշվից վճարել է ժառանգատուի պարտքերը կամ երրորդ անձանցից ստացել է ժառանգատուին հասանելիք գումարները:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1227-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունը կարող է ընդունվել ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1230-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ժառանգն իրավունք ունի հրաժարվել ժառանգությունից ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում՝ ներառյալ այն դեպքում, երբ նա արդեն ընդունել է ժառանգությունը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներում բազմիցս անդրադարձել է վկայակոչված հոդվածների վերլուծությանը: Մասնավորապես՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ օրենսդիրը նախատեսել է ժառանգության ընդունման երկու եղանակ՝ ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգական իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնելը և ժառանգի կողմից ժառանգված գույքը փաստացի տիրապետելը կամ կառավարելը:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում, երբ նա սկսում է փաստացի տիրապետել այդ գույքը, ինչը հանդիսանում է ժառանգական գույքի նկատմամբ ժառանգի սեփականության իրավունքի ծագման նախապայման (*տե՛ս, Արմինե Հակոբյանը և Սանվել Հակոբյանն ընդդեմ ՀՀ Կենտրոն նոտարական տարածքի նոտար Ալվարդ Մելքոնյանի և մյուսների թիվ 3-1621(ՎԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 09.11.2007 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ եթե գործի քննության ընթացքում կողմերից մեկը բարձրացնում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված ձևերից մեկով ժառանգությունն իր կողմից ընդունելու հարցը, **ապա նմանատիպ գործեր քննելիս միշտ կարևոր է այն իրավական հարցի պարզաբանումը, թե արդյոք անձը փաստացի տիրապետման հիմքով ընդունել է ժառանգությունը** (*տե՛ս, օրինակ, Վլադիմիր Բալասանյանն ընդդեմ Կարինե Սերոպյանի և մյուսների թիվ 3-183(ՎԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.03.2008 թվականի որոշումը*): Ուստի դատարանում գործի քննության ժամանակ պետք է հիմնավորվի փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգական գույքն ընդունելու փաստը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ ժառանգական գույքի փաստացի տիրապետելու հանգամանքը կարող է ապացուցվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածով նախատեսված ապացույցների տեսակներով, ընդ որում, գույքի տիրապետման կամ կառավարման ապացույց կարող է հանդիսանալ նաև բնակարանային շահագործման մարմինների, համատիրությունների, բնակարանային-շինարարական կոոպերատիվների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և օրենսդրությամբ համապատասխան փաստաթուղթ տալու իրավունք ունեցող այլ մարմինների կողմից տրված տեղեկանքը կամ այլ ապացույցներ, որոնք ուղղակիորեն հաստատում են այն, որ ժառանգատուի մահից հետո ժառանգը փաստացի տիրապետել և կառավարել է ժառանգական գույքը (*տե՛ս, Միշա Վարդանյանն ընդդեմ Վարդան Վարդանյանի և մյուսների թիվ 3-938(ՎԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 01.06.2007 թվականի որոշումը*):

Եթե օրենսդիրը դիմում տալու եղանակով ժառանգության ընդունման հատուկ ընթացակարգ է նախատեսել (ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգական իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին վեցամսյա ժամկետում հանձնելը), **ապա փաստացի տիրապետման և կառավարման եղանակով ժառանգության ընդունումը կարող է տեղի ունենալ ժառանգի կողմից ամենատարբեր բնույթի ակտիվ գործողություններ սկսելու հիմքով, որպիսիք ուղղված են ժառանգատուի գույքի փաստացի տիրապետման և կառավարման հնարավորությունների ապահովմանը** (*տե՛ս, Կրետա Սարգսյանն ընդդեմ Հարություն Սարգսյանի և մյուսների թիվ 3-1224(ՎԳ)*)

քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 05.09.2007 թվականի որոշումը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1242-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգության հետ կապված ծախսերը հատուցվում են հետևյալ հերթականությամբ՝

առաջին հերթին հատուցվում են մինչև ժառանգատուի մահը նրա հիվանդության հետևանքով առաջացած և ժառանգատուի պատշաճ հուղարկավորության համար անհրաժեշտ ծախսերը.

երկրորդ հերթին հատուցվում են ժառանգության զանգվածի մեջ մտնող գույքը պահպանելու և կառավարելու, ինչպես նաև կտակը կատարելու հետ կապված ծախսերը.

երրորդ հերթին բավարարվում են ժառանգատուի պարտքերով պարտատերերի պահանջները.

չորրորդ հերթին բավարարվում են պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող ժառանգների պահանջները.

հինգերորդ հերթին հատուցվում են կտակային հանձնարարությունը կատարելու հետ կապված ծախսերը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1243-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պարտատերերն իրավունք ունեն ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում ներկայացնել իրենց պահանջները: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պահանջները, մինչև ժառանգների կողմից ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստանալը, կարող են ներկայացվել ժառանգությունն ընդունած ժառանգին կամ կտակակատարին, իսկ նշված անձանց բացակայության դեպքում՝ ժառանգության բացման վայրի նոտարին:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգները, ժառանգության իրավունքի վկայագիրը ստանալուց հետո, իրենց անցած գույքի արժեքի սահմաններում հատուցում են նույն օրենսգրքի 1242-րդ հոդվածում նշված ծախսերը: Նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ իրենց անցած ժառանգության արժեքի սահմաններում ժառանգները կրում են համապարտ պատասխանատվություն:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ ժառանգության հետ կապված ծախսերի, մասնավորապես՝ ժառանգատուի պարտքերով պարտատերերի պահանջները բավարարելու ժառանգների պարտականությանը՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի 1-ին կետի այն կարգավորման լույսի ներքո, համաձայն որի՝ ժառանգները հատուցում են այդ ծախսերը ժառանգության իրավունքի վկայագիրը ստանալուց հետո: Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ տվյալ դեպքում «ժառանգության իրավունքի վկայագիրը ստանալուց հետո» արտահայտությամբ օրենսդիրը ցանկացել է ընդգծել, որ քննարկվող ծախսերը հատուցվում են ժառանգության ընդունման համար օրենքով

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

սահմանված վեցամսյա ժամկետն անցնելուց և ժառանգների կազմը հայտնի դառնալուց հետո, և չի կարող պահանջ ներկայացվել դրանք նշված ժամկետից ավելի վաղ հատուցելու մասին, քանի որ մինչ այդ պարզված չի լինում ժառանգությունն ընդունած ժառանգների կազմը: Բանն այն է, որ թե՛ ժառանգությունն ընդունելու, թե՛ դրանից հրաժարվելու համար օրենսդիրը սահմանել է վեցամսյա ժամկետ, և միայն այդ ժամկետն անցնելուց հետո է պարզ դառնում, թե ժառանգներից ով կամ ովքեր են ընդունել ժառանգությունը, ով կամ ովքեր են հրաժարվել դրանից և ում պետք է տրվի ժառանգության իրավունքի վկայագիր: Բացառությամբ այն պարտավորությունների, որոնք չեն կարող կատարվել առանց ժառանգատուի անձնական մասնակցության, ժառանգատուի մյուս բոլոր պարտավորությունները՝ նրա մահվամբ չեն դադարում, և դրանք, օրենքով սահմանված ժամկետում և կարգով պահանջներ կայացված լինելու դեպքում, պարտավոր են կատարել ժառանգությունն ընդունած ժառանգները՝ իրենց անցած գույքի արժեքի սահմաններում: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի այլ մեկնաբանությունը կարող է հանգեցնել այնպիսի իրավիճակի, որ իրականում ընդունելով ժառանգությունը՝ ժառանգները կարող են խուսափել ժառանգատուի պարտքերով պարտատերերի առջև պատասխանատվությունից՝ պարզապես չստանալով ժառանգության իրավունքի վկայագիր, այսինքն՝ չձևակերպելով ժառանգության ընդունումը: Նման մոտեցումն ամբողջությամբ կհակասի ժառանգված գույքը փաստացի տիրապետմամբ կամ կառավարմամբ ընդունելու հնարավորության վերաբերյալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված իրավակարգավորմանը, կստեղծի ժառանգության ընդունումն անհամաչափ ձևականություններով պայմանավորելու իրական վտանգ, ինչն իր հերթին կխախտի ժառանգության ընդունման իրավահարաբերությունների կայունությունը: Մյուս կողմից նման մեկնաբանությունը կհիմաստագրի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1244-րդ հոդվածի այն ընդհանուր իրավակարգավորումը, համաձայն որի՝ ժառանգներն իրենց անցած գույքի արժեքի սահմաններում հատուցում են նույն օրենսգրքի 1242-րդ հոդվածում նշված ծախսերը, և այդ հարցում նրանք կրում են համապարտ պատասխանատվություն: Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ժառանգությունն ընդունած ժառանգներն օրենքով սահմանված կարգով և չափով պատասխանատու են ժառանգի՝ իրավահաջորդություն թույլ տվող պարտավորությունների համար՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ժառանգության ընդունումը ժառանգության իրավունքի վկայագրով ձևակերպվել է, թե՛ ոչ: Այս դիրքորոշումը հիմնավորվում է նաև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 5-րդ կետի իրավակարգավորմամբ, համաձայն որի՝ ընդունված ժառանգությունը ժառանգության բացման ժամանակից համարվում է ժառանգին պատկանող, անկախ այդ գույքի նկատմամբ

Ժառանգի իրավունքի պետական գրանցումից, եթե նման իրավունքը ենթակա է գրանցման:

2) Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանը, վերահաստատելով ապացուցելուց ազատվելու հիմքերի վերաբերյալ նախկինում արտահայտած իր իրավական դիրքորոշումները, հարկ է համարում անդրադառնալ անվիճելի փաստերի ապացուցման անհրաժեշտությանը՝ այդպիսով նպաստելով այդ հարցով իրավունքի զարգացմանը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ հանրահայտ հանգամանքներն ապացուցման կարիք չունեն: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ նախկինում քննված՝ քաղաքացիական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճռով հաստատված հանգամանքները նույն անձանց միջև դատարանում այլ գործ քննելիս կրկին չեն ապացուցվում, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ քրեական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռը պարտադիր է դատարանի համար միայն այն փաստերով, ըստ որոնց հաստատված են որոշակի գործողություններ և դրանք կատարած անձինք:

Քաղաքացիական գործի քննության արդյունավետությունը մեծապես կախված է այն բանից, թե որքանով է պարզ և հստակ ապացուցման գործընթացը: Այդ գործընթացը հնարավորինս պարզեցնելու, գործին մասնակցող անձանց և դատարանին անհարկի չծանրաբեռնելու նպատակով օրենսդիրը սահմանել է դեպքեր, երբ գործի քննության ընթացքում որոշակի փաստեր որոշակի հանգամանքներում անհրաժեշտ չէ ապացուցել: Դատական պրակտիկայի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ թեև օրենսդրի կողմից իբրև ապացուցելուց ազատվելու հիմքեր սահմանված են հանրահայտ, դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած վճռով և դատավճռով հաստատված փաստերը, սակայն դատարաններն իրավացիորեն ապացուցման կարիք չունեցող փաստերի շարքին են դասում նաև այսպես կոչված «անվիճելի փաստերը»: Դրանք գործին մասնակցող անձանց կողմից վկայակոչված, գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող այն փաստերն են, որոնք գործին մասնակցող մյուս անձինք ընդունում են դատարան ներկայացված դատավարական փաստաթղթերով, դատական նիստի ընթացքում արված հայտարարությամբ, դիրքորոշում հայտնելու կամ ցուցմունք տալու ընթացքում: Գործին մասնակցող անձանց կողմից գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի ընդունումը կրճատում է ապացուցման ենթակա փաստերի շրջանակը և դատարանին հնարավորություն է տալիս կենտրոնանալու վիճելի փաստերի ապացուցման գործընթացի վրա:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված են որոշակի կանոններ, որոնց պահպանմամբ միայն դատարանները կարող են անվիճելի փաստերը համարել հաստատված և գործին մասնակցող անձանց ազատել ապացուցման պարտականությունից: Մասնավորապես՝

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձի կողմից այն փաստն ընդունելը, որի միջոցով մյուս անձը հիմնավորում է իր պահանջները կամ առարկությունները, պարտադիր չէ դատարանի համար: Դատարանը կարող է ընդունված փաստը համարել հաստատված, եթե կասկածներ չկան, որ դա համապատասխանում է գործի հանգամանքներին, և կողմն այն չի ընդունել խաբեության, բռնության, սպառնալիքի, մոլորության ազդեցության տակ, մեկ կողմի ներկայացուցչի հետ մյուս կողմի չարամիտ համաձայնության հետևանքով կամ ճշմարտությունը թաքցնելու նպատակով: Վճռաբեկ դատարանի կարծիքով գործին մասնակցող անձինք չեն կարող ազատվել անվիճելի փաստերն ապացուցելու պարտականությունից նաև այն դեպքերում, երբ այդ փաստերը կարող են հաստատվել միայն ապացույցի որոշակի տեսակներով և նման ապացույցներ գործում առկա չեն, ինչպես նաև այն դեպքերում, երբ այդ փաստերի հաստատումը, բացի անվիճելի փաստերը վկայակոչած և դրանք ընդունած գործին մասնակցող անձանցից, կարող է ազդել նաև այլ անձանց իրավունքների և պարտականությունների վրա: Հարկ է նշել, որ բոլոր դեպքերում գործի փաստերն անվիճելիների շարքին դասելու, դրանք ապացուցման առարկայից հանելու և ի վերջո՝ հաստատված համարելու և գնահատելու գործառույթները բացառապես վերապահված են դատարանին, որը դրանք պետք է իրականացնի սահմանված դատավարական իրավակարգավորումներին համապատասխան: Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոշարադրյալ դատավարական կանոնների պահպանմամբ դատարանը գործին մասնակցող անձանց կարող է ազատել գործին մասնակցող մյուս անձանց կողմից չվիճարկվող փաստերն ապացուցելու պարտականությունից և այդ փաստերը համարել ապացուցված:

3) ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում գործում է տնօրինչականության սկզբունքը, համաձայն որի՝ գործին մասնակցող անձն օրենքով սահմանված կարգով սեփական հայեցողությամբ է տնօրինում իր նյութական և դատավարական իրավունքները և որոշում իր իրավունքների պաշտպանության միջոցներն ու եղանակները: Դրան համապատասխան էլ դատարաններն իրականացնում են արդարադատություն՝ հարուցում են քաղաքացիական գործ, քննում և լուծում այն, ինչպես նաև քննում և լուծում են դատական ակտերի դեմ ներկայացված վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքները: Ընդ որում, ինչպես գործին մասնակցող անձինք, այնպես էլ դատարանները պարտավոր են պահպանել օրենքով սահմանված կարգը: Ըստ այդմ՝ գործին մասնակցող անձանց համար օրենքով սահմանված են բողոքարկման, իսկ վերադաս դատական ատյանների համար՝ բողոքների քննության որոշակի սահմաններ: Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ վերաքննիչ

Դատական պրակտիկա

բողոք բերելու սահմանափակումներին և վերաքննության սահմաններին՝ նպատակ ունենալով նպաստել այդ բնագավառում իրավունքի զարգացմանը:

«Վճռաբեկ բողոք բերելու սահմանափակումները» վերտառությամբ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 224-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ անձը կարող է վճռաբեկ բողոք բերել դատական ակտի միայն իր համար անբարենպաստ մասի դեմ: Թեև «վարույթը վերաքննիչ դատարանում» վերտառությամբ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի չորրորդ բաժինը նույնաբովանդակ իրավակարգավորում չի նախատեսում վերաքննիչ վարույթի համար, սակայն դատական պրակտիկայում վճռաբեկ բողոք բերելու նման սահմանափակումը կիրառվում է նաև վերաքննիչ բողոքների համար, քանի որ դա բխում է տնօրինչականության սկզբունքից: Ընդ որում, դատական ակտի՝ միայն իր համար անբարենպաստ մասի դեմ բողոք բերելու սահմանափակումն ունի կրկնակի բովանդակային նշանակություն՝

1) անձը չի կարող բողոք բերել դատական ակտի՝ իր համար բարենպաստ մասի դեմ,

2) անձը չի կարող բողոք բերել դատական ակտի՝ այլ անձանց համար անբարենպաստ մասի դեմ:

Եթե անձի կողմից դատական ակտի՝ իր համար բարենպաստ մասի դեմ բողոք բերելը տրամաբանական չէ, ապա անձի կողմից այլ անձանց շահերի պաշտպանության համար բողոք ներկայացնելը այն պայմաններում, երբ այդ անձինք դատական ակտը չեն բողոքարկել (բացառությամբ օրենքով թույլատրված դեպքերի), կհակասի տնօրինչականության սկզբունքին: Դրան համապատասխան էլ վերաքննիչ դատարանը չի կարող քննել և լուծել ինչպես դատական ակտի՝ անձի համար բարենպաստ մասի դեմ բերված բողոքը, այնպես էլ անձի կողմից այլ անձանց իրավունքներին ու պարտականություններին առնչվող մասով բերված վերաքննիչ բողոքը: Եթե անձը, ի խախտումն տնօրինչականության սկզբունքի, ներկայացրել է վերաքննիչ բողոք, որով վիճարկում է դատական ակտի ոչ միայն իր, այլև այլ անձանց համար անբարենպաստ մասը, ապա վերաքննիչ դատարանն իրավասու է քննելու և լուծելու միայն բողոք բերած անձի իրավունքներին ու պարտականություններին վերաբերող մասով բերված բողոքը և ըստ այդմ էլ քննության ընթացքում համապատասխան հետևության գալով՝ իրավասու է բեկանել միայն դատական ակտի՝ բողոք բերած անձի համար անբարենպաստ մասը:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Արա Բաղդասարյանի (Փոխատու) և Սպարտակ Թամրազյանի (Փոխատու) միջև 26.01.2011 թվականին կնքված

փոխառության պայմանագրով Փոխատուն Փոխառուին փոխառության կարգով առանց տոկոսների տվել է 36.000.000 ՀՀ դրամ՝ պայմանագրի կնքման օրվանից մինչև 26.04.2011 թվականը: Գումարի վերադարձման մասին ապացույցներ գործում չկան: Սպարտակ Թամրազյանը մահացել է 01.04.2013 թվականին: Էրեբունու նոտարական տարածքի նոտարին հասցեագրված դիմումով Արա Բաղդասարյանը խնդրել է իր՝ որպես պարտատիրոջ պահանջները գրանցել ժառանգական գործերի հաշվառման գրքում: ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի 15.05.2014 թվականի տեղեկանքի համաձայն՝ Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի նկատմամբ գրանցված է Սպարտակ Թամրազյանի սեփականության իրավունքը: Նշված հասցեի անշարժ գույքը Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին հասարակ գրավոր ձևով կնքված վարձակալության պայմանագրով Սպարտակ Թամրազյանի կողմից հանձնվել է Ընկերության ժամանակավոր օգտագործմանը: 24.10.2014 թվականին Դատարանին հասցեագրված դիմումի համաձայն՝ Տաթևիկ Թամրազյանի ներկայացուցիչները նշել են, որ 07.02.2012 թվականից Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեում Ընկերությունն իրականացնում է խոզաբուծություն:

Սույն գործով Դատարանի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք ներկայացրել է միայն պատասխանող Տաթևիկ Թամրազյանը՝ վերաքննիչ բողոքում հայտնելով, որ Ընկերությունը կանոնավոր կերպով կատարում է և նախկինում էլ կատարել է վարձակալության վճարումները, ինչպես նաև որ Տաթևիկ Թամրազյանը Սպարտակ Թամրազյանի դուստրն է: Բացի այդ, Տաթևիկ Թամրազյանի ներկայացուցիչների կողմից Դատարան ներկայացված Տաթևիկ Թամրազյանի անձնագրի պատճենի համաձայն՝ վերջինիս հայրանունը Սպարտակ է: Պատասխանողներ Նարինե Հակոբյանը, Հռիփսիմե և Արմենուհի Թամրազյանները Դատարանի վճռի դեմ վերաքննիչ բողոք չեն ներկայացրել:

Սույն գործով Դատարանը հայցը մասնակիորեն բավարարելու հիմքում դրել է այն հանգամանքները, որ ժառանգատու Սպարտակ Թամրազյանն Արա Բաղդասարյանի նկատմամբ ունեցել է 36.000.000 ՀՀ դրամի փոխառության գումարը պայմանագրով սահմանված ժամկետում վճարելու չկատարված պարտավորություն. վերջինս օրենքով սահմանված ժամկետում և կարգով գրանցել է ժառանգների նկատմամբ պահանջի իր իրավունքը: Դատարանը հաստատված է համարել, որ Նարինե Հակոբյանը Սպարտակ Թամրազյանի կինն է, Հռիփսիմե, Արմենուհի և Տաթևիկ Թամրազյանները՝ դուստրերը: Նշված փաստերի հիման վրա Դատարանը գտել է, որ ժառանգները պատասխանատվություն են կրում ժառանգատուի պարտատիրոջ առջև և իրենց անցած ժառանգական գույքի արժեքի սահմաններում պարտավոր են բավարարել վերջինիս պահանջները:

Վերաքննիչ դատարանը, Տաթևիկ Թամրազյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարելով, պատճառաբանել է, որ գործում առկա ապացույցների համակցությունը բավարար չէ հաստատված համարելու ապացուցման առարկան կազմող այնպիսի հանգամանքի առկայությունը, որ պատասխանողներ Տաթևիկ, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանները, Նարինե Հակոբյանը ժառանգատու Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգներ են: Միաժամանակ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ պատասխանողների կողմից ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստացած լինելու փաստը, որն ապացուցելու պարտականությունը կրում է հայցվորը, չի հիմնավորվել, ինչը բավարար հիմք է հետևություն անելու այն մասին, որ վերջիններս չեն կարող պատասխանատվություն կրել ժառանգատու Սպարտակ Թամրազյանի պարտավորությունների համար: Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ Դատարանը, ժառանգատուի պարտավորությունների համար Տաթևիկ, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյաններին, Նարինե Հակոբյանին պատասխանատու որակելով և «վարձակալության պայմանագիր» վերտառությամբ փաստաթղթով նախատեսված վարձավճարները Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելով, չի կատարել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման վրա հիմնված ներքին համոզմամբ գործում առկա ապացույցները դրանց վերաբերելիության, թույլատրելիության, արժանահավատության և բավարարության տեսանկյունից գնահատելու և դրա արդյունքում հիմնավորված ու պատճառաբանված դատական ակտ կայացնելու օրենսդրական պահանջը: Շարադրված պատճառաբանություններով Վերաքննիչ դատարանն ամբողջությամբ բավարարել է Տաթևիկ Թամրազյանի վերաքննիչ բողոքը, և Դատարանի վճիռը հայցը բավարարելու, պետական տուրքի բաշխման և հայցի ապահովման միջոցները պահպանելու մասերով բեկանել և գործն այդ մասերով ուղարկել է Դատարան՝ նոր քննության:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը, սույն գործի փաստերի հիման վրա և վերոշարադրյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի հետևությունները, արձանագրում է հետևյալը.

Նախ՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ հաշվի առնելով, որ վերաքննիչ բողոք ներկայացրել է միայն Տաթևիկ Թամրազյանը, Վերաքննիչ դատարանը պարտավոր էր դատական ակտը վերանայել միայն Տաթևիկ Թամրազյանի իրավունքներին և պարտականություններին առնչվող ծավալով: Նման պայմաններում հայցը բավարարելու մասով ամբողջությամբ բեկանելով Դատարանի վճիռը, այդ թվում՝ Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանների և Նարինե Հակոբյանի դեմ պահանջների մասով՝ Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել տնօրինչականության սկզբունքի խախտում, որն ազդել է գործի ելքի վրա:

Նկատի ունենալով, որ վերաքննիչ բողոք ներկայացրել է միայն Տաթևիկ Թամրազյանը, Վճռաբեկ դատարանը վճռաբեկ բողոքի մյուս հիմքերին անդրադառնում է միայն Տաթևիկ Թամրազյանի մասով:

Այսպես՝ Վերաքննիչ դատարանի այն հետևությունը, որ ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստացած լինելու փաստը հայցվորի կողմից ապացուցված չլինելու պայմաններում պատասխանողները չեն կարող պատասխանատվություն կրել Սպարտակ Թամրազյանի պարտավորությունների համար, Վճռաբեկ դատարանը համարում է անհիմն և վերոշարադրյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո հարկ է համարում արձանագրել, որ սույն գործով էական նշանակություն ունի ոչ միայն ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստացած լինելու հանգամանքի բացահայտումը, այլ նաև պատասխանողների կողմից Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգությունն ընդունած լինելու փաստի բացահայտումը: Հետևաբար նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանն անհիմն է համարում Տաթևիկ Թամրազյանի բողոքն այն հիմքով բավարարելու Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումը, ըստ որի՝ ժառանգների վրա պարտատերերի պահանջների հատուցման պարտականություն կարող է դրվել միայն այն դեպքում, երբ առկա է ժառանգության իրավունքի վկայագիր: Սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով պարզաբանման է ենթակա այն հարցը, թե արդյոք Տաթևիկ Թամրազյանն ընդունել է Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգությունը:

Նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի հիման վրա ժառանգությունն ընդունած ժառանգ համարվելու համար պարզաբանման է ենթակա նախ ժառանգ լինելու հանգամանքը, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ սույն գործով Տաթևիկ Թամրազյանի՝ Սպարտակ Թամրազյանի դուստր լինելու փաստը հաստատված լինելուն: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ, որպես կանոն, ազգակցական կապը, մասնավորապես, ծնող և զավակ լինելու հանգամանքը, կարող է հաստատվել օրենքով սահմանված թույլատրելի ապացույցներով՝ ծննդյան վկայականով կամ ծննդյան գրառման վերաբերյալ ապացույցով՝ նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 46-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետի համաձայն՝ ծնունդը պետական գրանցման ենթակա քաղաքացիական կացության ակտ է, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիական կացության ակտերը գրանցում են քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մարմինները՝ քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման մատյաններում (ակտերի գրքեր) համապատասխան գրառումներ կատարելու և այդ գրառումների հիման վրա քաղաքացիներին վկայականներ տալու միջոցով: Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ նման քաղաքացիական կացության ակտերի կապակցությամբ **վեճ առաջանալու դեպքում** կիրառելի է ՀՀ

քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված ապացույցների թույլատրելիության կանոնն այն մասին, որ գործի հանգամանքները, որոնք, օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի համաձայն, պետք է հաստատվեն միայն որոշակի ապացույցներով, չեն կարող հաստատվել այլ ապացույցներով:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով վեճ առկա չէ Տաթևիկ Թամրազյանի՝ Սպարտակ Թամրազյանի դուստրը լինելու հանգամանքի վերաբերյալ, քանի որ Տաթևիկ Թամրազյանը Դատարանում գործի քննության ընթացքում երբևէ չի վիճարկել Սպարտակ Թամրազյանի դուստրը լինելու հանգամանքը, որպիսի պայմաններում նշված փաստը դարձել է անվիճելի: Բացի այդ, Տաթևիկ Թամրազյանի անձնագրի պատճենում ևս վերջինիս հայրանունը նշված է Սպարտակ: Ավելին, Տաթևիկ Թամրազյանն իր կողմից ներկայացված վերաքննիչ բողոքի «Գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերը» բաժնում նշել է, որ ինքը Սպարտակ Թամրազյանի դուստրն է: Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն գործով ոչ միայն վեճ չկա Տաթևիկ Թամրազյանի՝ Սպարտակ Թամրազյանի դուստր լինելու հանգամանքի վերաբերյալ, այլ նաև այլ ապացույցներով ևս հաստատվել է այդ հանգամանքը: Հետևաբար ապացույցների թույլատրելիության վերը նշված կանոնի խախտում սույն գործով տեղի չի ունեցել: Ուստի սույն գործով հիմնավորվել է Տաթևիկ Թամրազյանի՝ Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգը լինելու հանգամանքը:

Ինչ վերաբերում է Տաթևիկ Թամրազյանի կողմից ժառանգությունն ընդունած լինելուն, մասնավորապես, փաստացի տիրապետման կամ կառավարման եղանակով, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ այն հանգամանքը, որ Տաթևիկ Թամրազյանը գործի քննության ընթացքում ընդունել է, որ հոր սեփականությունը հանդիսացող տարածքում խոզաբուծություն իրականացնող Ընկերությունը վճարում է «վարձակալության պայմանագրով սահմանված վարձավճարները», վկայում է այն մասին, որ Տաթևիկ Թամրազյանը մասնակցում է իր հոր ժառանգական գույքի՝ մասնավորապես՝ Երևանի Արցախի փողոցի թիվ 143/1 հասցեի անշարժ գույքի կառավարմանը: Ուստի նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ ժառանգի կողմից ժառանգության մի մասի ընդունումը նշանակում է իրեն հասանելիք ամբողջ ժառանգության ընդունում, անկախ այն բանից, թե ինչ է այն իրենից ներկայացնում և որտեղ է գտնվում, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Տաթևիկ Թամրազյանը փաստացի կառավարման եղանակով ընդունել է Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգությունը:

Անդրադառնալով վերաքննիչ դատարանի այն հետևությանը, որ վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկվելով՝

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատարանը չի իրականացրել գործում առկա ապացույցների լրիվ, բազմակողմանի և օբյեկտիվ հետազոտություն, Վճռաբեկ դատարանը, հիմնավոր համարելով նշված հետևությունը, հարկ է համարում հավելել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1186-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգության զանգվածի մեջ է մտնում **ժառանգության բացման օրը ժառանգատուին պատկանող** գույքը, ներառյալ՝ դրամը, արժեթղթերը, **գույքային իրավունքները** և պարտականությունները: Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ ժառանգության զանգվածի մեջ կարող են մտնել միայն օրինական հիմքերով ժառանգատուին պատկանող գույքային իրավունքները: Հետևաբար վարձակալության պայմանագրից ծագող վարձավճարներ ստանալու իրավունքը ժառանգատուի ժառանգական զանգվածի մեջ կարող էր մտնել միայն այն դեպքում, եթե գործի քննության ընթացքում հաստատվեր վարձավճարներ ստանալու իրավունքի օրինական հիմքը: Այլ կերպ ասած՝ Դատարանը գործի քննության ընթացքում պետք է պարզեր, թե արդյոք վարձակալության հարաբերությունները ծագել են օրենքով սահմանված կարգով կնքված վարձակալության պայմանագրի հիման վրա՝ նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 610-րդ և 611-րդ հոդվածների համաձայն՝ անշարժ գույքի վարձակալության պայմանագիրը ենթակա է նոտարական վավերացման, իսկ նշված պայմանագրից ծագող իրավունքները՝ պետական գրանցման: Մինչդեռ սույն գործով Դատարանը 27.11.2015 թվականի վճռի «Գործի փաստեր» բաժնում հաստատված է համարել, որ Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագիրը վավերացված չէ նոտարական կարգով, իսկ պայմանագրից ծագող իրավունքները պետական գրանցման չեն ենթարկվել, սակայն այդուհանդերձ բավարարել է հայցը՝ նշված պայմանագրից ծագող վարձավճարներն ընդգրկելով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ: Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը, նկատի ունենալով, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 300-րդ և 302-րդ հոդվածների ուժով վերոնշյալ պայմանագիրն առոչինչ է, գտնում է, որ առոչինչ գործարքից ծագող ենթադրյալ գույքային իրավունքը չի կարող ներառվել ժառանգական զանգվածում: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրից ծագող վարձավճարները Տաթևիկ Թամրազյանի մասով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ներառելու պահանջը ենթակա է մերժման:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով հաստատված է Տաթևիկ Թամրազյանի՝ Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ լինելու հանգամանքը, ուստի Տաթևիկ Թամրազյանից 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումարը, այդ գումարի նկատմամբ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման

Դատական պրակտիկա

օրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարը բռնագանձելու պահանջների և դրա հետ կապված դատական ծախսերի բաշխման մասով Դատարանի եզրահանգումը հիմնավորված է՝ սույն որոշմամբ շարադրված պատճառաբանություններով:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Տաթևիկ Թամրազյանի մասով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելու պահանջը բավարարելու մասով Դատարանը թույլ է տվել դատական սխալ՝ նկատի ունենալով, որ նման պահանջը ենթակա էր մերժման:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքերի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Նարինե Հակոբյանից, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյաններից 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումարը, այդ գումարի նկատմամբ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարը բռնագանձելու, Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Նարինե Հակոբյանի, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանների մասով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելու պահանջների և դրա հետ կապված դատական ծախսերի բաշխման, ինչպես նաև Տաթևիկ Թամրազյանից 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումարը, այդ գումարի նկատմամբ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարը բռնագանձելու և դրա հետ կապված դատական ծախսերի բաշխման մասով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 6-րդ ենթակետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը:

Ինչ վերաբերում է Սպարտակ Թամրազյանի և Ընկերության միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Տաթևիկ Թամրազյանի մասով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելու պահանջին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նշված պահանջի մասով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը՝ հետևյալ հիմնավորմամբ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված՝ անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր: Հետևաբար գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից:

Պահանջների մի մասով Դատարանի վճռին օրինական ուժ տալիս, իսկ մյուս մասով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ Դատարանի վճիռը վերաքննության կարգով Նարինե Հակոբյանի, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանների կողմից չի բողոքարկվել, հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը վերջիններիս դեմ ներկայացված պահանջի մասով Դատարանի վճռին օրինական ուժ տալիս հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը՝ առանց անդրադառնալու Դատարանի վճռի նյութաիրավական իրավաչափությանը և հիմնավորվածությանը՝ հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ արտահայտված դատավարական պատճառաբանությունները:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում զննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է՝ հայցադիմումների, դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև

բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք բերելու հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են նույն հոդվածի կանոններին համապատասխան:

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 9-րդ մասի «ա» կետի համաձայն՝ դատական ակտերի դեմ վճռաբեկ բողոքների համար պետական տուրքը գանձվում է **գույքային պահանջի գործերով՝ հայցազնի 3 տոկոսի չափով, բայց ոչ պակաս բազային տուրքի տասնապատիկից և ոչ ավելի բազային տուրքի հազարապատիկից:**

«Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական տուրքի գծով կարող են սահմանվել հետևյալ արտոնությունները՝ պետական տուրքի վճարումից ազատում, պետական տուրքի նվազեցում, պետական տուրքի դրույքաչափի նվազեցում, **պետական տուրքի վճարման ժամկետի հետաձգում**, պետական տուրքը սահմանված ժամկետում բյուջե չգանձելու համար հաշվարկված տույժերի վճարումից ազատում, նվազեցում, դրանք վճարելու ժամկետի հետաձգում:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք բերած Արա Բաղդասարյանը ներկայացված վճռաբեկ բողոքի համար վճարել է 50.000 ՀՀ դրամ պետական տուրք, իսկ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 17.08.2016 թվականի որոշմամբ բավարարվել է բողոք բերած անձի միջնորդությունը՝ չվճարված մասով վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված պետական տուրքի վճարումը հետաձգելու վերաբերյալ: Բացի այդ, սույն գործով վերաքննիչ բողոք ներկայացրած Տաթևիկ Թամրազյանը վերաքննիչ բողոքի համար վճարել է 40.000 ՀՀ դրամ, իսկ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշմամբ բավարարվել է բողոք բերած անձի միջնորդությունը՝ չվճարված մասով վերաքննիչ բողոքի համար սահմանված պետական տուրքի վճարումը հետաձգելու վերաբերյալ:

Նկատի ունենալով, որ 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումարը, այդ գումարի նկատմամբ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարը բռնագանձելու պահանջի մասով օրինական ուժ է տրվում Դատարանի վճռին, վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ 1.040.000 ՀՀ դրամ (36.000.000*3%-40.000), ինչպես նաև 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության փաստացի կատարումը 36.000.000 ՀՀ դրամի նկատմամբ հաշվարկված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարի 3%-ը պետք է բռնագանձել Տաթևիկ Թամրազյանից ՀՀ պետական բյուջե՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար: Բացի այդ, Տաթևիկ Թամրազյանից ՀՀ պետական

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բյուջե պետք է բռնագանձել 950.000 ՀՀ դրամ (1.000.000-50.000)՝ որպես գույքային պահանջի գործերով վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 17.08.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար՝ նկատի ունենալով, որ Արա Բաղդասարյանի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար վճարվել է 50.000 ՀՀ դրամ, իսկ գույքային պահանջի գործերով վճռաբեկ բողոքի համար պետական տուրքի գումարը չի կարող գերազանցել 1.000.000 ՀՀ դրամը:

Արա Բաղդասարյանից ՀՀ պետական բյուջե ենթակա է բռնագանձման 10.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Տաթևիկ Թամրազյանի մասով ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելու պահանջի համար վերաքննիչ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար, ինչպես նաև 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես նույն պահանջի համար վճռաբեկ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 17.08.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար:

Տաթևիկ Թամրազյանից հոգուտ Արա Բաղդասարյանի ենթակա է բռնագանձման 50.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար նախապես վճարված պետական տուրքի մասի հատուցման գումար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.04.2016 թվականի որոշումը.

1) Նարինե Հակոբյանից, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյաններից 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումարը, այդ գումարի նկատմամբ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարը բռնագանձելու, ինչպես նաև Սպարտակ Թամրազյանի և «ՎԻ ԱՐ ԱԳԻՌ» ՍՊԸ-ի միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Նարինե Հակոբյանի, Արմենուհի և Հռիփսիմե Թամրազյանների մասով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելու պահանջների և դրա հետ կապված դատական ծախսերի բաշխման մասով օրինական ուժ տալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 27.11.2015 թվականի վճռին,

Դատական պրակտիկա

2) Տաթևիկ Թամրազյանից 36.000.000 ՀՀ դրամ փոխառության գումարը, այդ գումարի նկատմամբ 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության կատարման օրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարը բռնագանձելու և դրա հետ կապված դատական ծախսերի բաշխման մասով օրինական ուժ տալ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 27.11.2015 թվականի վճռին՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով,

3) Սպարտակ Թամրազյանի և «ՎԻ ԱՐ ԱԳՐՈ» ՍՊԸ-ի միջև 07.02.2012 թվականին կնքված վարձակալության պայմանագրով նախատեսված վարձավճարները Տաթևիկ Թամրազյանի մասով Սպարտակ Թամրազյանի ժառանգական զանգվածի մեջ ընդգրկելու պահանջների և դրա հետ կապված դատական ծախսերի բաշխման մասով ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.04.2016 թվականի որոշումը փոփոխել և այս մասով հայցը մերժել:

2. Տաթևիկ Թամրազյանից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 1.040.000 ՀՀ դրամ, ինչպես նաև 26.04.2011 թվականից մինչև պարտավորության փաստացի կատարումը 36.000.000 ՀՀ դրամի նկատմամբ հաշվարկված ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածով նախատեսված տոկոսների գումարի 3%-ը՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար:

Տաթևիկ Թամրազյանից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 950.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճարել բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճարել դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 17.08.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար:

Արա Բաղդասարյանից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 10.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վերաքննիչ բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար:

Արա Բաղդասարյանից ՀՀ պետական բյուջե բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճարել բողոքի համար սահմանված և ՀՀ վճարել դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի 17.08.2016 թվականի որոշմամբ հետաձգված պետական տուրքի մասի գումար:

Տաթևիկ Թամրազյանից հօգուտ Արա Բաղդասարյանի բռնագանձել 50.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճարել բողոքի համար նախապես վճարված պետական տուրքի մասի հատուցման գումար:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱԳԻՎԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎճՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2017 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Երվանդ Ոսկանյանի ընդդեմ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը մասնակիորեն՝ 2008, 2009, 2010, 2011 թվականների համար հաշվարկված ընդհանուր 202.120 ՀՀ դրամի մասով, անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Երվանդ Ոսկանյանը պահանջել է մասնակիորեն՝ Երվանդ Ոսկանյանից հոգուտ Երևան համայնքի բյուջեի 2008, 2009, 2010, 2011 թվականների համար հաշվարկված 202.120 ՀՀ դրամ գանձելու մասով, անվավեր ճանաչել Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Գ. Առաքելյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 19.06.2015 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն. Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը՝ Երվանդ Ոսկանյանից հոգուտ Երևան համայնքի բյուջեի 2008 թվականի համար հաշվարկված 13.466 ՀՀ դրամ գանձելու մասով, ճանաչվել է անվավեր, իսկ հայցը՝ մնացած մասով, մերժվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 12.02.2016 թվականի որոշմամբ Երվանդ Ոսկանյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է և Դատարանի 19.06.2015 թվականի վճիռը մասնակիորեն բեկանվել է ու փոփոխվել՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը՝ Երվանդ Ոսկանյանից հոգուտ Երևան համայնքի բյուջեի 2009-2011 թվականների համար հաշվարկված 188.654

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ դրամ գանձելու մատով, ճանաչվել է անվավեր, իսկ մնացած մատով Դատարանի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածը, չի կիրառել «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, որը պետք է կիրառել:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ Երվանդ Ոսկանյանի կողմից գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունը չկատարելու փաստը հայտնաբերվել է՝ համաձայն Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի աշխատակազմի եկամուտների հաշվառման և հավաքագրման բաժնի պետի կողմից տրված 22.01.2015 թվականի տեղեկանքների: Այսինքն՝ վիճելի իրավահարաբերությունը ծագել է Երվանդ Ոսկանյանի կողմից գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունը չկատարելու փաստի հայտնաբերման պահին, ուստի դրա նկատմամբ կիրառելի են խախտումը հայտնաբերելու պահին գործող իրավական նորմերը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 19.06.2015 թվականի վճիռն:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1. Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի աշխատակազմի եկամուտների հաշվառման և հավաքագրման բաժնի 22.01.2015 թվականի թիվ 281475295797145253 տեղեկանքի համաձայն՝ Երվանդ Ոսկանյանին սեփականության իրավունքով պատկանող, «քաղաք Երևան, Իսրայելյան թիվ 37, թիվ 147» հասցեում գտնվող շինության գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունը 2008 թվականի համար կազմում է 7.205 ՀՀ դրամ, 2009 թվականի համար՝ 72.872 ՀՀ դրամ, 2010 թվականի համար՝ 72.872 ՀՀ դրամ, 2011 թվականի համար՝ 65.156 ՀՀ դրամ, 2012 թվականի համար՝ 65.156 ՀՀ դրամ,

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

2013 թվականի համար՝ 65.156 ՀՀ դրամ, 2014 թվականի համար՝ 42.304 ՀՀ դրամ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 16**).

2. Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի աշխատակազմի եկամուտների հաշվառման և հավաքագրման բաժնի 22.01.2015 թվականի թիվ 281475322929145343 տեղեկանքի համաձայն՝ Երվանդ Ոսկանյանին սեփականության իրավունքով պատկանող, «քաղաք Երևան, Իսրայելյան թիվ 37, թիվ 146» հասցեում գտնվող շինության գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունը 2008 թվականի համար կազմում է 3.706 ՀՀ դրամ, 2009 թվականի համար՝ 8.893 ՀՀ դրամ, 2010 թվականի համար՝ 8.893 ՀՀ դրամ, 2011 թվականի համար՝ 8.654 ՀՀ դրամ, 2012 թվականի համար՝ 8.654 ՀՀ դրամ, 2013 թվականի համար՝ 8.654 ՀՀ դրամ, 2014 թվականի համար՝ 5.525 ՀՀ դրամ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 18**).

3. Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի աշխատակազմի եկամուտների հաշվառման և հավաքագրման բաժնի 22.01.2015 թվականի թիվ 281475313361145334 տեղեկանքի համաձայն՝ Երվանդ Ոսկանյանին սեփականության իրավունքով պատկանող, «քաղաք Երևան, Իսրայելյան թիվ 37, թիվ 2» հասցեում գտնվող շինության (ավտոտնակի) գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունը 2008 թվականի համար կազմում է 2.555 ՀՀ դրամ, 2009 թվականի համար՝ 2.589 ՀՀ դրամ, 2010 թվականի համար՝ 2.589 ՀՀ դրամ, 2011 թվականի համար՝ 2.563 ՀՀ դրամ, 2012 թվականի համար՝ 2.563 ՀՀ դրամ, 2013 թվականի համար՝ 2.563 ՀՀ դրամ, 2014 թվականի համար՝ 1.546 ՀՀ դրամ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 17**).

4. Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի «Գույքահարկի գումարի գանձման պահանջ ներկայացնելու մասին» թիվ 631-Ա որոշմամբ Երվանդ Ոսկանյանից հոգուտ Երևան համայնքի բյուջե գանձվել է 460.668 ՀՀ դրամ որպես «քաղաք Երևան, Իսրայելյան թիվ 37, թիվ 146» և «քաղաք Երևան, Իսրայելյան թիվ 37, թիվ 147» հասցեների հասարակական նշանակության շինությունների ու «քաղաք Երևան, Իսրայելյան թիվ 37, թիվ 2» հասցեի ավտոտնակի համար 2008-2014 թվականների համար գույքահարկի գծով հաշվարկված հարկային պարտավորության գումար (**հատոր 1-ին, գ.թ. 12**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ սույն դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ կանոններում օրենսդրական փոփոխություններ նախատեսող օրենքների՝ ժամանակի մեջ գործողության հարցի վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադարձնալ հերկյալ իրավական հարցին. 2008, 2009, 2010 և 2011 թվականներին կարարված հարկային օրենսդրության խախտումների համար կարող են ստորոշված առաջանալ գույքահարկի գծով հարկային պարտավորություններ, եթե տվյալ իրավախախտումները հայրնաբերվել են 2015 թվականին:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 29.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ հարկային պարտավորությունների գծով գումարների վճարումը սահմանված ժամկետից ուշացնելու դեպքում հարկային մարմինը կան տեղական ինքնակառավարման մարմինը որոշում է կայացնում հարկ վճարողից ժամանակին չվճարված գումարը գանձելու վերաբերյալ և այդ մասին պատշաճ ծանուցում վերջինիս (...):

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ ներկայումս (28.04.2012 թվականից) գործող խմբագրության համաձայն՝ հարկային օրենսդրության խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ, եթե տվյալ խախտումը հայտնաբերվել է այն կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարին լրանալուց հետո, բացառությամբ «Գույքահարկի մասին» և «Հողի հարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով սահմանված դեպքերի (...):

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրության համաձայն՝ հարկային օրենսդրության խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ, եթե տվյալ խախտումը հայտնաբերվել է այն կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարին լրանալուց հետո:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի վերոգրյալ փոփոխությունները կատարվել են 21.03.2012 թվականին ընդունված և 28.04.2012 թվականին ուժի մեջ մտած ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն ՀՀ օրենքով:

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի՝ 28.04.2012 թվականից գործող խմբագրությամբ 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ նույն օրենքով սահմանված գույքահարկի վճարման գծով խախտումներ հայտնաբերվելու դեպքում գույքահարկի գծով հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ, եթե տվյալ խախտումը կատարելուց հետո անցել է տասը տարի:

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածը վերոգրյալ բովանդակությամբ 4-րդ մասով լրացվել է 21.03.2012 թվականին ընդունված և 28.04.2012 թվականին ուժի մեջ մտած ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքով:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածով օրենսդիրը նախատեսել է հարկային օրենսդրության

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետները: Նշված իրավադրույթով օրենսդիրը սահմանել է, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետը երեք տարի է, որի հաշվարկման համար ելակետ է ընդունվում հարկային օրենսդրության խախտումը կատարելու տարին (ժամկետը հաշվարկվում է իրավախախտման կատարման տարվան հաջորդող տարվանից): Հարկային օրենսդրության խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ օրենսդրի կողմից սահմանված ընդհանուր կանոնը հետևյալն է. հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ, եթե հարկային օրենսդրության տվյալ խախտումը հայտնաբերվել է այն ժամանակ, երբ լրացած է եղել այն կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը: Այսինքն՝ հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետն ընդգրկում է տվյալ իրավախախտման կատարման տարվան անմիջապես հաջորդող երեք օրացուցային տարիները. այդ տարիներն անցնելուց հետո հայտնաբերված իրավախախտման համար հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ:

Հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերոգրյալ ընդհանուր կանոնից օրենսդիրը նախատեսել է բացառություն՝ ամրագրելով, որ նշված ժամկետը չի գործում «Գույքահարկի մասին» և «Հողի հարկի մասին» ՀՀ օրենքներով սահմանված դեպքերում: Ըստ այդմ, «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասում օրենսդիրը նախատեսել է գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետները հաշվարկելու համար հիմք է ընդունվում հարկային օրենսդրության խախտումը կատարելու պահը (ժամկետը հաշվարկվում է իրավախախտման կատարման պահից): Սակայն գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումներ հայտնաբերելու դեպքում հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ օրենսդրի կողմից սահմանված հատուկ կանոնը հանգում է հետևյալին. գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ, եթե հարկային օրենսդրության տվյալ խախտումը հայտնաբերվել է այն կատարելուց հետո տասը տարվա ժամկետը լրանալուց հետո:

Ամփոփելով վերոգրյալ իրավական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

1. որպես ընդհանուր կանոն՝ հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետը երեք տարի է, որի հաշվարկման սկիզբն իրավախախտման կատարման տարվան անմիջապես հաջորդող տարին է,

2. որպես բացառություն ընդհանուր կանոնից՝ գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետը տասը տարի է, որի հաշվարկման սկիզբն իրավախախտման կատարման պահն է,

3. հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության թե՛ ընդհանուր, թե՛ հատուկ ժամկետների հաշվարկման անհրաժեշտությունը ծագում է հարկային իրավախախտման հայտնաբերման պահին, քանի որ հարկային պարտավորությունների առաջացումը պայմանավորված է վաղեմության ժամկետի՝ տվյալ իրավախախտման հայտնաբերման պահին լրացած լինելու կամ չլինելու հանգամանքով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածում հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների գույքահարկին վերաբերող բացառությունը սահմանվել է 21.03.2012 թվականին ընդունված և 28.04.2012 թվականին ուժի մեջ մտած ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն ՀՀ օրենքով, իսկ գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետի վերաբերյալ հատուկ կանոններն ամրագրվել են «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածում 21.03.2012 թվականին ընդունված և 28.04.2012 թվականին ուժի մեջ մտած ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքով: Փաստորեն, գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ հատուկ իրավակարգավորումները Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգ են ներմուծվել 21.03.2012 թվականին տեղի ունեցած օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում, որոնք իրավաբանական ուժի մեջ են մտել 28.04.2012 թվականին:

Սույն որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ կանոններում օրենսդրական փոփոխություններ նախատեսող իրավական ակտերի՝ ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ժամանակի մեջ գործողության հարցին:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքները և այլ իրավական ակտերը հետադարձ ուժ չունեն:

2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ անձի իրավական վիճակը բարելավող, նրա պատասխանատվությունը վերացնող կամ մեղմացնող իրավական ակտերը հետադարձ ուժ ունեն, եթե դա նախատեսված է այդ ակտերով:

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 73-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքները և այլ իրավական ակտերը հետադարձ ուժ չունեն:

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 73-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ անձի իրավական վիճակը բարելավող օրենքները և այլ իրավական ակտերը հետադարձ ուժ ունեն, եթե դա նախատեսված է այդ ակտերով:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ իրավական ակտում կատարված փոփոխությունների կամ լրացումների (...) գործողությունը տարածվում է դրա ուժի մեջ մտնելուց հետո ծագած հարաբերությունների վրա, եթե նույն օրենքով, այլ օրենքներով, ինչպես նաև փոփոխություններ կամ լրացումներ նախատեսող իրավական ակտով այլ բան նախատեսված չէ: Մինչև փոփոխություններ կամ լրացումներ նախատեսող իրավական ակտի ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա տարածվում են մինչև փոփոխությունները կամ լրացումներն ուժի մեջ մտնելը գործող նորմերը, եթե նույն օրենքով կամ փոփոխություններ կամ լրացումներ նախատեսող իրավական ակտով այլ բան նախատեսված չէ (...):

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 29.11.2011 թվականի թիվ ՄԴՈ-1000 որոշմամբ անդրադառնալով ժամանակի մեջ իրավական ակտի գործողության սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտմանը, արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ՝ ժամանակի մեջ իրավական ակտերի գործողության կանոնակարգումը հիմնվում է այն տրամաբանության վրա, որ իրավական ակտերի հետադարձ ուժով գործողության մերժումն ընդհանուր կանոն է, իսկ այդ ակտերի հետադարձ ուժով գործողության հնարավորությունը՝ բացառություն ընդհանուր կանոնից: Ըստ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 42-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված նորմի իրավական բովանդակությունը հանգում է նրան, որ այն իրավական ակտն ընդունող մարմնի հայեցողությանն է թողնում անձի իրավական վիճակը բարելավող կամ պատասխանատվությունը վերացնող կամ մեղմացնող իրավական ակտին հետադարձ ուժ հաղորդելը: Միաժամանակ այս նորմը սահմանում է այդ հայեցողությունն իրացնելու ընթացակարգը, այն է՝ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում իրավական ակտն ընդունող մարմինը, իրացնելով իրեն Սահմանադրությամբ տրված հայեցողական լիազորությունը,

տվյալ իրավական ակտին հետադարձ ուժ հաղորդելու նպատակահարմարության դեպքում տվյալ ակտում ամրագրում է այդ ակտին հետադարձ ուժ տալու վերաբերյալ դրույթ: Նշված հայեցողությունն իրացնելու այս ընթացակարգն ինքնասնպատակ չէ և տրամաբանորեն բխում է Սահմանադրությամբ՝ իրավական ակտերի ժամանակի մեջ գործողության կանոնակարգման ընդհանուր տրամաբանությունից:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 78-րդ հոդվածի վկայակոչված իրավադրույթներից հետևում է, որ իրավական ակտում կատարված փոփոխությունների կամ լրացումների գործողությունը տարածվում է դրա ուժի մեջ մտնելուց հետո ծագած հարաբերությունների վրա, իսկ մինչև փոփոխություններ կամ լրացումներ նախատեսող իրավական ակտի ուժի մեջ մտնելը ծագած հարաբերությունների վրա տարածվում են մինչև փոփոխությունները կամ լրացումներն ուժի մեջ մտնելը գործող նորմերը: Այսինքն՝ ըստ ժամանակի մեջ իրավական ակտերի գործողության համընդհանուր սկզբունքի՝ իրավական ակտի գործողությունը տարածվում է դրա ուժի մեջ եղած ժամանակահատվածում ծագած իրավահարաբերությունների նկատմամբ: Այլ կերպ ասած՝ իրավական ակտի կիրառելիության հարցն ուղղակիորեն կապված է կարգավորման առարկան կազմող իրավահարաբերության ծագման պահի հետ:

Վճռաբեկ դատարանը նախ արձանագրում է, որ ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքները հետադարձ ուժ չունեն: Նշված օրենսդրական ակտերով նախատեսված գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության հատուկ ժամկետների վերաբերյալ իրավակարգավորումները չեն կարող տարածվել այդ օրենքների ուժի մեջ մտնելուց՝ 28.04.2012 թվականից առաջ ծագած հասարակական հարաբերությունների վրա: Նշված դատողության համար Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում իրավական ակտերի՝ ժամանակի մեջ գործողության վերաբերյալ սահմանադրաիրավական այն սկզբունքը, որ ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ իրավական ակտերը չեն գործում հետադարձ ուժով, իսկ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող իրավական ակտին հետադարձ ուժ հաղորդելը սահմանադրորեն արգելված է:

Անփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության հատուկ ժամկետների վերաբերյալ իրավակարգավորումները, որոնք ՀՀ իրավական համակարգ են ներմուծվել ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքներով, կիրառվում են միայն այն հասարակական

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հարաբերությունների նկատմամբ, որոնք ծագել են նշված օրենքների ուժի մեջ մտնելուց՝ 28.04.2012 թվականից հետո: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ժամանակի մեջ գործողության հարցը լուծելիս անհրաժեշտ է պարզել հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ կանոններով կարգավորվող հասարակական հարաբերության ծագման պահը:

Հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ օրենսդրական նորմերի բովանդակային վերլուծությունը վկայում է այն մասին, որ այդ կանոնների կարգավորման առարկան հայտնաբերված հարկային իրավախախտումների համար առաջացող պատասխանատվությունը բացառող որոշակի հանգամանքների հետ կապված հասարակական հարաբերություններն են: Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ՝ հարկային օրենսդրության այս կամ այն խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորումներն սկսում են գործել իրավասու վարչական մարմնի կողմից տվյալ իրավախախտումը հայտնաբերվելու պահից: Այսինքն՝ հարկային օրենսդրության այս կամ այն խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ նորմերն իրավական հետևանքներ են առաջացնում միայն այն ժամանակ, երբ իրավասու վարչական մարմինը հայտնաբերել է տվյալ իրավախախտումը: Այլ կերպ ասած՝ եթե հարկային օրենսդրության խախտումը դեռևս հայտնաբերված չէ իրավասու վարչական մարմնի կողմից, ապա այդ խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացումը բացառող հանգամանքները՝ վաղեմության ժամկետները, սահմանող իրավանորմերը չեն կարող որևէ իրավաբանական նշանակություն ունենալ: Այսպիսով, ըստ Վճռաբեկ դատարանի՝ իրավասու վարչական մարմնի կողմից այս կամ այն հարկային իրավախախտման հայտնաբերումն է այն անհրաժեշտ իրավաբանական փաստը, որի հետ օրենսդիրը կապել է այդ խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացումը բացառող հանգամանքները՝ վաղեմության ժամկետները, սահմանող իրավանորմերով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների ծագումը:

Վերոգրյալ փաստարկները հաշվի առնելով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ կանոններով կարգավորվող հասարակական հարաբերությունները ծագում են իրավասու վարչական մարմնի կողմից այս կամ այն հարկային իրավախախտման հայտնաբերման պահին: Մինչև հարկային իրավախախտման

հայտնաբերումը հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ կանոններով կարգավորվող հասարակական հարաբերություններ չեն կարող ծագել՝ անկախ այն հանգամանքից, թե երբ է այդ իրավախախտումը կատարվել: Հետևաբար հարկային օրենսդրության կոնկրետ խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջադրման հարցը լուծելիս վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ տարբեր ժամանակաշրջաններում գործող օրենսդրական կարգավորումների կիրառման համար որպես ելակետ պետք է ընդունել տվյալ հարկային իրավախախտման հայտնաբերման պահը:

Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ վերոգրյալ ընդհանուր կանոնից պետք է կատարել մեկ բացառություն, որը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ հարկային իրավախախտումը հայտնաբերվել է ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ուժի մեջ մտնելուց հետո, սակայն այդ օրենքների ուժի մեջ մտնելու օրվա դրությամբ այդ իրավախախտումների կատարման տարվան հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած է եղել: Քննարկվող պարագայում հարկային օրենսդրության կոնկրետ խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջադրման հարցը լուծելիս վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ տարբեր ժամանակաշրջաններում գործող օրենսդրական կարգավորումների կիրառման համար որպես ելակետ պետք է ընդունել ոչ միայն տվյալ հարկային իրավախախտման հայտնաբերման պահը, այլ նաև այն հանգամանքը, թե արդյոք վերոգրյալ օրենքների ուժի մեջ մտնելու պահին՝ 28.04.2012 թվականին, այդ իրավախախտումների կատարման տարվան հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած եղել է, թե ոչ:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ուժի մեջ մտնելուց առաջ կատարված հարկային օրենսդրության խախտումն իրավասու վարչական մարմնի կողմից կարող էր հայտնաբերվել մինչև 28.04.2012 թվականը. այդ դեպքում տվյալ իրավախախտման համար հարկային պարտավորություններ չէին կարող առաջանալ, եթե լրացած լիներ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված երեք տարվա ժամկետը: Ըստ այդմ, «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված իրավակարգավորումը պետք է տարածվի նաև 28.04.2012 թվականից հետո հայտնաբերված այն հարկային իրավախախտումների վրա, որոնց կատարման տարվան հաջորդող երեք տարվա ժամկետը ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին»

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թիվ ՀՕ-96-Ն և «Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ուժի մեջ մտնելու պահին լրացած է եղել: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հարկային պարտավորություններ չեն կարող առաջանալ բոլոր այն հարկային իրավախախտումների համար, որոնց կատարման տարվան հաջորդող երեք տարվա ժամկետը ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և «Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ուժի մեջ մտնելու պահին լրացած է եղել: Այդ դեպքում հարկային օրենսդրության խախտում թույլ տված անձն իրավունք ունի ողջամտորեն ենթադրելու և ակնկալելու, որ իր կողմից կատարված իրավախախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետներն անցել են՝ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված իրավակարգավորումների համաձայն:

Անփոփելիվ վերոգրյալ իրավական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և «Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների՝ ժամանակի մեջ գործողության իրավակիրառ պրակտիկան պետք է ընթանա հետևյալ ուղղությամբ. նշված օրենքները տարածվում են դրանց ուժի մեջ մտնելուց՝ 28.04.2012 թվականից հետո հայտնաբերված հարկային օրենսդրության խախտումների նկատմամբ, և քննարկվող օրենքների՝ ժամանակի մեջ գործողության կանոնի բովանդակությունը հանգում է հետևյալին.

1. եթե գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումը կատարվել է և իրավասու վարչական մարմնի կողմից հայտնաբերվել է մինչև 28.04.2012 թվականը, ապա այդ դեպքում կիրառելի է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված իրավակարգավորումը.
2. եթե գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումը կատարվել է և իրավասու վարչական մարմնի կողմից հայտնաբերվել է 28.04.2012 թվականից հետո, ապա այդ դեպքում կիրառելի է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ ներկայումս (28.04.2012 թվականից) գործող խմբագրությամբ և «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 28.04.2012 թվականից գործող խմբագրությամբ 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորումը.
3. եթե գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումը կատարվել է մինչև 28.04.2012 թվականը, սակայն իրավասու վարչական մարմնի կողմից հայտնաբերվել է 28.04.2012 թվականին կամ դրանից հետո, ապա այդ դեպքում վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ տարբեր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ժամանակաշրջաններում գործող օրենսդրական կարգավորումների կիրառման հարցը պետք է լուծվի հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, թե 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային օրենսդրության խախտումը կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած եղել է, թե՛ ոչ. այսպես՝

- եթե գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումը կատարվել է մինչև 28.04.2012 թվականը, սակայն իրավասու վարչական մարմնի կողմից հայտնաբերվել է 28.04.2012 թվականին կամ դրանից հետո, և 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային օրենսդրության խախտումը կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած է եղել, ապա այդ իրավախախտման համար հարկային պարտավորություններ առաջադրելիս կիրառվում է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված իրավարգավորումը,

- եթե գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումը կատարվել է մինչև 28.04.2012 թվականը, սակայն իրավասու վարչական մարմնի կողմից հայտնաբերվել է 28.04.2012 թվականին կամ դրանից հետո, և 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային օրենսդրության խախտումը կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած չի եղել, ապա այդ իրավախախտման համար հարկային պարտավորություններ առաջադրելիս կիրառվում է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի ներկայումս (28.04.2012 թվականից) գործող խմբագրությամբ և «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի՝ 28.04.2012 թվականից գործող խմբագրությամբ 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորումը:

Վճարել դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Վճարել դատարանն արձանագրում է, որ սույն վարչական գործը հարուցվել է Երվանդ Ոսկանյանի վիճարկման հայցի հիման վրա, որով վերջինս պահանջել է մասնակիորեն՝ գույքահարկի գծով 2008, 2009, 2010 և 2011 թվականների համար հաշվարկված հարկային պարտավորության գումարը՝ 202.120 ՀՀ դրամի չափով, գանձելու մասով, անվավեր ճանաչել Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը: Նշված վարչական ակտով Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարը Երվանդ Ոսկանյանին սեփականության իրավունքով պատկանող երեք անշարժ գույքի՝ 2008-2014 թվականների գույքահարկի գծով վերջինիս նկատմամբ առաջադրել է լրացուցիչ հարկային պարտավորություն՝ 460.668 ՀՀ դրամի չափով:

Դատարանը Երվանդ Ոսկանյանի հայցը բավարարել է մասնակիորեն և Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումն անվավեր է ճանաչել միայն 2008 թվականի համար

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գույքահարկի գծով հաշվարկված հարկային պարտավորության գումարը՝ 13.466 ՀՀ դրամի չափով, Երվանդ Ոսկանյանից գանձելու մասով: Դատարանը վճռի հիմքում դրել է այն պատճառաբանությունը, որ ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքները չեն կարող տարածվել այն խախտումների նկատմամբ, որոնց հայտնաբերման եռամյա ժամկետը 28.04.2012 թվականի դրությամբ արդեն իսկ լրացած է: Հետևաբար գույքահարկի գծով 2008 թվականի համար լրացուցիչ հարկային պարտավորությունը Երվանդ Ոսկանյանի նկատմամբ առաջադրվել է «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված եռամյա ժամկետի խախտմամբ, իսկ 2009 թվականի և դրանից հետո մյուս տարիների համար հարկային պարտավորությունների առաջադրումը կատարվել է օրենքի պահանջների պահպանմամբ:

Վերաքննիչ դատարանը բավարարել է Երվանդ Ոսկանյանի վերաքննիչ բողոքը և մասնակիորեն բեկանելով ու փոփոխելով Դատարանի վճիռը՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումն անվավեր է ճանաչել՝ նաև 2009-2011 թվականների համար գույքահարկի գծով հաշվարկված լրացուցիչ հարկային պարտավորությունը՝ 188.654 ՀՀ դրամի չափով, Երվանդ Ոսկանյանից գանձելու մասով: Վերաքննիչ դատարանը նշել է, որ «(...) մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածը կիրառելի է նաև 2009, 2010 և 2011 թվականների համար հաշվարկված գույքահարկի նկատմամբ (...): Հետևաբար վիճարկվող որոշումը՝ 2009-2011 թվականների համար (...) գույքահարկ առաջադրելու մասով (...), նույնպես ընդունվել է մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի խախտմամբ (...):»

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրանք անհիմն են հետևյալ պատճառաբանությամբ.

2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է օրենքով սահմանված կարգով և չափով մուծել հարկեր, տուրքեր, կատարել պարտադիր այլ վճարումներ:

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է մուծել օրենքին համապատասխան սահմանված հարկեր, տուրքեր, կատարել պետական կամ համայնքային բյուջե մուտքագրվող պարտադիր այլ վճարումներ:

«Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված հարկատեսակ է տեղական հարկ հանդիսացող գույքահարկը:

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ գույքահարկը սեփականության իրավունքով նույն օրենքի 3-րդ հոդվածում նշված անձանց պատկանող հարկվող օբյեկտ համարվող գույքի համար նույն օրենքով սահմանված կարգով և չափով համապատասխան բյուջեներ վճարվող ուղղակի հարկ է, որը կախված չէ հարկ վճարողների տնտեսական գործունեության արդյունքներից:

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գույքահարկ վճարող են համարվում (...) Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները, օտարերկրյա քաղաքացիները, ինչպես նաև քաղաքացիություն չունեցող անձինք, որոնց Հայաստանի Հանրապետության տարածքում պատկանում է նույն օրենքի 4-րդ հոդվածով սահմանված հարկվող օբյեկտ համարվող գույքը (...):

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ և 5-րդ կետերի համաձայն՝ նույն օրենքի իմաստով գույքահարկով հարկվող օբյեկտ են համարվում շենքերը և շինությունները (...) ավտոտնակը (...), հասարակական նշանակության շինությունը (...):

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ֆիզիկական անձանց համար գույքահարկի հաշվետու ժամանակաշրջան է համարվում օրացուցային տարին:

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ֆիզիկական անձինք գույքահարկի տարեկան գումարը նույն հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված կարգով համապատասխան բյուջե են վճարում մինչև հաշվետու տարվա դեկտեմբերի 1-ը ներառյալ (...):

Նույն հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով և համամասնությամբ գույքահարկի գումարը վճարվում է համայնքի վարչական տարածքում գտնվող շինությունների համար՝ հարկվող օբյեկտի գտնվելու վայրի համայնքի բյուջե, իսկ համայնքների վարչական տարածքներից դուրս գտնվող շինությունների համար՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջե:

ՀՀ վճարեկ դատարանը նախկինում կայացրած իր որոշմամբ արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ հարկեր, տուրքեր մուծելու և այլ պարտադիր վճարումներ կատարելու սահմանադրական պարտականությունը կրում է համընդհանուր բնույթ, այն տարածվում է բոլոր անձանց վրա: Սահմանադրությամբ նախատեսված այս պարտականության մեջ արտահայտված են հասարակության հանրային շահերը: ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված «յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է» ձևակերպումից ակնհայտ է, որ հարկերը, տուրքերը և այլ պարտադիր վճարումները կրում են համապարտադիր բնույթ: Համապարտադիրությունը որպես անվերապահորեն կատարման ենթակա պահանջ, տարածվում է բոլոր վճարողների վրա: Գործնականում համապարտադիրության պահանջը կյանքի է կոչվում սեփականատիրոջ գույքի մի մասի՝ հարկի կամ այլ պարտադիր վճարումների

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ - ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ձևաչափով, պետության օգտին փոխանցելու միջոցով: Համապարտադիրության պահանջն արտահայտվում է նաև նրանում, որ կամավոր մուծումներ չկատարելու դեպքում դրանք պետության կողմից հարկադրաբար են գանձվում (տե՛ս, ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեն ընդդեմ Լիլիթ Բարսահևայի թիվ ՎԴ/7537/05/12 վարչական գործով ՀՀ վճռարեկ դատարանի 08.05.2014 թվականի որոշումը):

Վերոգրյալ իրավական նորմերի համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է օրենքով սահմանված կարգով և չափով մուծել հարկեր, իսկ կոնկրետ հարկատեսակները սահմանում է օրենսդիրը: Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքով սահմանված հարկատեսակ է գույքահարկը, որը որոշակի կատեգորիայի գույքի համար համայնքային կամ պետական բյուջե վճարվող և հարկ վճարողների տնտեսական գործունեության արդյունքներից չկախված ուղղակի հարկ է: Հայաստանի Հանրապետությունում գույքահարկ վճարող են համարվում նաև ֆիզիկական անձինք, որոնց Հայաստանի Հանրապետության տարածքում պատկանում է «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված հարկվող օբյեկտ համարվող որոշակի տեսակի գույք: Օրենսդիրը սահմանել է, որ գույքահարկով հարկվող օբյեկտ են համարվում նաև շենքերը և շինությունները՝ դրանց շարքում նախատեսելով նաև ավտոտնակը և հասարակական նշանակության շինությունը:

«Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ և 13-րդ հոդվածների վկայակոչված իրավադրույթների բովանդակությունից հետևում է, որ ֆիզիկական անձինք գույքահարկի տարեկան գումարը վճարում են համայնքի վարչական տարածքում գտնվող շինությունների համար տվյալ համայնքի բյուջե, իսկ համայնքների վարչական տարածքներից դուրս գտնվող շինությունների համար՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջե: Ընդ որում, ֆիզիկական անձանց համար գույքահարկի հաշվետու ժամանակաշրջան է համարվում օրացուցային տարին և վերջիններս պարտավոր են գույքահարկի տարեկան գումարը համապատասխան բյուջե վճարել մինչև հաշվետու տարվա դեկտեմբերի 1-ը ներառյալ: Հետևաբար գույքահարկով հարկվող օբյեկտ համարվող շենքի և շինության համար գույքահարկի գծով ֆիզիկական անձի հարկային պարտավորության խախտումը վրա է հասնում այն դեպքում, երբ տվյալ ֆիզիկական անձը մինչև հաշվետու տարվա դեկտեմբերի 1-ը ներառյալ ամբողջությամբ չի վճարել տվյալ շենքի և շինության համար համապատասխան բյուջե վճարման ենթակա գույքահարկի գումարը:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարը 03.02.2015 թվականի «Գույքահարկի գումարի գանձման պահանջ ներկայացնելու մասին» թիվ 631-Ա որոշմամբ Երվանդ Ոսկանյանից գանձել է սեփականության իրավունքով վերջինիս պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար գույքահարկի գծով 2008-2014 թվականների համար առաջացած հարկային պարտավորության

գումարը: Նշված տարիների համար գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունների՝ Երվանդ Ոսկանյանի կողմից թույլ տրված խախտումներն իրավասու վարչական մարմինը հայտնաբերել է 2015 թվականին. այդ հանգամանքը հաստատվում է Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի աշխատակազմի եկամուտների հաշվառման և հավաքագրման բաժնի տեղեկանքներով, որոնք կազմվել են 22.01.2015 թվականին:

Հաշվի առնելով այն, որ սույն գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը վիճարկվում է միայն գույքահարկի գծով 2008, 2009, 2010 և 2011 թվականների համար հաշվարկված հարկային պարտավորության գումարը գանձելու մասով, Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ վերոգրյալ տարիների համար հաշվարկվող գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների հարցին: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Երվանդ Ոսկանյանը պարտավոր էր իրեն պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար 2008, 2009, 2010 և 2011 թվականների գույքահարկի տարեկան գումարը Երևան համայնքի բյուջե վճարել մինչև յուրաքանչյուր տարվա դեկտեմբերի 1-ը ներառյալ: Հետևաբար նշված անշարժ գույքերի համար 2008, 2009, 2010 և 2011 թվականների գույքահարկի գծով Երվանդ Ոսկանյանի հարկային պարտավորության խախտումը յուրաքանչյուր տարվա համար վրա է հասել այդ տարվա դեկտեմբերի 2-ին:

Փաստորեն, տվյալ դեպքում առկա է սույն որոշմամբ նկարագրված այն իրավիճակը, երբ գույքահարկի գծով հարկային օրենսդրության խախտումը կատարվել է մինչև ««Հարկերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-96-Ն և ««Գույքահարկի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում լրացում կատարելու մասին» թիվ ՀՕ-94-Ն ՀՀ օրենքների ուժի մեջ մտնելը՝ 28.04.2012 թվականը, սակայն իրավասու վարչական մարմնի կողմից հայտնաբերվել է այդ օրենքների ուժի մեջ մտնելուց հետո: Ըստ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման՝ նման դեպքերում հարկային օրենսդրության խախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ տարբեր ժամանակաշրջաններում գործող օրենսդրական կարգավորումների կիրառման հարցը պետք է լուծվի՝ հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, թե 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային օրենսդրության խախտումը կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած եղել է, թե՛ ոչ: Ըստ այդմ, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է հետևյալը.

1) Երվանդ Ոսկանյանին պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար **2008 թվականի** գույքահարկի գծով հարկային պարտավորության խախտումը կատարվել է մինչև 28.04.2012 թվականը (02.12.2008 թվականին), և 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային

օրենսդրության այդ խախտումը կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած է եղել,

2) Երվանդ Ոսկանյանին պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար **2009, 2010 և 2011 թվականների** գույքահարկի գծով հարկային պարտավորության խախտումները կատարվել են մինչև 28.04.2012 թվականը (02.12.2009, 02.12.2010, 02.12.2011 թվականներին), և 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային օրենսդրության այդ խախտումները կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած չի եղել:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Երվանդ Ոսկանյանին պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար **2008 թվականի** գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունների խախտման նկատմամբ պետք է կիրառվի «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ սահմանված իրավակարգավորումը, քանի որ Երվանդ Ոսկանյանն իրավունք ունի ողջամտորեն ենթադրելու և ակնկալելու, որ իր կողմից 02.12.2008 թվականին կատարված իրավախախտման համար հարկային պարտավորությունների առաջացման վաղեմության ժամկետներն անցել են՝ մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի համաձայն: Նման պայմաններում Երվանդ Ոսկանյանին պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար **2008 թվականի** գույքահարկի գծով հարկային պարտավորություններ այլևս չեն կարող առաջանալ: Հետևաբար Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը՝ Երվանդ Ոսկանյանից հոգուտ Երևան համայնքի բյուջեի 2008 թվականի համար հաշվարկված գույքահարկի գումարը գանձելու մասով, ընդունվել է մինչև 28.04.2012 թվականը գործող խմբագրությամբ «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի խախտմամբ և այդ մասով ենթակա էր անվավեր ճանաչման:

Անդրադառնալով Երվանդ Ոսկանյանին պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար **2009, 2010 և 2011 թվականների** գույքահարկի գծով հարկային պարտավորությունների առաջադրման հարցին՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այդ իրավախախտումների համար հարկային պարտավորությունների առաջադրման հարցը լուծելիս վաղեմության ժամկետների վերաբերյալ տարբեր ժամանակաշրջաններում գործող օրենսդրական կարգավորումների կիրառման համար որպես ելակետ պետք է ընդունել տվյալ հարկային իրավախախտման հայտնաբերման պահը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ 28.04.2012 թվականի դրությամբ հարկային օրենսդրության այդ խախտումները կատարելու տարվան անմիջապես հաջորդող երեք տարվա ժամկետը լրացած չի եղել: Հետևաբար Երվանդ Ոսկանյանին պատկանող ավտոտնակի և երկու հասարակական նշանակության շինության համար **2009, 2010 և 2011 թվականների** գույքահարկի

գծով հարկային պարտավորություններ առաջադրելիս պետք է կիրառվի «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի 30.1-րդ հոդվածի՝ ներկայումս (28.04.2012 թվականից) գործող խմբագրությամբ և «Գույքահարկի մասին» ՀՀ օրենքի՝ 28.04.2012 թվականից գործող խմբագրությամբ 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված իրավակարգավորումը: Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումը՝ Երվանդ Ոսկանյանից հօգուտ Երևան համայնքի բյուջեի 2009, 2010 և 2011 թվականների համար հաշվարկված գույքահարկի գումարը գանձելու մասով, ընդունվել է իրավահարաբերության ծագման իրավասու վարչական մարմնի կողմից այդ իրավախախտումները հայտնաբերելու պահին գործող օրենսդրության պահանջների պահպանմամբ և այդ մասով ենթակա չէր անվավեր ճանաչման:

Ելնելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծություններից՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով Դատարանը, Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարի 03.02.2015 թվականի թիվ 631-Ա որոշումն անվավեր ճանաչելով միայն 2008 թվականի համար գույքահարկի գծով հաշվարկված հարկային պարտավորության գումարը՝ 13.466 ՀՀ դրամի չափով, Երվանդ Ոսկանյանից գանձելու մասով, կայացրել է գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտ, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 150-151-րդ և 163-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտին օրինական ուժ տալիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորադաս դատարանի գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը թերի է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Դատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որ իր նպատակին չի ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի ղեկավարը վճռաբեկ բողոքի համար վճարել է 20.000 ՀՀ դրամ, և քանի որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարարման, ուստի բողոք բերած անձի կողմից նախապես վճարված պետական տուրքի գումարը ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի հիմքով ենթակա է հատուցման Երվանդ Ոսկանյանի կողմից:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 12.02.2016 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ ՀՀ վարչական դատարանի 19.06.2015 թվականի վճռին՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

2. Երվանդ Ոսկանյանից հօգուտ Երևան քաղաքի Կենտրոն վարչական շրջանի բռնագանձել 20.000 ՀՀ դրամ՝ որպես վճռաբեկ բողոքի համար նախապես վճարված պետական տուրքի գումար:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

RESUME – PEZÜME

THE HISTORY OF LEGAL REGULATION OF NON-PECUNIARY DAMAGE AND THE EXISTING PROBLEMS

YERVAND KHUNDKARYAN

CHAIRMAN OF THE ASSOCIATION OF JUDGES OF THE RA, CHAIRMAN OF THE CIVIL AND ADMINISTRATIVE CHAMBER OF THE CASSATION COURT OF THE RA

Non-pecuniary damage compensation structure has been prescribed in the legal system of RA after additions and changes in RA civil code.

The author of this article has introduced the history of the establishment and the predictions of the non-pecuniary damage compensation structure in detail. Besides the elements of non-pecuniary damage compensation and its criteries have been studied in this article. Also theoretical conclusions have been presented which, indeed, should promote the significance and efficiency of discussed institute.

Keywords: non-pecuniary damage, reasonableness, equitableness, equability, guilt, presumption

ИСТОРИЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО ВРЕДА

ЕРВАНД ХУНДКАРЯН

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ СОЮЗА СУДЕЙ РА, ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ГРАЖДАНСКОЙ И АДМИНИСТРАТИВНОЙ ПАЛАТЫ КАССАЦИОННОГО СУДА РА

В результате внесенных в гражданский кодекс РА изменений и дополнений в правовую систему РА был внедрен механизм возмещения нематериального вреда.

В статье обстоятельно представлены история и предпосылки внедрения механизма возмещения нематериального вреда, изучены элементы возмещения нематериального вреда, критерии возмещения такого вреда, представлены теоретические заключения, которые несомненно повысят значение и эффективность обсуждаемого института.

Ключевые слова: нематериальный вред, разумность, справедливость, соразмерность, вина, презумпция

Բանալի բառեր – ոչ նյութական վնաս, ողջամտություն, արդարացիություն, համաչափություն, մեղք, կանխավարկած

RESUME – PEZÜOME

THE MAIN TYPES OF “LEGAL PERSONS OF PUBLIC LAW” IN FOREIGN COUNTRIES

SIRO AMIRKHANYAN

PhD STUDENT OF THE YSU CHAIR OF CIVIL LAW

Based on the analysis of the foreign legislation the author singles out the variety of public law legal entity that make it possible to distinguish the mentioned category of legal persons from the private law legal entities.

Keywords: legal person, legal entity of public law, the State, types, type of legal entitis

ОСНОВНЫЕ ВИДЫ “ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПУБЛИЧНОГО ПРАВА” В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

СИРО АМИРХАНИЯ

АСПИРАНТ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА ЕГУ

В работе на основании анализа зарубежного законодательства, выделяются виды юридического лица публичного права, позволяющие отграничить указанную категорию юридических лиц от юридических лиц частного права.

Ключевые слова: юридическое лицо, юридическое лицо публичного права, государство, вид, вид юридического лица

Բանալի բառեր – իրավաբանական անձ, հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ, պետություն, տեսակ, իրավաբանական անձանց տեսակ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴՄՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME – PEZJOME

PHILOSOPHICAL, HISTORICAL, THEORETICAL AND LEGAL BACKGROUND OF SOMATIC RIGHTS OF PERSON

ARTAK GEVORGYAN

POST-GRADUATE RESEARCHER OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY

The given research paper, under historical, legal and philosophical light, studies the background of somatic rights of a person, the peculiarities of its origin, development and realization of those rights. The said research paper, as initial demonstration of somatic rights of a person, discusses the implementation of the rights of the patient, the legal and ethical (moral) issues raised during the implementation of those rights, the role of the first institutions in the context of the realization of the somatic rights.

The study of somatic rights of a person has been represented in the context of four phases emphasizing the peculiarities of each phase, including the level of theoretical and practical study of that rights.

Keywords: somatic rights of a person, philosophical background, historical background, fourth generation rights, physical integrity of person

ФИЛОСОФСКО-ИСТОРИЧЕСКОЕ И ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОМАТИЧЕСКИХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

АРТАК ГЕВОРГЯН

СОИСКАТЕЛЬ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА

В данной научной статье, в историческом и философско-правовом свете, были изучены основы соматических прав человека, черты их возникновения, развития и реализации. В качестве первоначального проявления соматических прав человека были обсуждены вопросы реализации прав пациентов, правовые и этические вопросы, возникающие в ходе реализации этих прав, роль первых институтов в контексте реализации соматических прав.

Изучение соматических прав человека было представлено в контексте четырех этапов, подчеркивая особенности каждой стадии, включая уровень теоретического и практического изучения этих прав.

Ключевые слова: соматические права человека, философские основы, исторические основы, права четвертого поколения, физическое неприкосновенность человека

Բանալի բառեր– մարդու սոմատիկ իրավունք, փիլիսոփայական հիմքեր, պատմական հիմքեր, չորրորդ սերնդի իրավունքներ, մարդու ֆիզիկական անձեռնմխելիություն

ՄԵՊՏԵՍՄԻՐԵՐ – ՀՈՎՏԵՍՄԻՐԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԲՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

RESUME – PEՅՈՒՄԵ

MIGRATION AND SOCIAL-LEGAL ASPECTS OF HUMAN DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

ASHOT HAYRAPETYAN

*PhD IN LAW, ASSOCIATE PROFESSOR
DOCTORAL IN THE PUBLIC ADMINISTRATION
ACADEMY OF THE REPUBLIC OF ARMENIA*

The article examines the social-legal aspects of human development and migration in the Republic of Armenia. In the framework of the article it is also referred to the wide perception of the term “human development”, as well as several theoretic-practical issues related to its elements and migration process.

Keywords: “human development”, migration, self-actualization of a person, human capital, supply and demand, market economy, intellectual and creative abilities of a person

МИГРАЦИЯ И СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АШОТ АЙРАПЕТЯН

*КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТДОКТОРАНТ
АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РА*

В статье рассматриваются миграция и социально-правовые аспекты человеческого развития в Республике Армения. В статье также рассматривается широкое определение термина «развитие человека», ряд практических вопросов связанных с процессами миграции и ее элементами.

Ключевые слова: “человеческое развитие”, миграция, самореализация человека, человеческий капитал, предложение и спрос, рыночная экономика, интеллектуальные и творческие способности человека

Բանալի բառեր– «մարդկային զարգացում», միգրացիա, մարդու ինքնաիրացում, մարդկային կապիտալ, առաջարկ և պահանջարկ, շուկայական տնտեսություն, մարդու մտավոր և ստեղծագործական կարողություններ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME – РЕЗЮМЕ

CONDITIONS OF LAWFUL DISCLOSURE OF MEDICAL SECURITY TO LAW-ENFORCEMENT BODIES

GOHAR HAKOBYAN

PhD STUDENT AT CRIMINAL LAW CHAIR, YSU

This article analyses one of the most frequent grounds for medical secrecy disclosure-providing confidential information in the context of criminal investigation. In particular, the research aims at raising and discussing the following issues: (1) when are the physicians and medical centres under the obligation to provide the law-enforcement agencies with confidential medical information? (2) what exactly data is to be disclosed in cases of a request by the law-enforcement? (3) does the active legislation provide for necessary and sufficient safeguards for doctors' interrogation in criminal proceedings, and, accordingly, is providing doctors with procedural immunity necessary? (4) what changes are necessary in order to improve the procedure of seizure of medical documents? (5) what changes need to be adopted in the relevant legal acts in order to ensure lawfulness of medical secrecy disclosure in criminal proceedings? The author analyses the issues introduced above and suggests relevant legislative amendments.

Keywords: medical secret, crime investigation, law-enforcement bodies, providing with information, disclosure, procedural immunity, seizure of documents

УСЛОВИЯ ПРАВОМЕРНОСТИ РАЗГЛАШЕНИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ТАЙНЫ ПРИ ПРЕДОСТАВЛЕНИИ ИНФОРМАЦИИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМ ОРГАНАМ

ГОАР АКОПЯН

АСПИРАНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА, ЕГУ

В рамках этой статьи анализируется одно из наиболее часто упоминаемых оснований для законного разглашения медицинской тайны. Речь идет о предоставлении информации врачами и администрацией медицинских учреждений правоохранительным органам в связи с преступлением.

В частности, статья имеет цель выдвинуть и обсудить следующие вопросы: (1) при каких условиях медицинское учреждение или врач обязаны предоставить правоохранительным органам сведения, составляющие медицинскую тайну? (2) какая конкретно информация подлежит разглашению при опросе правоохранительных органов? (3) предусматривает ли действующее законодательство необходимые и достаточные гарантии допроса врача в рамках уголовного процесса, и, следовательно, нужно ли наделить врача процессуальным иммунитетом? (4) какие изменения необходимы для улучшения процедуры изъятия документов, содержащих медицинскую тайну? (5) какие изменения необходимо внести в соответствующие правовые акты для обеспечения правомерности разглашения медицинской тайны? Автор анализирует перечисленные проблемы и предлагает соответствующие законодательные поправки.

Ключевые слова: медицинская тайна, расследование преступления, правоохранительные органы, предоставление информации, разглашение, процессуальный иммунитет, изъятие документов

Բանալի բառեր– բժշկական գաղտնիք, հանցագործության քննություն, իրավապահ մարմիններ, տեղեկությունների տրամադրում, հրապարակում, դատավարական անձեռնմխելիություն, փաստաթղթերի առգրավում

RESUME – PEՅՈՒՄԵ

SPECIFICS OF INTERACTION FACTUAL AND LEGAL GROUNDS OF EXECUTION OF SEARCH

VAHE YENGIBARYAN

*EXECUTIVE DIRECTOR OF ASSOCIATION OF JUDGES OF THE RA,
DOCTOR OF LAW, PROFESSOR, PROFESSOR OF THE CHAMBER OF CRIMINAL
PROCEDURE AND CRIMINALISTICS OF YEREVAN STATE UNIVERSITY*

ARSEN NIKOGHOSYAN

*JUDGE OF COMMON JURISDICTION FIRST INSTANCE COURT OF
ARABKIR, KANAKER-ZEYTUN ADMINISTRATIVE DISTRICT,
CANDIDATE OF LAW, ASSOCIATED PROFESSOR*

The article is devoted to the study of factual and legal grounds of the production of one of the most important and complicated investigatory action, as the search. Surely search is such comprehensive and capacious investigatory action, which conditions the diversity of basic theoretical and legal provisions. Therefore the article basically presents the problems that are most important in terms of the correlation between theory and practice in the context of studying the basis of the search.

In this regard, the authors emphasize the nature and types of basis of the search production, revealing such features, by which factual and legal basis of the search production differ. In the same time, reviewing actual problems are presented in the light of the case-law of the Cassation court of the RA. In this regard search execution grounds have been analysed and researched in the context of development of legal approaches and doctrines of the Cassation court of the RA.

Keywords: search, investigatory action, Forensic science, Criminal procedure law, investigation, criminal case

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ФАКТИЧЕСКИХ И ПРАВОВЫХ ОСНОВ ПРОИЗВОДСТВА ОБЫСКА

ВАГЕ ЕНГИБАРЯН

*ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ДИРЕКТОР СОЮЗА СУДЕЙ РА,
ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР
ПРОФЕССОР КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ*

АРСЕН НИКОГОСЯН

*СУДЬЯ ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ ПЕРВОЙ ИНСТАНЦИИ АРАБКИР, КА-
НАКЕР-ЗЕЙТУНСКОГО АДМИНИСТРАТИВНОГО РАЙОНА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ*

Статья посвящена изучению фактических и правовых основ производства одного из важнейших и сложных следственных действий – обыска. Безусловно обыск такое многозначительное и емкое следственное действие, которое обуславливает многообразие основных теоретических и правовых положений. В связи с чем в статье в основном представлены такие проблемы, которые наиболее важны с точки зрения соотношения теории и практики в контексте изучения основ производства обыска.

В этом смысле в статье авторы представляют сущность и виды основ производства обыска, раскрывая те особенности, которыми отличаются фактические и правовые основы производства обыска. Одновременно рассматриваемые актуальные проблемы представлены в свете прецедентной практики Кассационного суда РА. В этом смысле взаимосвязано анализированы и изучены основы производства обыска в контексте развития правовых подходов и доктрин Кассационного суда РА.

Ключевые слова: обыск, следственное действие, криминалистика, уголовное процесс, расследование, уголовное дело

Բանալի բառեր – խուզարկություն, քննչական գործողություն, կրիմինալիստիկա, քրեական դատավարություն, քննություն, քրեական գործ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Բշխման Բյուրո

RESUME – РЕЗЮМЕ

THE ESSENCE OF CROSS-EXAMINATION AND THE MAIN ISSUES IN PRACTICE

VIRAB VARDANYAN

LAWYER

The aim is to reveal the nature of the cross-examination and to put forward practical problems. Specifically, in our opinion, during the cross-examination, the defendant and the witness do not require to obtain the permission of the prosecutor / investigator/ to ask questions. However, for fairness should be noted that this issue is regulated by the CPC draft. Also according to the Article 6/d/ of the European Convention, the right to ask questions should be granted to the accused only, and not to the accused, and the witness in a mutual manner. That is why the real essence of the cross-examination should be considered as a right of the accused to address questions to the witness. As well as a specific period of time to interrogate the witness should be left to the discretion of the defending side, in so far as it is not regulated by law.

The defense should have the opportunity to become familiar with the case not at the end of the preliminary investigation, but during the various stages of the investigation. We also consider disputable the possibility to implement the cross-examination by the investigator in practice, when the accused refused to testify.

Keywords: cross-examination, prosecutor, the defendant, witness, the defensive side, the right to ask questions, the Criminal Procedure Code (CPC), a draft Code of Criminal Procedure, the European Convention on Human Rights (ECHR), the European Court of Human Rights (ECHR)

СУЩНОСТЬ ОЧНОЙ СТАВКИ И ПРОБЛЕМЫ ИМЕЮЩИЙСЯ В ПРАКТИКЕ

ВИРАБ ВАРДАНЯН

ЮРИСТ

Цель данной работы состоит в том, чтобы выявить характер очной ставки и выдвинуть практические проблемы. По нашему мнению, во время очной ставки обвиняемый и свидетель не нуждаются в разрешении следователя, чтобы задавать вопросы.

Тем не менее, для справедливости следует отметить, что этот вопрос регулируется проектом УПК. Также основываясь на статью 6 /д/ Европейской конвенции, право задавать вопросы должен иметь только обвиняемый, а не обвиняемый и свидетель во взаимной манере. Именно поэтому истинной сущностью очной ставки следует рассматривать, как право обвиняемого задавать вопросы свидетелю. А также определенный период времени для допрашивания свидетеля должно быть оставлено на усмотрение обороняющейся стороны, в той мере, что она не регулируется законом. Защита должна иметь возможность ознакомиться с материалами дела не в конце следствия, а в течении различных этапах расследования. Мы также считаем спорным возможность следователя реализовать очную ставку тогда, когда обвиняемый вообще отказался от дачи показаний.

Ключевые слова: очная ставка, прокурор, обвиняемый, свидетель, оборонительная сторона, право задавать вопросы, Уголовно-процессуальный кодекс (УПК), проект Уголовно-процессуального кодекса, Европейская конвенция по правам человека (ЕКПЧ), Европейский суд по правам человека (ЕСПЧ)

Բանալի բառեր- առերեսում, քննիչ, մեղադրյալ, վկա, պաշտպանվող կողմ, հարցեր տալու իրավունք, Բրեական դատավարության օրենսգիրք (ԲԴՕ), Բրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծ, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիա (ՄԻԵԿ), Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան (ՄԻԵԴ)

ՄԵՇՏԵՍՄԻԵՐ – ՀՈՎՏԵՍՄԻԵՐ 2017 9 – 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԲՇխանակություն

RESUME – PEՅՈՒՄԵ

THE SCOPE OF PREPARATION OF A CASE FOR A TRIAL IN NEW TRIAL PROCEEDINGS

ASHKHEN GHARSLYAN

*ADVISER TO THE CHAIRMAN OF THE
CASSATION COURT OF THE RA, PhD IN LAW*

The Code of Civil Procedure of the RA has empowered the superior courts to revoke judgments and forward a case for a new trial. However, the Code has not established the procedure for a new trial after the revocation of final judicial acts. This legislative omission may objectively cause the following issue both theoretically and practically: whether the rules of preparation of a case for a trial are applicable to the new trial proceedings and which is the scope of such application?

The author, examining the views expressed in the legal literature on the given issue and the legislative regulations, has concluded that the rules of preparation of a case for a trial are applicable to the new trial proceedings, though with some limitations.

Keywords: to prepare a case for a trial, procedure for a new trial of a case, stage of procedure, legal positions, discretionary actions

ПОРЯДОК ПОДГОТОВКИ ДЕЛА К СУДЕБНОМУ РАЗБИРАТЕЛЬСТВУ ДЛЯ ДЕЛ, В НОВОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

АШХЕН КАРСЛЯН

*СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

Гражданский процессуальный кодекс РА, предоставляя вышестоящим судебным инстанциям полномочия по отмене судебных актов по направлению дела на новое рассмотрение, тем не менее не устанавливает порядок рассмотрения нового производства для дел, отмененных окончательными судебными актами. Указанное упущение законодательства объективно может стать поводом для споров как в теории, так и на практике – подлежат ли в данном случае применению правила подготовки дела к судебному производству и в каких пределах?

Автор, изучив законодательно по данному вопросу и имеющиеся в правовой литературе мнения, в статье пришел к выводу, что правила подготовки дела к производству подлежат применению также при новом разбирательстве дела, однако в ограниченном объеме.

Ключевые слова: подготовить дело к судебному разбирательству, порядок рассмотрения дел на новое производство, процессуальный этап, правовые позиции, распределительные действия

Բանալի բառեր – գործը դատարնության նախապատրաստել, գործի նոր քննության կարգ, դատավարության փուլ, իրավական դիրքորոշումներ, տնօրինչական գործողություններ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ԴՄՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

RESUME – PEZJOME

THE CONCEPT AND THE PLACE OF THE FINANCIAL COMMISSIONER (OMBUDSMAN) AMONG THE OTHER TYPE OF OMBUDSMEN IN RUSSIA AND FOREIGN COUNTRIES

MIKAYEL STEPANYAN

POSTGRADUATE STUDENT OF BANKING LAW SUB-FACULTY OF THE O.E.KUTAFIN MOSCOW STATE UNIVERSITY (MSLA)

The institute of the Ombudsman, established in the modern legal systems of the world, is rightfully considered one of the most important mechanisms for protecting human rights and strengthening the rule of law in the work of state bodies. The activities of the Ombudsman not only limit the influence of public authorities, but also serve as a democratic tool for interaction with the financial system of the state.

Besides, the activity of the Ombudsman is an instrument of interaction between state bodies and civilians. His activity has a positive influence on the development of the sense of justice of the citizens and officials. This article reveals the main differences between the institution of the financial commissioner (ombudsman) and other types of ombudsmen.

Keywords: Human Rights Ombudsmen, Business Ombudsman (Representative under the President of the Russian Federation for the Protection of Entrepreneurs Rights), Commissioner for Children's Rights under the President of the Russian Federation, Financial Commissioner (financial ombudsman), Financial System Arbitrator

ПОНЯТИЕ И МЕСТО ФИНАНСОВОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО (ОМБУДСМЕНА) СРЕДИ УПОЛНОМОЧЕННЫХ ПО ПРАВАМ (ОМБУДСМЕНОВ) В РОССИИ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

МИКАЕЛ СТЕПАНЯН

АСПИРАНТ КАФЕДРЫ БАНКОВСКОГО ПРАВА МОСКОВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ЮРИДИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ О.Е.КУТАФИНА (МГЮА)

Институт омбудсмена, сложившийся в современных правовых системах мира, по справедливости считается одним из важнейших механизмов защиты прав человека и укрепления законности в работе государственных органов. Деятельность омбудсмена не только ограничивает влияние публичной власти, но также выполняет функцию демократического инструмента взаимодействия с финансовой системой государства.

Помимо этого, деятельность омбудсмена является инструментом взаимодействия государственных органов и гражданского общества. Его деятельность положительно влияет на развитие правосознания граждан и должностных лиц. В данной статье раскрываются основные отличия института финансового уполномоченного (омбудсмена) от других видов уполномоченных.

Ключевые слова: Уполномоченный по правам человека, Бизнес-Омбудсмен (Уполномоченный при Президенте РФ по защите прав предпринимателей), Уполномоченный при Президенте Российской Федерации по правам ребенка, Финансовый уполномоченный (финансовый омбудсмен), Арбитр финансовой системы

Բանալի բաներ – Մարդու իրավունքների օմբուդսմեններ, գործարար օմբուդսմեն (Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի ներքո գործարարների իրավունքների պաշտպան), Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի ներքո երեխաների իրավունքների պաշտպան, ֆինանսական հաշտարար (ֆինանսական օմբուդսմեն), ֆինանսական համակարգի արբիտր

ՄԵՊՏԵՆՄԻԵՐ – ՀՈՎՏԵՆՄԻԵՐ 2017 9 – 10 (219–220)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի դատավոր
Գալուստ ՂԱՐԻԲՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,
մաղթում նրան առողջություն,
երկար տարիների կյանք
և վաստակաշատ հանգիստ,

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի դատավոր
Աշոտ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Կարինե ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական
շրջանների ընդհանուր իրավասության
առաջին ատյանի դատարանի նախագահ
Վարդան ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության
առաջին ատյանի դատարանի դատավոր
Մուրադ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆԻ ծննդյան 55-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Աստղիկ ԽԱՌԱՏՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2017 9 - 10 (219-220)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Արծրուն ՄԻՐԶՈՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր
Մխիթար ՊԱՊՈՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի Շենգավիթ վարչական շրջանի
 ընդհանուր իրավասության
 առաջին ատյանի դատարանի դատավոր
Վաչե ՄԱՐԳԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Անի ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական
 շրջանների ընդհանուր իրավասության
 առաջին ատյանի դատարանի դատավոր
Տաթևիկ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական
 շրջանի ընդհանուր իրավասության
 առաջին ատյանի դատարանի դատավոր
Լիլիթ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր
Անդրանիկ ՄՆԱՅԱԿԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 30-ամյակը,

*մատչում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
 և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*